Rok V WARSZAWA 1949 Nr 7

WIADOMOŚCI NARODOWEGO BANKU POLSKIEGO

TREŚĆ:

SYTUACJA EKONOMICZNA POLSKI W MAJU 1949 r.

(Na podstawie informacji Wydziału Ekonomicznego i sprawozdań oddziałów)

Wstęp. Procesy wytwórcze oraz prace inwestycyjne w maju br. miały przebieg pomyślny, a osiągnięte wyniki gospodarcze były na ogół wyższe od rozmiarów planowanych.

Współzawodnictwo socjalistyczne, ogarniające w coraz to wyższym stopniu załogi pracownicze we wszystkich niemal dziedzinach gospodarki narodowej, staje się coraz bardziej wyrazem nowego stylu pracy, systemu umożliwiającego zarówno zwiększenie produkcji jak i wydajności na jednostkę sił wytwórczych. Planowane limity wydajności w skali rocznej osiągnięte zostały w przemyśle naftowym, chemicznym, cukrowniczym i fermentacyjnym już w I kwartale br., podczas gdy w maju dalsze przemysły, jak skórzany, papierniczy, graficzny i tytoniowy osiągnęły wzrost wydajności o 10% w stosunku do poziomu 1948 roku.

Produkcja przemysłu państwowego w maju charakteryzuje się znacznym przekroczeniem planu na wielu zasadniczych odcinkach, przy czym wyższą dynamikę wzrostu wykazywały nadal przemysły artykułów konsumcyjnych.

Akcja hodowlano-kontraktacyjna uwieńczona została pełnym sukcesem wyrażającym się w zakontraktowaniu 1.350 tys. sztuk trzody chlewnej, co stanowi 124% wykonania planu. Uchwała Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów ustalająca na 1950 r. plan kontraktacji w wysokości 3 mil. sztuk, w połączeniu z akcją tuczu i hodowli prowadzoną przez Państwowe Gospodarstwa Rolne oraz Centralę Mięsną, posiada decydujące znaczenie dla pozytywnego rozwiązania trudności mięsnych w zakresie aprowizacji kraju i eksportu przetworów zwierzęcych.

Na rynku pracy obserwujemy wzrost zapotrzebowania na siły wykwalifikowane oraz, wobec natężenia prac budowlanych i rolnych, także na robotników nie przyuczonych zawodowo. Wzrost zatrudnienia i funduszu płac, dzięki intensywności oraz wydajności pracy, nastąpił w warunkach względnej stabilizacji ogólnych kosztów utrzymania i wzrostu siły nabywczej świata pracy. Przy utrzymanym poziomie cen artykułów przemysłowych nastąpiły większe wahania w górę i w dół artykułów żywnościowych, przy czym ceny artykułów nabiałowych i mięsnych wykazywały tendencję zniżkową przy wzrastającej podaży rynkowej.

Na podkreślenie zasługuje pełny rozwój sezonu budowlano-inwestycyjnego już w miesiącu sprawozdawczym, podczas gdy w roku ubiegłym natężenie prac budowlanych przypadało o 1 — 2 miesiące później.

1. Przemysł węglowy w maju 1949 r. wykonał plan wydobycia węgla kamiennego w 100%, osiągając ogółem 6.183 tys. t przy 25 dniach pracy. W kwietniu br. również przy 25 dniach pracy, wydobycie wyniosło 5.934 tys. t.

Tabela 1

Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu węglowego (w tys. ton)

Treść	kwiecień 1949 r.	maj 1949 r.	% wykon. planu w maju 1949 r.
Węgiel kamienny	5.934	6.183	100
„ brunatny	556	374	110
Brykiety z węgla kamiennego	51	56	113
Koks	433	304	106

W miesiącu sprawozdawczym nastąpiła dalsza, znaczna poprawa przeciętnej wydajności na robotniko-dniówkę, dochodząc w maju do poziomu 1.293 kg wobec 1.273 kg w poprzednim miesiącu.

Najlepsze wyniki w dziedzinie wydajności osiągnęły Zjednoczenia: Katowickie 1.384 kg/dn., Rudzkie 1.368 kg/dn., Chorzowskie 1.343 kg/dn., Bytomskie 1.331 kg/dn. oraz Rybnickie 1.310 kg/dn.

Plan załadunku węgla w kopalniach wykonano w 102,5% osiągając 4.816 tys. t.

Rozmiary wydobycia oraz stopień wykonania planu miesięcznego przez poszczególne zjednoczenia ilustruje tabela 2.

Tabela 2

Wydobycie węgla kamiennego według zjednoczeń
(w tys. ton)

Zjednoczenie	kwiecień 1949 r.	maj 1949 r.	% wykonania planu w maju 1949 r.
Rybnickie	591	625	107,3
Dąbrowskie . . .	719	745	103,0
Jaworzn.-Mikołowskie	585	600	101,7
Gliwickie	675	703	101,5
Rudzkie.	739	775	101,3
Bytomskie	584	610	101,1
Katowickie . . .	618	638	97,4
Zabrskie	568	576	96,9
Dolnośląskie . . .	271	296	94,2
Chorzowskie . . .	584	615	93,0
Ogółem	5.934	6.183	100,0

Zjednoczenie Rybnickie już trzeci miesiąc znajduje się na pierwszym miejscu w zakresie przekroczenia miesięcznych planów wydobycia.

Zabrskie Zjednoczenie Węglowe przoduje w ruchu racjonalizacji i wynalazczości, gdyż 38% wynalazków i usprawnień w całym górnictwie węglowym pochodzi od pracowników tego Zjednoczenia. W ciągu ostatnich 10 miesięcy premiowano w tym Zjednoczeniu 226 projektów usprawnień, przy 344 zgłoszonych, wypłacając ogółem 3 mil. zł. nagród z tego tytułu. Eksploatacja projektowanych ulepszeń przyniesie około 200 mil. zł oszczędności. W dziedzinie racjonalizatorstwa specjalnie odznaczyły się załogi kopalni »Miechowice« i »Rokitnica«. Racjonalizatorstwo stopniowo ogarnia całe polskie górnictwo węglowe. Zjednoczenie Katowickie przeprowadza w ramach racjonalizacji, na wielką skalę koncentrację robót na dole, mechanizuje pracę »przodków«, usprawnia przewozy kopalniane oraz czynności warsztatowe. Za 98 projektów usprawnień zgłoszonych w tym Zjednoczeniu wypłacono około pół miliona zł premii, przy czym oszczędności roczne uzyskane w wyniku tych usprawnień wyniosły w ub. roku ponad 20 mil. zł.

2. Przemysł energetyczny w maju br. wykonał plan produkcji energii elektrycznej w 105% przy czym elektrownie wodne wykonały plan w 138%.

Załączona tabela 3 ilustruje produkcję energii elektrycznej w kwietniu i maju br.

Tabela 3

Produkcja energii elektrycznej.

Rok i miesiąc	Planowano (w MWh)	Wykonano (w MWh)	% wykonania planu
1949 r. kwiecień . .	371.930	372.021	100
w tym:			
elektr. ciepln.	328.726	304.729	93
„ wodne	43.204	67.292	156
maj	358.714	377.384	105
w tym:			
elektr. ciepln.	322.692	327.534	101
„ wodne	36.022	49.850	138

Analiza powyższej tabeli wykazuje, że plan produkcji na maj był mniejszy w porównaniu do kwietnia, co było usprawiedliwione dłuższym dniem w maju, niż w kwietniu i wynikającym stąd mniejszym zużyciem prądu. W rzeczywistości jednak produkcja energii elektrycznej w maju była nieco wyższa w porównaniu do poprzedniego miesiąca, co zdaje się wyraźnie świadczyć, że mimo letnich miesięcy wzrost zużycia elektryczności spowodowany był zapotrzebowaniem prądu, jako siły napędowej dla celów przemysłowych, w związku z pomyślnym rozwojem gospodarczym kraju.

3. Przemysł hutniczy wykonał w maju plan wytwórczy ważniejszych artykułów następująco:

Tabela 4

Nazwa artykułu	Procent wykonania planu: kwiecień 1949 r.	Procent wykonania planu: maj 1949 r.
Koks	111	109
Surówka.	109	105
Stal surowa.	105	108
Wyroby walcowane . .	101	103
Wyroby kute i prasowane	111	112

Tonażowo plan produkcji został wykonany w poszczególnych grupach ze znaczną nadwyżką; szczególnie pomyślnie kształtowała się produkcja rur ze szwem, przekraczając znacznie liczby zaplanowane.

Stan zatrudnienia w całym przemyśle hutniczym wynosił na 1.V.1949 r. 145.567 osób, co oznacza wzrost w stosunku do miesiąca ubiegłego o 1.473 pracowników. Wzrost ten dotyczy tak hutnictwa żelaza jak i metali nieżelaznych. W szczególności stały wzrost występuje w Hutniczym Przedsiębiorstwie Budowlanym w związku ze zwiększonymi inwestycjami w poszczególnych zakładach produkcyjnych.

Liczba współzawodniczących w przemyśle hutniczym wykazała dalszy wzrost i osiągnęła liczbę stanowiącą 85,8% załóg pracowniczych. Szczególnie silnie wzrosła liczba współzawodniczących wśród pracowników umysłowych, dochodząc do 49,5% ogółu pracowników tej kategorii.

4. Przemysł metali nieżelaznych. Produkcja Zjednoczonych Zakładów Metali Nieżelaznych kształtowała się w miesiącu sprawozdawczym następująco:

Nazwa artykułu	Procent wykonania planu	
	kwiecień 1949 r.	maj 1949 r.
Cynk	109	108
Kwas siarkowy	113	102
Siarka	105	145
Ołów.	107	107

Najlepsze wyniki osiągnęły zakłady walcowniczo-rafineryjne, które najściślej wykonały plan według asortymentów i wykazały poprawę jakościowego wykonania zamówień eksportowych.

5. Przemysł naftowy wykonał w maju br. miesięczny plan wydobycia ropy naftowej w 106%, gazoliny surowej w 111% i smarów stałych w 120%.

Przy ścisłej współpracy z załogami przemysł naftowy opracował plan oszczędnościowy na sumę 980 mil. zł, obejmujący wszystkie trzy działy pracy tego przemysłu, a więc w grupach: produkcyjnej, inwestycyjnej i operacyjnej. Oszczędności te obejmują zarówno wydatki personalne (zatrudnienie i wydajność pracy) jak i koszty rzeczowe. W zakresie kosztów rzeczowych oszczędności obejmują wszelkie wydatki materiałowe, a więc przede wszystkim konserwację sprzętu i urządzeń oraz ich normalizację i modernizację, pełne wykorzystanie maszyn oraz redukcję i kontrolę wydatków nieprodukcyjnych. Same oszczędności rzeczowe mają wynieść w 1949 r. 384 mil. zł. Oszczędności mają objąć wszystkie przedsiębiorstwa podlegające Centralnemu Zarządowi Przemysłu Naftowego, a więc: kopalnictwo, rafinerie, warsztaty, gazociągi, centrale zaopatrzenia materiałowego oraz wiercenia poszukiwawcze.

6. Przemysł metalowy przekroczył w maju plan prawie we wszystkich działach wytwórczości, co ilustruje tabela 5.

Tabela 5

Produkcja ważniejszych wyrobów zakładów Centralnego Zarządu Przemysłu Metalowego
(dane prowizoryczne w sztukach)

Wyszczególnienie	Wykonanie planu		% wykonania planu w maju 1949 r.
	w kwietniu 1949 r.	w maju 1949 r.	
Parowozy.	.	.	133
Motocykle	471	340	112
Maszyny rolnicze	41.902	32.726	124
Liny (w tonach)	636	707	106
Maszyny włókiennicze (w t)	369	384	92
Krosna	43	45	105
Traktory	.	.	120

Należy podkreślić osiągnięcia przemysłu metalowego w dziedzinie produkcji taboru kolejowego. Stały wzrost produkcji jak i przekroczenie planu na tym odcinku są szczególnie ważne ze względu na rolę, jaką odgrywa transport w życiu gospodarczym kraju i konieczność odnawiania starego i zniszczonego przez wojnę taboru. Rozmiary wytwórczości umożliwiają stałe zwiększanie eksportu taboru kolejowego. Odbiorcami naszego taboru są przede wszystkim ZSRR, Bułgaria, a ostatnio Albania i Holandia. Pomyślnym zjawiskiem jest także zwiększona produkcja przedsiębiorstwa wydzielonego — Zakłady Kotłowo-Aparatowe — mająca kluczowe znaczenie dla rozwoju energetyki w Polsce.

Wykonanie planu produkcji przez poszczególne branże przemysłu metalowego przedstawia tabela 6.

Tabela 6

Wartość produkcji wykonanej w maju 1949 r.
(w tys. zł wg cen z 1937 r.)

Przemysł	Wartość produkcji planowanej	Wartość produkcji wykonanej	Procent wykonania planu
1. Obrabiarkowy	5.548,3	5.305,4	96
2. Narzędziowy	4.581,5	5.333,6	116
3. Art. Ściernych. . . .	872,1	1.188,8	136
4. Prec. i Optyczny . .	1.921,0	2.104,4	109
5. Maszyn Roln. i Młyńskich	4.161,4	4.276,8	103
6. Tab. i Sprz. Kol. . .	30.816,7	35.561,0	115
7. Motoryzacyjny. . . .	8.845,8	9.345,6	106
8. Maszynowy	8.325,2	8.097,4	97
9. Odlewniczy.	9.636,0	11.250,4	117
10. Wyr. z Blachy . . .	6.592,5	7.278,6	110
11. Wyrobów z Drutu. .	10.974,3	12.031,0	110
12. Mebli Stalowych. . .	1.304,2	1.179,7	90
13. Kotlarski	9.424,1	11.258,1	119
14. Włókienniczy	2.734,3	2.979,4	109
15. Różne	3.285,6	4.289,9	130
Ogółem . .	109.023,0	121.480,1	111

7. **Przemysł elektrotechniczny** wykonał plan produkcji w najważniejszych asortymentach następująco:

Tabela 7

Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu elektrotechnicznego
(dane prowizoryczne)

Wyszczególnienie	Jedn. miary	Ilościowo kwiecień 1949 r.	Ilościowo maj 1949 r.	% wykonania planu w maju 1949 r.
Liczniki i zegary elektr.	sztuk	16.381	18.200	115
Baterie i ogniwa	ton	60	41	128
Żarówki oświetleniowe .	1000 szt.	2.249	2.313	110
Aparaty telefoniczne . .	sztuk	2.015	6.100	131
Odbiorniki	„	3.800	3.635	182

Jak wynika z powyższego wykonanie planu kształtowało się się bardzo pomyślnie, a wszystkie pozycje są znacznie przekroczone; powyższe wyniki zawdzięcza się przede wszystkim współzawodnictwu pracy ogarniającemu coraz szersze masy współpracowników oraz poprawiającemu się zaopatrzeniu w surowce i materiały pomocnicze. Ilościowo przemysł elektrotechniczny wykonał plan w 114%, produkując ogółem 5.124 tony. Osiągnięcia wytwórcze poszczególnych branż były w okresie sprawozdawczym następujące (w tonach):

	1949 r. Kwiecień	1949 r. Maj	% wykonania planu w maju 1949 r.
Branża maszynowa . . .	766	764	122
„ aparatów	551	525	112
„ kablowo-chemicz.	3.555	3.620	112
„ telekomun	147	215	124
Ogółem . .	5.019	5.124	114

8. **Przemysł chemiczny** wykonał wartościowo plan produkcji za maj br. ze znaczną nadwyżką, a mianowicie w 111,4%. Należy podkreślić, że warunki obiektywne dla osiągnięcia wysokiego przekroczenia planu były raczej niekorzystne, ze względu na znaczną ilość świąt przypadających na okres sprawozdawczy oraz przeprowadzone remonty kilku wytwórni.

Osiągnięte wyniki należy przypisać stałemu wzrostowi współzawodnictwa i współdziałaniu załóg fabrycznych, dzięki czemu w maju osiągnięto najwyższy poziom przekroczenia planu. Ilustruje to poniższe zestawienie: (produkcję ponadplanową w styczniu przyjęto za 100).

styczeń	100,0
luty	103,8
marzec	107,5
kwiecień	105,9
maj	107,9

Wykonanie ilościowe planu również wykazuje znaczny wzrost i to zarówno w artykułach, jakich produkcja stale utrzymywała się na wysokim poziomie, jak również w tych, jakie stanowiły dotychczas »wąskie przejścia« przemysłu chemicznego, jak np. wytwórczość sody.

Tabela 8

Produkcja ważniejszych artykułów Centralnego Zarządu Przemysłu Chemicznego
(w tonach)

Wyszczególnienie	Ilość wykonana w kwietniu 1949 r.	Ilość wykonana w maju 1949 r.	% wykonania planu w maju 1949 r.
Kwas solny w przeliczeniu na 100%-wy. . . .	575	585	104
Soda surowa	17.879	17.216	104
„ kalcynowana . . .	10.864	10.510	112
„ kaustyczna	4.625	4.533	109
Karbid	11.258	12.210	98
Azotniak	12.770	12.743	98
Superfosfat	25.884	28.727	105
Smoła surowa.	2.324	2.475	120

W okresie sprawozdawczym uruchomiono szereg nowych produkcji w grupie wyrobów organicznych.

9. **Przemysł włókienniczy.** Wartość produkcji przemysłu włókienniczego (według cen z 1937 r.) wyniosła w okresie sprawozdawczym 198.980 tys. zł tj. 97,8% planu.

Wykonanie planu w poszczególnych branżach było następujące:

Przemysł bawełniany	89,3%
„ wełniany	100,1%
„ włókien łykowych	108,8%
„ jedwabn.-galant.	103,2%
„ dziewiarski	109,0%
„ włókien sztuczn.	99,8%
„ art. i tkanin techn.	100,5%
Roszarnie lnu i konopi	96,8%

Osiągnięcia wytwórcze w produkcji ważniejszych asortymentów przedstawia tabela 9.

Tabela 9

Produkcja przemysłu włókienniczego

(dane prowizoryczne)

Rodzaj przemysłu i artykuł	Jedn. miary	Ilość wyprodukowana w kwietniu 1949 r.	Ilość wyprodukowana w maju 1949 r.	% wykonania planu w maju 1949 r.
Bawełniany:				
przędza cienkoprzęd.	ton	338	341	100
„ odpadkowa	„	811	802	101
tkaniny bawełniane.	tys. m	32.219	27.739	90
Wełniany:				
przędza zgrzebna. .	ton	2.165	2.151	96
„ czesankowa	„	850	846	104
tkaniny wełniane. .	tys. m	3.833	3.918	101
Włókien łykowych:				
tkaniny lniane. . .	„	3.059	3.136	103
„ jutowe . .	„	207	99	131
Włókien sztucznych				
włókna cięte . . .	ton	1.014	1.028	102
przędza »Artex« . .	„	42	42	.

W związku z trudnościami na międzynarodowym rynku juty, przystąpiono do produkcji juty sztucznej. Produkcja ta wyszła już z fazy doświadczalnej i obecnie zaczęto już wyrób tkanin workowych z włókna sztucznego.

Stan zatrudnienia wzrósł w maju o 2.574 osoby i wynosił 312.860, w tym pracowników fizycznych — 284.872 i umysłowych — 27.988. Wzrost nastąpił głównie w przemyśle bawełnianym (1.023) i wełnianym (836). W maju notowano odpływ pewnej ilości robotników do robót polnych.

10. Przemysł odzieżowy. Plan wytwórczy przemysłu odzieżowego w maju br. wykonany został w 100,2%, a wartość produkcji (według cen z 1937 r.) wyniosła 23.011 tys. zł.

W poszczególnych działach procentowe wykonanie planu przedstawiało się następująco:

Przemysł konfekcyjny państwowy	— 109,8%
„ „ prywatny	— 58,9%
„ guzikarski	— 117,2%
„ kapeluszniczy	— 105,4%

Ilościowo między innymi wyprodukowano w poszczególnych przemysłach:

Przemysł konfekcyjny:

Płaszcze	szt.	69.109
Bielizna osobista	„	656.628
„ pościelowa . . .	„	329.902

Przemysł guzikarski:

Guziki	grosy	239.436
Dodatki krawieckie . . .	„	9.285

Przemysł kapeluszniczy:

Kapelusze	szt.	41.137
Filce	„	7.486

Wykonanie planu zaopatrzenia miało przebieg pomyślny. Znacznej poprawie uległo zaopatrzenie przemysłu guzikarskiego, z wyjątkiem taśmy stalowej zimnowalcowanej do produkcji oczek szewskich, której brak odczuwa się nadal. Centrala Zaopatrzenia Materiałowego Przemysłu Odzieżowego przystąpiła do stopniowej likwidacji remanentów towarów na które aktualne plany produkcyjne nie przewidują zapotrzebowania. Celem upłynnienia istniejących remanentów oraz usprawnienia zbytu wyrobów przemysłu odzieżowego uruchomionych zostało w terenie 11 Komisji Ministerstwa Handlu Wewnętrznego.

11. Przemysł skórzany wykonał plan wytwórczy za maj br. w 113,6%, przy czym wartość produkcji według cen przedwojennych wynosiła 25.791 tys. zł.

Wykonanie planu produkcji w poszczególnych działach kształtowało się następująco:

Przemysł garbarski	115%
„ obuwiowy	113%
„ wyrob. skórzanych	99%
„ futrzarski	126%
„ białoskórniczo-rękawiczniczy	125%
„ prod. pomocniczej	134%

Wyniki produkcji w poszczególnych asortymentach towarów były następujące:

Tabela 10

Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu skórzanego
(dane prowizoryczne)

Artykuł	Jedn. miary	Ilość wykonana w kwietniu 1949 r.	Ilość wykonana w maju 1949 r.	% wykonania planu w maju 1949 r.
Produkcja garbarska				
ogółem w przelicz. na skóry surowe	ton	3.980,7	3.836,4	119
Produkcja ważniejszych gatunków skór:				
podeszwowych	„	1.081,4	1.082,9	117
juchtowych	„	75,6	67,8	133
technicznych	„	24,0	24,5	175
blankowych	„	26,3	22,3	131
wierzchnich	tys. m²	111,8	117,1	94
Produkcja obuwia				
ogółem	tys. par	839,4	903,3	116,4
w tym skórzane	„ „	586,6	646,3	120,1
Produkcja artyk. technicznych	ton	38,9	32,4	112,1
„ chemikaliów i garbników	„	79,9	78,5	123,7

W okresie sprawozdawczym nastąpił wzrost procentowego wykonania planu prawie we wszystkich działach, co jest wynikiem przede wszystkim dalszego zwiększenia się współzawodnictwa pracy, indywidualnego i międzyzakładowego.

Zbiórka skór surowych w maju br. wyniosła 2.180 t, co stanowi 114,1% wykonania planu. Zmniejszony ubój bydła spowodował zmniejszenie się zbiórki skór bydlęcych (82,9% planu), zwiększony zaś ubój świń dał zwyżkę zbioru skór świńskich (909 t — 148,5% planu). Zbiórka skór niereglamentowanych wykazała spadek przewidziany planem a spowodowany sezonowym zmniejszeniem podaży. Zakupiona ilość skór koźląt i skoczków — maj jest szczytowym miesiącem zakupów tego rodzaju skór — pozwoli zaopatrzyć dostatecznie zakłady białoskórnicze w powyższe surowce.

Dostawy do garbarni skór reglamentowanych i niereglamentowanych, łącznie ze świńskimi a bez futerkowych, wyniosły w maju 3.670 t wagi zielonej. Zaopatrzenie garbarni na ogół nie odbiegało od planu, z wyjątkiem surowca na skóry pasowe, techniczne i uprzężne; zaopatrzenie w skóry świńskie nastąpiło nawet z wydatną nadwyżką. Nie odczuwano także braku artykułów podstawowych do produkcji. Import skór bydlęcych wyniósł 780 ton, poza tym otrzymano partię skór jagnięcych z Jugosławii w ilości 53.760 szt. z przeznaczeniem na kożuchy.

W miesiącu sprawozdawczym została upaństwowiona fabryka »Trwałość« w Krakowie, skutkiem czego stan czynnych zakładów powiększył się do 97. Stan zatrudnienia wynosił na ultimo maja 21.246 pracowników z czego 18.946 pracowników fizycznych i 2.300 umysłowych, wykazując wzrost o 453 osoby.

12. Przemysł drzewny. Wartość produkcji zakładów podległych Centralnemu Zarządowi Przemysłu Drzewnego wyniosła w maju br. 14,1 mil. zł (wg cen podstawowych z 1937 r.), przekraczając o 0,2 mil. zł poziom z ubiegłego miesiąca. Miesięczny plan produkcyjny został wykonany w 126%.

Tabela 11

Wartość produkcji Centralnego Zarządu Przemysłu Drzewnego według przedsiębiorstw
(w tys. zł według cen z 1937 r.)

Przedsiębiorstwo	kwiecień 1949 r.	maj 1949 r.
Dolnośląskie	2.111	2.099
Krakowsko-śląskie	1.661	1.655
Mebli giętych	1.044	1.010
Zachodnie	2.014	2.239
Centralne	1.301	1.361
Pomorskie	3.582	3.515
Mazurskie	1.481	1.524
Zamojskie	232	228
Bydgoskie	483	475

Tabela 12 przedstawia wytwórczość zakładów drzewnych w poszczególnych asortymentach.

Tabela 12

Produkcja ważniejszych artykułów państwowego przemysłu drzewnego w maju 1949 r.

Wyszczególnienie	Jedn. miary	Produkcja	% wyk. planu miesięczn.
Sortymenty tarte:	m^3	21.319+	119
a) deski miękkie . . .	„	13.513	.
b) „ twarde. . . .	„	5.470	.
c) inne sortym. tarte .	„	3.336	.
Skrznie:	szt.	402.975+	184
a) skrzynie grubościen.	„	13.158	.
b) „ cienkościen.	„	389.817	.
Meble gięte:	„	76.820+	111
krzesła	„	62.558	.
fotele	„	1.745	.
inne wyroby gięte. .	„	12.517	.
Beczki:	„	30.684	103
a) beczki do płynów .	„	19.089	.
b) „ do ciał stałych	„	11.595	.
Sklejki i płyty stolarskie	m^3	2.610+	121

Produkcja CZPD w maju we wszystkich pozycjach (z wyjątkiem beczek) przekroczyła poziom ub. miesiąca, przy czym najpoważniejszy wzrost osiągnęła produkcja skrzyń.

Centralnemu Zarządowi podlega obecnie 96 zakładów zatrudniających od 150 do 1.000 robotników. Wytwórnie te zaliczyć należy do największych zakładów produkujących wyroby drzewne w Polsce. Przemysł drzewny poza CZPD dysponuje znacznie mniejszymi zakładami zatrudniającymi do 100 robotników na jedną fabrykę. Realizowana koncentracja produkcji, będąca wynikiem komasacji zakładów podległych CZPD, pozwala na podniesienie potencjału produkcyjnego, wprowadzenie standaryzacji, lepsze wykonanie i zharmonizowanie pracy i wytwórstwa w zakładach państwowego przemysłu drzewnego.

13. Przemysł papierniczy wykonał w okresie sprawozdawczym wartościowo (wg cen z 1937 r.) plan wytwórczy w 123,6% na sumę 34.109 tys. zł.

Z powyższej sumy przypadło:

na przemysł wytwórczy zł 20,607 tys. (116,5% wyk. planu)
„ „ przetwór. „ 13,502 „ (136,4% „ „)

Wykonanie ilościowe planu w poszczególnych asortymentach przedstawia tabela 13.

Tabela 13

Produkcja przemysłu papierniczego
(dane prowizoryczne w tonach)

Wyszczególnienie	Ilość		% wykonania planu w maju 1949 r.
	kwiecień 1949 r.	maj 1949 r.	
Miazga drzewna . . .	9.782	9.162	113
Celuloza	10.285	10.759	114
Papier.	21.556	21.040	126
Tektura	3.065	3.559	110

Wykonanie planu zaopatrzenia nie nasuwało trudności i miało przebieg pomyślny. Stan zatrudnienia wyniósł na dzień 31.5.1949 r. ogółem 30.834 pracowników z czego 27.304 fizycznych i 3.530 umysłowych.

W maju uruchomiono fabrykę celulozy słomowej w Malczycach, która ma pracować na 3 zmiany.

14. Przemysł mineralny. Wartość produkcji przemysłu mineralnego wyniosła w maju 30,9 mil. zł (według cen podstawowych z 1937 r.), co stanowi najwyższe osiągnięcie w roku bieżącym.

Plan miesięczny został poważnie przekroczony.

Tabela 14

Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu mineralnego

Wyszczególnienie	Jedn. miary	kwiecień 1949 r.	maj 1949 r.	% wykonania planu w maju 1949 r.
Wapno palone . .	ton	66.381	69.879	101
Cement portl. . .	„	176.487	226.272	116
Szkło okienne . .	tys. m^2	744	788	101
Cegła pełna i dziur.	„ szt.	20.262	49.546	106
Papa smołowana .	„ m^2	2.301	2.231	121

We wszystkich pozycjach nastąpiło przekroczenie poziomu produkcji ub. miesiąca, przy czym szczególnie wzrosła produkcja cegły pełnej i dziurawki.

W maju było czynnych 436 zakładów na ziemiach dawnych i odzyskanych. Stan pracowników zatrudnionych w przemyśle mineralnym na dzień 1.6 br. wynosił 73.610, czyli o 5.476 osób więcej niż w kwietniu.

W miesiącu sprawozdawczym eksportowano 61.442 t cementu, co stanowi największą pozycję miesięcznego wywozu osiągniętą w roku bieżącym, przekraczając o 14.442 tony najwyższy dotychczasowy poziom eksportu miesięcznego.

Realizacja zadań gospodarczych planu sześcioletniego wymaga m.in. odpowiedniego zwię-

kszenia produkcji cementu. W związku z tym przystąpiono w Strzelcach Opolskich do prac przygotowawczych budowy nowej cementowni »Gigant«. Zasadnicza budowa cementowni rozpocznie się w przyszłym roku, a koszt jej wyniesie około 3 mlrd. zł.

15. **Przemysł fermentacyjny** osiągnął w maju na ogół wyższą produkcję ilościową niż w miesiącu ubiegłym, przekraczając poważnie plan produkcji w poszczególnych asortymentach, co przedstawia tabela 15.

Nieco niższe wykonanie planu produkcji drożdży prasowanych zostało spowodowane wzrostem stanu zapasów tego artykułu w kwietniu br.

Tabela 15

Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu fermentacyjnego
(dane prowizoryczne)

Wyszczególnienie	Jedn. miary	1949 r. kwiecień	1949 r. maj	% wykonania planu w maju 1949 r.
Piwo	hl	197.000	249.000	122
Wino . . .	„	4.971	5.520	106
Ocet	„	3.862	4.535	128
Słód	ton	4.789	3.807	142
Drożdże (prasowane)	„	723	457	97

W ciągu pierwszych pięciu miesięcy br. Państwowa Hurtownia Przemysłu Fermentacyjnego notuje poważne, stałe zwiększanie sprzedaży piwa, szczególnie gatunków o dużej wartości odżywczej oraz napojów gazowych.

W maju wobec gorących dni przekroczono plan sprzedaży o 62%, przy czym zaznaczyła się konieczność zwiększenia ilości beczek transportowych.

Obecnie w skład CZPF wchodzą 62 browary, 13 słodowni samodzielnych i 46 przybrowarowych, 20 wytwórni wina, soków i owocu płynnego, 16 wytwórni octu i musztardy, wytwórnia kwasu mlekowego i siarkownia chmielu oraz drożdżownie przejęte w kwietniu od Centralnego Zarządu Przemysłu Spożywczego.

Na podkreślenie zasługuje fakt gospodarczego wykorzystania krajowych możliwości przetwórczych w zakresie jęczmienia browarnego. O ile przed wojną Polska eksportowała jęczmień w stanie surowym, a jego przetwórstwo uszlachetniające odbywało się ze znacznym zyskiem w kraju importera, to obecnie sami produkujemy z jęczmienia słód, którego nadwyżki są eksportowane za granicę. Należy dodać, że jakość produkowanego słodu wytrzymuje w zupełności konkurencję słodów zagranicznych.

16. **Przemysł mięsny** wydzielony obecnie, po likwidacji Centralnego Zarządu, z dawnego konserwowego wykonał w maju br. plan miesięcznej produkcji ze znaczną nadwyżką. Produkcja przejętych przez Centralny Zarząd Przemysłu Mięsnego zakładów i wytwórni, poprzednio należących do Centrali Mięsnej, nie wchodzi na razie do planów produkcyjnych Centralnego Zarządu Przemysłu Mięsnego i w maju była zarachowana jako produkcja pozaplanowa.

Rozmiary produkcji przemysłu mięsnego w maju br. ilustruje tabela 16.

Tabela 16

Produkcja ważniejszych artykułów państwowego przemysłu konserwowego
(w tonach)

Wyszczególnienie	kwiecień 1949 r.	Produkcja w maju 1949 r. C.Z.Prz.M.	Produkcja w maju 1949 r. b. Cent. M.
Branża mięsna:			
Tłuszcze świeże	576	665	185
„ topione	483	599	65
Wędliny.	903	859	234
Konserwy mięsne	494	777	118
Szynki w puszkach.	103	153	1
Branża owoc.-warzywna:			
Marmolady i powidła. . . .	559	322	10
Soki	113	91	15

W stosunku do ubiegłego miesiąca produkcja osiągnęła wysokie przekroczenie poziomu we wszystkich pozycjach, z wyjątkiem wędlin, przy czym ilość bekonów wyprodukowanych ponad plan wyniosła 406 ton.

Mała produkcja w branży owocowo-warzywniczej w maju była spowodowana sezonowym ograniczeniem przetwórstwa owoców i warzyw.

17. **Przemysł tłuszczowy** wykonał we wszystkich pozycjach plany produkcyjne ze znacznymi nadwyżkami. Zaznaczył się również wzrost produkcji poszczególnych artykułów w porównaniu z miesiącem ubiegłym.

Tabela 17

Produkcja ważniejszych artykułów państwowego przemysłu tłuszczowego

(dane prowizoryczne w tonach)

Wyszczególnienie	kwiecień 1949 r.	maj 1949 r.
Olej surowy	3.452	3.330
„ rafinowany	2.542	2.818
Margaryna	1.598	1.860
Mydło do prania	3.100	3.233

Przerób nasion oleistych wyniósł w miesiącu sprawozdawczym 6.600 ton. Najpoważniejsze przekroczenie planu notujemy na odcinku produkcji oleju rafinowanego o 45% i produkcji margaryny o 33%.

Po zakończeniu w kwietniu kontraktacji rzepaku jarego przystąpiono w miesiącu sprawozdawczym do kontraktowania rzepaku ozimego na rok gospodarczy 1949/50. Ogólny wzrost zakontraktowanego areału roślin oleistych w stosunku do 1948/49 wyniesie 92%. Zakontraktowano 55 tys. ha rzepaku jarego, natomiast umowy plantacyjne w zakresie rzepaku ozimego mają objąć 42 tys. hektarów.

18. Przemysł cukrowniczy rozwija się pomyślnie, zwiększając z roku na rok produkcję cukru oraz produktów pochodnych. W roku gospodarczym 1949/50 zakontraktowany areał buraka cukrowego wyniesie, wg danych prowizorycznych, około 255 tys. ha, przewyższając w ten sposób o 32 tys. ha obszar upraw w ub. r. Przy kontraktowaniu tegorocznym wysunęły się na czoło okręgi poznański, toruński i lubelski.

Plan gospodarczy przewiduje wyprodukowanie 620 tys. ton cukru w okresie kampanii 1949/50. Charakterystycznym zjawiskiem jest stałe przekraczanie planowanej produkcji cukru; w roku ub. wyniosło ono 53 tys., a w nadchodzącej kampanii przewiduje się również uzyskanie ponadplanowej produkcji. W miesiącu sprawozdawczym uczestnicy zjazdu robotników i pracowników przemysłu cukrowniczego oraz chłopów, plantatorów buraka cukrowego zobowiązali się: robotnicy do przekroczenia planu produkcji na rok bież. o 80 tys. ton cukru, przedstawiciele 600 tys. chłopów-plantatorów do zwiększenia przeciętnych plonów buraków cukrowych, do wysokości około 200 q z hektara, wobec przeciętnej wydajności 170 q z ha w ub. r.

W ramach ogólnopaństwowego planowego systemu oszczędzania pracownicy CZPC zobowiązali się do zaoszczędzenia 2.400 mil. zł. Kwota ta osiągnięta zostanie głównie dzięki oszczędności w aparacie produkcji, co pozwoli na obniżenie kosztów wytwarzania 1 tony cukru o ca 3.200 zł.

Cukrownie, wykorzystując doświadczenia z lat ubiegłych, zobowiązały się do obniżenia w br. wskaźnika strat cukru w procesie produkcyjnym z 3% do 2,71%. Przewiduje się również zmniejszenie o 9% kosztów osobowych przewidzianych w planie finansowo-przemysłowym na rok 1949/50. Zostanie to osiągnięte przede wszystkim dzięki skróceniu okresu kampanii oraz zwiększeniu wydajności, ze 122 pracowniko-godzin planowanych na wyprodukowanie 1 tony cukru do 111 pracowniko-godzin.

W zakresie kosztów rzeczowych przewiduje się znaczne oszczędności surowcowe m. in. przez zredukowanie manca przy odbiorze buraków z 2% do 1,1%. Poza tym nastąpi zmniejszenie kosztów transportu surowca przez redukcję pustych przebiegów, usprawnienie zaopatrzenia zakładów produkcyjnych itp.

19. Przemysły pozostałe i wydzielone*)

a) **Zjednoczenie Przemysłu Cukierniczego** przekroczyło plan produkcji cukierków o 36%, czekolady o 46%, łącznie o 2.350 ton artykułów, czyli o 201 tonę więcej niż w ub. miesiącu.

b) **Zjednoczenie Przemysłu Surogatów Kawy i Namiastek Spożywczych** wyprodukowało 2.361 tonę surogatów kawy, wykonując plan w 117%. W związku z zakończeniem akcji kontraktowania cykorii należy podkreślić, że po raz pierwszy w roku bieżącym obsiano plantacje cykorii nasionami hodowli krajowej. Nasiona te, po przeprowadzonych licznych doświadczeniach, okazały się możliwe do zastosowania w naszym klimacie i warunkach glebowych. Zastąpiły one w ok. 80% kosztowne nasiona belgijskie dotychczas używane do siewów. Omawiany przemysł osiąga rezultaty przekraczające znacznie produkcję przedwojenną. W roku 1948 produkcja surogatów kawy łącznie z cykorią wyniosła w Polsce na głowę ludności 1 kg, co stanowi wzrost o 150% w stosunku do 1937 r., a jednocześnie wskaźnik wzrostu cen tych artykułów wynosi zaledwie 48 w stosunku do cen przedwojennych.

c) **Zjednoczenie Przemysłu Ziemniaczanego** przerobiło w miesiącu sprawozdawczym

*) Dane cyfrowe z wykonania planu produkcji przez poszczególne zjednoczenia w maju mają charakter prowizoryczny.

1.720 ton ziemniaków. Plan w zakresie przetworów ziemniaczanych wykonano w 169%, wytwarzając 3.185 ton, wobec 2.781 tony przetworów w kwietniu.

W ramach planu sześcioletniego nastąpi w przemyśle ziemniaczanym unowocześnienie zakładów wytwórczych, umożliwiające m. in. pełniejsze wykorzystanie odpadków. Zwiększenie produkcji uwarunkowane jest odpowiednim rozszerzeniem eksportu przetworów ziemniaczanych, ponieważ zapotrzebowanie krajowe pokrywamy całkowicie.

d) Przemysł spirytusowy wykonał plan produkcji nie we wszystkich asortymentach. W zakresie produkcji spirytusu rektyfikowanego został on przekroczony o 17%, przy czym wytworzono go 5.827 tys. l, zaś spirytusu odwodnionego wyprodukowano 1.645 tys. l. Niewykonanie planu (68%) produkcji spirytusu surowego zostało spowodowane ograniczoną podażą melasy. Produkcja wódek czystych spadła w porównaniu z miesiącem ub. Podczas gdy w kwietniu br. wyprodukowano 3.130 tys. l, produkcja w maju wyniosła 2.994 tys. l, co stanowi wykonanie planu w 90%. Stan ten tłumaczymy mniejszym zapotrzebowaniem rynku, na którym daje się zauważyć wzrost spożycia napojów niskoprocentowych, jak piwo, wino itp.

e) Przemysł tytoniowy wykonał plan produkcji w 115%. Produkcja papierosów wyniosła 1.728 mil. sztuk (131% planu), wobec 1.663,2 mil. szt. papierosów wyprodukowanych w kwietniu. Produkcja tytoniu wyniosła w miesiącu sprawozdawczym 75.920 kg. Udział surowca krajowego w wyrobach tytoniowych stanowi obecnie ca 80%. Obok zwiększenia powierzchni upraw dąży się również do podniesienia jakości uprawianego tytoniu i zwiększenia procentu wyższych gatunków.

W Radomiu trwają prace przy rozbudowie drugiej co do wielkości fabryki papierosów w Polsce. Fabryka ta została zaopatrzona w nowe amerykańskie maszyny i wyrabia już obecnie 20 mil. szt. papierosów dziennie, a w roku przyszłym produkcja jej wzrośnie, zgodnie z planem, do 28 mil. szt. dziennie.

20. Rolnictwo. Stosunkowo późne rozpoczęcie robót polnych w br. nie wpłynęło ujemnie na realizację planu zasiewów i w wyniku wytężonej pracy rolników do końca maja zaplanowany areał zbóż, ziemniaków, roślin przemysłowych, pastewnych i mieszanek został obsiany. Wysoka temperatura, duże nasłonecznienie i ciepłe deszcze przyczyniły się w maju do pomyślnego rozwoju kultur wiosennych i do bujnego wzrostu ozimin.

Nader pomyślny przebieg miały zasiewy wiosenne w majątkach państwowych PGR, które na dzień 20 maja br. objęły 231 tys. ha, w tym żyto jare — 1,5 tys. ha, pszenica jara 36,5 tys. ha, jęczmień jary — 67,1 tys. ha, owies — 93,5 tys. ha, buraki cukrowe — 32,5 tys. ha, co stanowi od 100% do 150% wykonania planu. Ilość nawozów sztucznych dostarczona rolnikom pod uprawy wiosenne wyniosła 390 tys. t, czyli o 100 tys. ton więcej niż w roku ubiegłym. Już do dnia 15 maja gminne spółdzielnie i powiatowe związki gminnych spółdzielni rozprowadziły wśród rolników 364 tys. ton nawozów, co stanowi 93% ogólnej ilości. W tegorocznej sprzedaży nawozów sztucznych brało udział około 2.700 gminnych spółdzielni »Samopomoc Chłopska« (w 1948 r. — 1.600 spółdzielni). 75% wszystkich nawozów zakupili mało- i średniorolni chłopi dzięki ułatwieniom organizacyjnym i kredytowym stosowanym dla tej grupy gospodarstw przez aparat dystrybucyjny.

Na tegoroczne siewy jesienne gospodarstwa chłopskie otrzymają ponad 360 tys. t nawozów sztucznych, w tym:

fosforowych	ok.	202 tys. t
azotowych	„	69 tys. t
potasowych	„	73 tys. t
oraz wapna nawozowego	„	40 tys. t

W celu sprawnego zaopatrzenia rolników w nawozy, już w maju br. wojewódzkie i powiatowe komisje nawozowe opracowały szczegółowe rozdzielniki terenowe.

W sprzedaży nawozów sztucznych na siewy jesienne będzie brało udział ponad 3 tys. spółdzielni gminnych i ich związków powiatowych.

W ramach akcji »H« do końca miesiąca sprawozdawczego zakontraktowano w całym kraju ok. 1.300 tys. szt. trzody chlewnej, przy czym w wyniku tej akcji tylko w przeciągu maja dostarczono na punkty spędowe 96 tys. szt. tuczników, czyli o 26 tys. szt. więcej niż przewidywał plan dostaw majowych. Najwyższe przekroczenie planu zanotowano w tym okresie w wojew. lubelskim, łódzkim, olsztyńskim, krakowskim i rzeszowskim. Pomyślny wynik tegorocznej akcji kontraktowania trzody, jak i celowość gospodarcza kontynuowania tej formy hodowli zwierząt rzeźnych, znalazły wyraz w ostatniej uchwale Komitetu Ekono-

micznego Rady Ministrów. Uchwalony plan zakupów kontraktacyjnych trzody na rok 1950 przewiduje zakontraktowanie 3 mil. sztuk w tym około 600 tys. szt. trzody bekonowej. W wykonaniu powyższej uchwały już w lipcu br. spółdzielnie gminne Samopomocy Chłopskiej przystąpią do kontraktacji 3 milionów sztuk tuczników.

Na wniosek Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów powziął uchwałę w sprawie zasad organizacyjnych wypasu bydła rzeźnego w okresie letnim. W br. Państwowe Gospodarstwa Rolne będą prowadziły m. in. wypas zakupionego bydła rzeźnego w ilości około 20 tys. sztuk. Wypas przeprowadzany będzie w rejonie Olsztyn-Giżycko, gdzie umieszczone zostanie 15 tys. szt. bydła, dla pozostałej ilości przeznaczone są tereny wojew. rzeszowskiego i podgórskie rejony dolnośląskie.

W celu podniesienia stanu jakościowego bydła, trzody chlewnej i owiec w gospodarstwach indywidualnych uruchamia się stacje kopulacyjne, przeznaczając znaczne kredyty państwowe na zakup rasowego materiału zarodowego dla tych stacji. Dotychczas zakupiono i rozprowadzono w terenie 371 buhajów, 255 knurów, 134 tryki, 725 jałowic, 766 macior, 347 owiec, 282 cielęta, 3.402 prosięta i 103 jagnięta. Dalsze zakupy bydła zarodowego przeprowadzone będą w drugiej połowie roku bież.

Centralny Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych, doceniając gospodarcze znaczenie produkcji owoców, szczególną uwagę zwrócił na rozwój sadownictwa w swoich majątkach. W tym celu opracowane zostały dla poszczególnych majątków plany przewidujące znaczne zwiększenie ilości sadów i podniesienie produkcji owoców. Powierzchnia niektórych sadów przemysłowych wynosić będzie od 50 — 100 hektarów.

W początkach maja odbyła się w Warszawie międzynarodowa konferencja w sprawie roślin oraz zwalczania chorób i szkodników. Głównym tematem konferencji była walka ze stonką ziemniaczaną oraz walka ze szkodnikami drzew owocowych i chorobami ziemniaków przy użyciu środków chemicznych i zakładaniu pasów chwytnych naokoło ognisk stonki. Rozpoczęto już walkę ze szkodnikami i chorobami roślin. Zorganizowano punkty zaprawiania zbóż, zwalczano plagę słodyszka rzepakowego, przeprowadzono skutecznie zwalczanie wołka zbożowego. Akcja zwalczania stonki ziemniaczanej będzie prowadzona intensywniej niż w ub. r. Wydatki na ten cel obejmą 4,3 mil. zł. Szkolenie drużyn ochronnych jest w pełnym toku.

W związku z pracami melioracyjnymi na terenie Żuław, przystąpiono do intensywnej renowacji kanałów i rowów odwadniających oraz do budowy nadwiślańskich wałów ochronnych w miejscowościach najbardziej zagrożonych powodzią. Prowadzone są również roboty związane z przebudową istniejących parowych pomp odwadniających na elektryczne. Ze 142 tys. ha ziemi na Żuławach, wymagających zmeliorowania, prace wykonano na 90 tys. ha.

21. Leśnictwo. W br., od 20 maja do 10 czerwca, na terenie lasów państwowych została przeprowadzona walka z groźnym szkodnikiem, osnują gwieździstą, na obszarze 25 tys. ha. Akcja ta, zorganizowana przez Min. Leśnictwa, prowadzona była na obszarach leśnych województw: śląsko-dąbrowskiego, łódzkiego i kieleckiego. Do zwalczania pasożytów zużyto ponad 600 t arsenianu wapnia oraz innych środków. Rozmiary tegorocznej akcji opylania były największe w Europie.

Zwalczanie osnui przy pomocy środków chemicznych jest jednak tylko akcją doraźną. Właściwym krokiem w kierunku uzdrowienia lasów jest zmiana struktury stanu drzewnego. Zamiast systemu lasów jednogatunkowych i jednowiekowych, wprowadza się drzewostany mieszane i różnowiekowe.

Na konferencji leśnej, poświęconej zagadnieniom produkcji ubocznej lasów państwowych, omówiono ich produkcję uboczną. Lasy mogą już obecnie pokryć znaczną część zapotrzebowania przemysłu garbarskiego, dostarczając korę garbarską. Pozwoli to na poważne zmniejszenie kosztownego importu. M. in. omówiono także sprawę rozszerzenia eksploatacji t. zw. runa leśnego, zwłaszcza organizacji skupu i transportu jagód oraz grzybów. Przewidywany w br. zbiór jagód ma wynieść 7,4 tys. t, a grzybów 2 tys. t. W stosunku do ub. roku znacznie wzrośnie produkcja ściółki torfowej kierowanej na eksport. Produkcja ryb słodkowodnych w gospodarstwach stawowych i jeziorowych, administrowanych przez Dyrekcję Lasów Państwowych, wyniesie w br. około 3,4 tys. t, czyli o 260 t więcej jak w roku ubiegłym. Administracja lasów państwowych prowadzi szeroką akcję zalesiania nieużytków pozostających we władaniu gmin i gospodarstw wiejskich. W br. wieś otrzyma około 100 mil. sadzonek,

co pozwoli na zalesienie ponad 10 tys. ha nieużytków. W celu rozwoju hodowli sadzonek wydano ponad 6,5 t nasion oraz założono w II kw. br. około 12 tys. arów szkółek drzewnych, w których wyhodowane rośliny posłużą do zalesienia nowych obszarów w roku przyszłym.

22. Rybołówstwo. Mimo pogorszenia się warunków atmosferycznych (sztormy, mgły, opady i wiatry) rybołówstwo bałtyckie poważnie przekroczyło plan majowy połowów osiągając 6.345 ton ryb, co stanowi 144% planu. Ilościowo połowy w maju były nieco niższe od wyników miesiąca ubiegłego (6.888 t). Na ogół połowy dorsza ulegają stopniowo zmniejszeniu. Stosunkowo najlepsze wyniki połowów osiągają rybacy przybrzeżni, łowiący na »haki«, zwłaszcza w rejonie Darłowo-Kołobrzeg. Obniżyły się także połowy śledzi. Połowy szprot dość dobre w pierwszej połowie maja znacznie pogorszyły się w końcu miesiąca. Na Zalewie Szczecińskim notowano nadspodziewaną wydajność połowów leszcza. Wznowiono połowy łososia, którego pojawienie się w obecnym okresie posezonowym należy do rzadkości. Wiadomość o obecności ławic łososia na Bałtyku ściągnęła do Władysławowa około 30 kutrów duńskich.

Zaopatrzenie rynku w ryby było nieco gorsze wobec zmniejszonych jak zaznaczyliśmy, w stosunku do kwietnia, połowów. Dopływ świeżego surowca (w niewielkich ilościach dorsza dostarczonego przez rybaków) kierowany był przede wszystkim na pokrycie zapotrzebowania rynku krajowego. Popyt na ryby morskie spowodował prawie całkowite upłynnienie zapasów dorsza mrożonego. Zapotrzebowanie na śledzie wędzone pokrywa głównie import z Norwegii. Zapas norweskich śledzi mrożonych i solonych wystarczy do czasu przybycia pierwszych polskich trawlerów z połowów dalekomorskich.

Podaż węgorza w ostatnich miesiącach można określić jako dużą, przy czym rozprowadzany jest on przede wszystkim w stanie wędzonym. W związku ze wzrostem połowów przewiduje się nawet eksport tej ryby.

Dostawy ryb słodkowodnych są dość znaczne, tak że wystarczają na całkowite zaspokojenie potrzeb rynku; uzyskane nadwyżki są zamrażane na potrzeby eksportu i na późniejsze zapotrzebowanie rynku wewnętrznego.

Polska flota rybacka, znacznie zwiększona w tym roku, weźmie udział w połowach dalekomorskich. Przedsiębiorstwo Państwowe »Dalmor« wysyła 16 statków, »Ławica« — 2 statki, Bałtycka Spółka Okrętowa — 2 statki oraz organizujące się nowe przedsiębiorstwo» Delfin« — 3 statki.

Na akcję »R« Państwo przeznaczyło specjalne kredyty w wysokości około 570 mil. zł. Rozbudowane zostaną wszystkie dziedziny gospodarki rybnej, co doprowadzi do wydatnego zwiększenia połowów.

23. Sprawy morskie. W maju obrót towarowy zespołu portowego Gdańsk — Gdynia wyrażał się ogólną cyfrą 1.139,1 tys. t, co w porównaniu z miesiącem ubiegłym stanowiło poważną zwyżkę o przeszło 147,6 tys. t. Na wzrost ten wpłynął zwiększony import rudy, jak również większy eksport (o 48,3 tys. ton).

Na wywóz przypada ogółem 907,7 tys. t, w tym główną pozycję stanowił węgiel i koks; (90% eksportu wykonał zespół portowy Gdańsk— Gdynia) na przywóz zaś 231,4 tys. t — głównie rudy — 158,7 tys. t. W ogólnym obrocie osiągniętym w maju, Gdańsk przewyższył Gdynię o 73,5 tys. t. Szczecin w okresie sprawozdawczym wykazał obniżkę obrotów z 398,9 tys. t do 362,2 tys. t. Zjawisko to wiąże się głównie z sezonowym ograniczeniem eksportu węgla i zbóż oraz upływem dotychczasowej umowy z głównym odbiorcą węgla z tego portu — Szwecją (w kwietniu 354,9). W eksporcie, który objął 322,7 tys. ton udział węgla spadł z 328,6 tys. t do 312,4 tys. t. Wywóz zbóż i strączkowych obniżył się z 19,1 tys. t do 7,6 tys. t. W imporcie majowym stanowiącym 42,5 tys. t (w kwietniu 43,9 tys. t) zaznaczył się wzrost niektórych pozycji, jak ruda, drzewo, korek itp., inne pozycje uległy zmniejszeniu bądź też wcale nie występowały.

Zmniejszone obroty portu szczecińskiego znalazły odbicie w ruchu statków. W maju do portu Szczecin weszło 272 statki i 328 barek, a wyszły 392 statki i 333 barki. W tranzycie z Niemiec północnych do środkowych przeszło przez Szczecin 17,4 tys. t towarów (żyto, cegła, owies) w odwrotnym kierunku zaś — 23,2 tys. t (brykiety, złom żelazny). W tym ruchu tranzytowym przeszło przez Szczecin w ciągu maja 188 barek.

W ramach odbudowy portów w maju rozpoczęto w porcie szczecińskim budowę nabrzeża Południowego w Basenie Kaszubskim oraz budowę nabrzeża »Ewa« na odcinku czechosłowackim. W małych portach prowadzone są stale prace czerpalne. Roboty związane

z podnoszeniem wraków schodzą obecnie na plan drugi, gdyż większość zatopionych jednostek przeszkadzających w nawigacji portowej została już usunięta, a obecnie wydobywane są pozostałe wraki małego kalibru.

W porcie gdyńskim przystąpiono do pogłębiania wejścia do portu oraz kanału portowego. W Stoczni Gdańskiej na ukończeniu znajduje się montaż piątego rudowęglowca.

24. Handel państwowy a) Powszechne Domy Towarowe osiągnęły w maju br. obroty w wysokości 3.393 mil. zł wykonując plan w 105,5%.

Tabela 18

Obroty PDT wg grup towarowych
(w mil. zł)

Nazwa grupy towarowej	kwiecień 1949 r.		maj 1949 r.	
	osiągnięty obrót	% wykonania planu	osiągnięty obrót	% wykonania planu
Spożywcza.	635,2	148	409	102
Tkaniny	1.343,1	102	1.443	111
Konfekcja	795,7	110	676	106
Metale	120,7	122	119	123
Papier.	47,1	101	46	103
Szkło i ceram.	38,3	119	32	103
Chemiczna.	145,0	128	153	128
Drzewo i zabawki . .	23,7	85	20	85
Skóra	642,9	118	462	89
Tow. mieszane . . .	32,2	76	33	78
Ogółem. .	3.823,9	115	3.393	106

Powszechne Domy Towarowe obsłużyły w okresie sprawozdawczym 4.396,3 tys. klientów, wobec 4.669,5 tys. obsłużonych w kwietniu.

b) Państwowa Centrala Handlowa osiągnęła w maju br. 10.930,9 mil. zł obrotów, z czego przypada na:

Oddziały Branżowego Zaopatrzenia .	—	2.669,8 mil. zł
Hurtownie Spożywczo-Przemysłowe .	—	7.088,7 „ „
Sklepy Detaliczne PCH.	—	1.141,6 „ „
Oddział Morski.	—	30,8 „ „

Obroty placówek PCH w maju są niższe w stosunku do miesiąca poprzedniego (13.191,5 mil.), w którym wystąpiło nasilenie sprzedaży wywołane wzmożonymi zakupami świątecznymi odbiorców.

W miesiącu sprawozdawczym ukończono reorganizację Państwowej Centrali Handlowej. Istniejące dotychczas w terenie rejonowe biura sprzedaży wyrobów przemysłu spożywczego (RBS) zostały włączone do 10 ekspozytur wojewódzkich PCH i ich 4 oddziałów. Na szczeblu centralnym Centralne Biura Sprzedaży (CBS) stały się częścią składową Dyrekcji Naczelnej PCH. Dzięki tej reorganizacji z działów administracyjnych przeniesiono do operatywnej pracy handlowej w placówkach PCH około 600 osób. Równocześnie przez likwidację RBS odpadło jedno pośrednie ogniwo administracyjne, co przyniosło znaczne usprawnienie działalności PCH. Usprawnienie to wpływa na obniżenie kosztów własnych aparatu handlowego i stworzy możliwość przeprowadzenia rewizji cen w kierunku ich obniżenia.

W zależności od potrzeb lokalnych poszczególnych województw, ulega systematycznej rozbudowie sieć państwowych detalicznych sklepów spożywczych. Dotychczas PCH uruchomiła już ok. 730 takich sklepów, przy czym do końca roku liczba ich dojdzie do 2 tysięcy. W szczególnie szybkim tempie powstają państwowe sklepy detaliczne w śląskim okręgu przemysłowym, gdzie istniejąca dotychczas sieć sklepów spożywczych, spółdzielczych i prywatnych jest niedostateczna.

Plan rozbudowy sieci detalicznej w 1949 r. przewiduje uruchomienie:

17	sklepów	w wojew.	białostockim
36	„	„	lubelskim
24	„	„	olsztyńskim
53	„	„	kieleckim
60	„	„	rzeszowskim
61	„	„	szczecińskim
62	„	„	poznańskim
74	„	„	pomorskim
84	„	„	gdańskim
90	„	„	krakowskim
141	„	„	łódzkim.

Największe zagęszczenie sieci sklepów PCH przypada na pięć województw uprzemysłowionych o dużych ośrodkach robotniczych, natomiast w województwach o charakterze wybitnie rolniczym, stanowiących bazę zaopatrzeniową w artykuły spożywcze, ilość sklepów PCH jest stosunkowo mała i ma charakter interwencyjny.

Interwencyjny charakter sklepów detalicznych PCH podkreśla zróżnicowanie ich na cztery zasadnicze typy i odpowiedni charakter zadań:

1) sklepy wzorcowe — (liczba sklepów będzie stanowiła około 50% zaplanowanego stanu), nie mają na celu zaopatrzenia konsumenta w pełny asortyment towarowy, lecz głównie propagowanie artykułów spożywczych produkcji przemysłu państwowego oraz podniesienie lokalnego poziomu detalicznego handlu spożywczego;

2) sklepy spożywcze — (sklepów tego typu planuje się około 30%), mają na celu obsługę danego ośrodka w pełny asortyment towarów spożywczo-kolonialnych, a więc oprócz artykułów prowadzonych przez Hurtownie Spożywczo-Przemysłowe PCH również w artykuły zakupywane w całym szeregu central handlu państwowego;

3) sklepy cukiernicze — (przewiduje się, że sklepów cukierniczych będzie około 15% ogólnej ilości sklepów detalicznych PCH) mają za zadanie nie tylko propagowanie wyrobów państwowego przemysłu cukierniczego ale również ścisłe powiązanie produkcji przemysłowej z potrzebami konsumenta;

4) pijalnie wina i kawy — mają charakter sklepów usługowych; sklepów tego typu ma powstać około 5% ogólnej ilości.

Wszystkie te sklepy są organizacyjnie i dyspozycyjnie powiązane z Hurtowniami Spożywczo-Przemysłowymi Państwowej Centrali Handlowej.

c) **Polskie Zakłady Zbożowe** zakupiły w miesiącu sprawozdawczym 53.721 t zboża, w tym 1.049 t stanowi pobór podatku gruntowego w naturze.

Tabela 19

Skup i odbiór zbóż dokonany przez oddziały Polskich Zakładów Zbożowych

(w tonach)

Oddziały	1949 r. kwiecień	1949 r. maj
1. Białystok	2.283	760
2. Bydgoszcz	16.382	12.918
3, Gdańsk	2.067	1.465
4. Kielce	846	527
5. Kraków	402	540
6. Lublin	1.782	1.061
7. Łódź	4.081	2.646
8. Olsztyn.	3.331	1.521
9. Poznań	18.783	11.617
10. Rzeszów	67	51
11. Szczecin	3.920	3.900
12. Warszawa.	4.898	1.839
13. Wrocław	9.751	9.434
14. Zabrze	4.338	5.442
Razem . .	72.931	53.721

Podział zakupionego zboża według rodzajów przedstawia się następująco:

Rodzaj zboża	Ilość ton
żyto	— 33.922,6
pszenica	— 13.589,7
jęczmień	— 2.925,1
owies	— 2.268,0
gryka	— 179,9
proso	— 65,5
inne	— 770,3

Sprzedaż dokonana przez PZZ wyniosła w maju br. 6.622,9 t zbóż oraz 146.697,4 t różnych przetworów zbożowych, jak mąka, kasza, płatki, otręby itp. w ten sposób został wykonany plan w 108%. Ponadto PZZ w związku z akcją »H« rozprowadziły 872,2 t otrąb.

PZZ uruchomiły na Dolnym Śląsku 5 nowocześnie urządzonych laboratoriów dla badania jakości surowca i przemiału. Laboratoria te mogą wykonać tysiąc prób dziennie i w ten sposób kontrolować jakość przemiału wszystkich młynów PZZ na Dolnym Śląsku. Ponadto uruchomiono 14 zespołów mechanicznych do płukania zanieczyszczonego zboża wraz ze specjalnie urządzonymi suszarniami, które przygotowują zboże do racjonalnego przemiału. Również elewatory dolnośląskie PZZ dysponują 9 czynnymi suszarniami wyposażonymi w nowoczesne aparaty eksploatacyjne.

d) **Centrala Mięsna**, obecnie przedsiębiorstwo państwowe wydzielone, sprzedała w maju br. mięsa różnych rodzajów i gatunków za 10.042 mil. zł (w kwietniu 7.184 mil. zł) o wadze 40.659 ton (w kwietniu 30.213 ton). Liczby te wyraźnie charakteryzują znaczną poprawę podaży na rynku mięsnym w miesiącu sprawozdawczym. Jeśli chodzi o skup żywca hodowlanego, obejmującego konie, bydło użytkowe i na opas oraz prosięta i owce, to zwierząt tych Centrala Mięsna zakupiła w maju 46.590 sztuk, wobec 24.974 sztuk w kwietniu, o wartości 358,6 mil. zł (w kwietniu 184,7 mil. zł). Jednocześnie w maju br. Centrala Mięsna rozprowadziła 46.663 sztuki zwierząt hodowlanych o wartości 438,7 mil. zł.

25. Spółdzielczość. Rozwój obrotów handlowych w gospodarce spółdzielczej w okresie 1948 roku i pierwszych pięciu miesięcy 1949 roku (dane tymczasowe) przedstawia tabela 20.

Tabela 20

Obroty handlu spółdzielczego (w miliardach zł)

W okresie	1948 r. wykonanie	w 1949 roku					
		plan roczny	wykon. w I kw.	% planu rocznego	wykon. za 5 mies. *	% planu rocznego
Obroty Ogółem	679,4	954,5	228,1	23,9	379,4	39,8
w tym:						
hurt	357,5	485,1	114,5	23,6	180,3	37,2
detal	321,9	469,4	113,6	24,2	199,0	42,4

*) Źródło CZS dane tymczasowe.

Ogólny rozwój spółdzielczości ilustrują osiągnięcia w poszczególnych dziedzinach gospodarczych według orientacyjnych poniższych danych na dzień 31 maja 1949 r. (cyfry w nawiasach obejmują stan na ultimo 1948 r.). Dzięki przeprowadzonej komasacji spółdzielni spożywców ogólna liczba spółdzielni wynosi 9.226 (9.387), natomiast ilość członków wzrosła do 4.777.493 osób (4.306.716). Aparat handlowy uległ dalszej rozbudowie osiągając 29.802 sklepy detaliczne (25.854), 9.632 punkty skupu artykułów produkcji rolniczej (8.565) oraz 624 hurtownie. Liczba zakładów wytwórczych wzrosła do 7.795 (7.671), a ogólna ilość zatrudnionych osiągnęła 312.392, w tym pracowników fizycznych 275.112 i umysłowych — 37.280 (na ultimo 1948 r. ogółem 269.845).

Tabela 21 przedstawia skorygowane dane o obrotach za I kwartał br. według pionów organizacyjnych obejmujących obroty central oraz spółdzielni zrzeszonych (aparatu terenowego) z podziałem na hurt i detal.

a) Skup spółdzielczy. Na odcinku skupu produktów rolnych aparat spółdzielczy rozwija ożywioną działalność, osiągając poważne wyniki. Wartość skupu na ultimo 1948 roku wynosiła 91,8 mlrd. złotych, w pierwszym kwartale br. — 46,5 mlrd. a na koniec maja osiągnęła kwotę 54,7 mlrd. zł. Obroty na tym odcinku będą wzrastały odpowiednio do zasięgu zadań spółdzielczych w zakresie skupu płodów rolnych i hodowlanych. Tak np. Centrala Rolnicza Spółdzielni »Samopomoc Chłopska« na podstawie porozumienia z Centralą Krajowych Surowców Włókienniczych, przejmuje skup lnu, konopi i wełny na szczeblu gminnym a w późniejszym okresie i powiatowym, przy czym placówki CKSW zostaną zastąpione przez odpowiednie ogniwa spółdzielczości rolniczej. Cała masa zebranego surowca, po dokonaniu segregacji, odstawiana będzie do wojewódzkich placówek Centrali Krajowych Surowców Włókienniczych.

Tabela 21

Obroty central i spółdzielni zrzeszonych w I kwartale 1949 r.
(w mil. złotych)

L.p.	Nazwa Centrali (pion organizacyjny)	Obroty ogółem	Hurt	Detal
1	Centrala Rolnicza Spółdz. »Samopomoc Chłopska«	88.429	40.227	48.202
2	Spółdzielnia Spoż. »Społem«	85.256	36.794	48.462
3	C. Sp. Mlecz.-Jajczarskich	15.104	12.842	2.262
4	C. Sp. Ogrodniczych	2.746	1.246	1.500
5	C. Mięsna C-la Sp. Państw.	19.927	17.427	2.500
6	C. Rybna „ „ „	1.600	1.200	400
7	C. Sp. Wyd. i Księg.	3.010	270	2.740
8	C. Spółdz. Pracy	6.706	2.555	4.151
9	C. Sp. Wytw. »Solidarność«	2.471	980	1.191
10	C. Rzemieślnicza C-la Sp. Państw.	2.878	1.004	1.874
	Ogółem	228.127	114.545	113.582

b) Spółdzielcze Ośrodki Maszynowe. W tegorocznej kampanii prac wiosennych w rolnictwie ożywioną działalność wykazały Spółdzielcze Ośrodki Maszynowe (SOM), osiągając najwyższe z dotychczasowych wyniki usługowe. W akcji brało udział 2.599 SOM oraz 3.187 punktów gromadzkich samopomocy sąsiedzkiej, organizowanych przez Związek »Samopomocy Chłopskiej«. Prace rolne wykonano przy użyciu siły pociągowej w ilości 1.746 ciągników oraz trakcji konnej. W tym:

Przy użyciu trakcji motor. dokonano obróbki	68.142 ha
„ „ „ konnej „ „	296.260 „
Razem	364.402 ha

W zasiewach brało udział 18 tys. siewników rzędowych, a obszar wykonanych zasiewów obejmował 277.399 ha, inne zaś prace przy użyciu trakcji konnej wykonano na obszarze 18.861 hektara.

W ramach akcji wiosennej spółdzielczość rolnicza zlikwidowała 4,9 tys. odłogów (stan na dz. 15.5.49 r.) przy czym prace w kierunku pełnego zagospodarowania pozostałych odłogów trwają nadal. Kwotowa wartość wykonanych robót wyniosła na koniec maja 221 mil. zł (dane prowizoryczne), wobec 312 mil. złotych wartości wykonanych robót w ciągu całego roku ubiegłego, przy czym wielkość obsłużonego terenu wyniosła w ub.r. 265 tys. ha na obszarze 135 tys. gospodarstw.

Na podkreślenie zasługuje rozwijająca się współpraca robotniczo-chłopska w formie patronatów załóg fabrycznych nad SOM, w formie zorganizowanej pomocy technicznej.

b) Spółdzielczość rolnicza. Rola spółdzielni gminnych Samopomocy Chłopskiej jako podstawowego ogniwa w procesie wymiany produktów rolniczych na towary i usługi o charakterze przemysłowym, ulega dalszemu umocnieniu organizacyjnemu przez wprowadzenie nowych statutów dla spółdzielni tego typu. Nie zwężając zakresu działalności gospodarczej spółdzielni gminnej, wprowadzają one istotne zmiany organizacyjne polegające na:

1. Rozszerzeniu współpracy spółdzielczości rolniczej ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej (każdy członek ZSCh — członkiem spółdzielni gminnej).
2. Demokratyzacji ustroju wewnętrznego (wyboru zarządu spółdzielni dokonuje walne zgromadzenie a nie Rada Nadzorcza).
3. Rozbudowie aparatu kontroli spółdzielczej w formie komitetów członkowskich i gminnych rad kontroli o ważnych funkcjach społeczno-gospodarczych (kontrola działalności placówek i agend spółdzielni, rozdział towarów, opiniowanie celowości zarządzeń organów wykonawczych).
4. Eliminowaniu wpływów bogaczy wiejskich na działalność spółdzielni.

Wprowadzenie nowych statutów we wszystkich spółdzielniach ma na celu realizację zasad przyjętych na kongresie ZSCh, określających klasowy charakter spółdzielczości rolniczej zrzeszającej rolników drobnych i średnich, a jednocześnie ograniczającej wpływy oraz możliwości dalszego odradzania się elementów kapitalistycznych na wsi.

c) Centrala Spółdzielni Ogrodniczych stanowi główny trzon organizacyjny w zakresie eksportu warzyw i owoców, przy czym przetwórstwo tych artykułów odgrywa znaczną rolę również w zaopatrzeniu rynku krajowego.

W ub.r. CSO wyeksportowała m. in. 1.500 ton cebuli (do Anglii — 1.200 t i Palestyny — 300 ton). Akcja kontraktacyjna, która objęła w tym okresie 1.044 ha, w rb. obejmie 2.000 ha upraw cebuli.

Ogólna wartość produkcji i usług placówek centralnych CSO i spółdzielczych oraz spółdzielni »Las« wyniosła w I kwartale 792.198,4 tys. zł, co odpowiada 24,5% planu rocznego, przy zatrudnieniu 2.234 pracowników, w tym pracowników fizycznych — 1.913 i umysłowych — 319.

d) Centrala Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskich dokonała w kwietniu obrotów na 3.113,5 mil. zł, wobec 3.244,1 mil. zł osiągniętych w poprzednim miesiącu.

Obroty Centrali Spółdzielni Mlecz.-Jajcz.
(w mil. złotych)

	marzec	kwiecień	% wyk. planu rocznego
Sprzedaż hurtowa	2.165,3	2.301,0	58,6
„ konsument.	223,0	247,3	8,8
„ zakł. przetw.	156,0	117,4	46,4
„ detaliczna			
„ plac. własnych	86,2	76,2	6,0
„ na eksport	613,6	371,6	15,3
Razem	3.244,1	3.113,5	27,9

Celem zwiększenia przetwórstwa CSM-J. rozpoczęła budowę Stołecznych Zakładów Mleczarskich. Z innych prac wymienić należy budowę barów mlecznych w całym kraju, których do końca 1949 r. ma powstać 57, w tej liczbie 15 barów w Warszawie. Plan obrotów CSM-J. przewiduje w roku bieżącym zakup i sprzedaż 715 mil. szt. jaj oraz 1.100 mil. litrów mleka. Jednocześnie Centrala postanowiła wzmóc wysiłki w zakresie planowej oszczędności oraz zwiększyć pierwotną kwotę oszczędności z 592,5

mil. do 625 mil. złotych. Podobną uchwałę przyjęła ogólnokrajowa narada spółdzielczości rolniczej, zobowiązując się do zaoszczędzenia 1.762 mil. zł czyli ponad dwukrotnie więcej niż zaplanowano w kwietniu (820 mil. zł).

e) **Centrala Spółdzielni Spożywców »Społem«** osiągnęła w maju br. 18.124 mil. zł obrotu, co stanowi zmniejszenie w stosunku do kwietnia br. (18.379 mil. zł);

Udział poszczególnych działów w obrotach wynosił:

	1949 r. kwiecień (w mil. zł)	1949 r. maj (w mil. zł)
1. Placówki spożywcze:		
a) art. spożywczo-kolonialne	9.987	11.423
b) wyroby spir. i tytoniowe	6.630	6.014
2. Oddział odzieżowy	512	159
3. Inne placówki specjalne	805	21
4. Wydział produkcji	445	507
Razem	18.379	18.124

Obroty artykułami spożywczo-kolonialnymi poważnie wzrosły w stosunku do poprzedniego miesiąca. Natomiast spadek obrotów majowych w niektórych działach, np. w obrocie artykułami monopolowymi i odzieżowymi był zjawiskiem sezonowym.

f) **Centralny Związek Spółdzielczy** ogłosił w miesiącu sprawozdawczym szereg uchwał i instrukcji w przedmiocie organizacji spółdzielczości.

W związku z podporządkowaniem spółdzielczych przedsiębiorstw zasadom systemu finansowego na mocy uchwały Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dn. 12. 2. 1949 r. Wydział Rewizyjny Centralnego Związku Spółdzielczego wydał tymczasową instrukcję (z dn. 16.5.br.) w sprawie udziału spółdzielczych organów rewizyjno-instruktorskich i kontrolnych w kontroli planów finansowo-gospodarczych. W myśl instrukcji wszystkie organa kontrolne spółdzielczości zobowiązane są do sprawowania kontroli planów finansowo-gospodarczych podległych im jednostek, w stosunku do zakładów spółdzielczych — zobowiązane do kontroli są właściwe organa wewnętrzne; wykonanie planów spółdzielni kontroluje właściwa centrala, natomiast plany finansowo-gospodarcze central — łącznie ze zbiorczymi zrzeszonych spółdzielni — kontroluje Wydział Rewizyjny Centralnego Związku Spółdzielczego.

Przedmiotem badań kontrolnych planów finansowo-gospodarczych są: a) organizacja planowania b) prawidłowość zestawienia planu, c) przebieg i treść wykonania planu d) prawidłowość i rzetelność wykonania planu.

Jednocześnie z powyższą instrukcją ogłoszona została inna w przedmiocie zlecenia spółdzielczym organom rewizyjno-instrukcyjnym i kontrolnym, również kontroli wykonywania przez przedsiębiorstwa spółdzielcze, planowego oszczędzania. Przy wykonywaniu kontroli planowanego systemu oszczędzania organa rewizyjno-instrukcyjne współpracują ściśle z komisarzami oszczędnościowymi, na wszystkich szczeblach organizacyjnych w kontrolowanych jednostkach. Kontrola jest wykonywana zasadniczo przy sposobności badań przeprowadzanych nad planami finansowo-gospodarczymi przedsiębiorstw spółdzielczych.

Uchwała Prezydium Naczelnej Rady Spółdzielczej powołała do życia z dniem 18.VI. br. Centralę Spółdzielni Inwalidów, której nadano statut, powołując jednocześnie pierwszą Radę Nadzorczą Centrali do czasu powołania jej, zgodnie z zasadami statutu, przez samorząd spółdzielni inwalidzkich. Zadaniem nowej centrali jest produktywizacja i aktywizacja inwalidów wojennych, spośród b. więźniów politycznych i b. więźniów obozów koncentracyjnych oraz inwalidów cywilnych i pracy, a to przez inicjowanie i organizowanie wszelkiego rodzaju inwalidzkich spółdzielni pracy (usługowych wytwórczych, chałupniczych i handlowych) oraz dostarczanie im pomocy instrukcyjnej i gospodarczej w ramach państwowej gospodarki planowej. Organizowane ponadto będzie szkolenie i przysposabianie zawodowe inwalidów, przy czym do czasu powstania odpowiedniego ośrodka szkolenia i przysposabiania, kandydaci na członków mają być zatrudnieni w zakładach pracy prowadzonych przez Centralę.

W związku z reorganizacją aparatu obrotu mięsem i żywcem rzeźnym, który na szczeblu zbytu i hurtu przekazany został przedsiębiorstwom państwowym, a zadania skupu przejęły gminne spółdzielnie Samopomocy Chłopskiej przy współpracy agend Centrali Mięsnej — rozwiązane zostały z dniem 14 maja br. spółdzielnie zbytu żywca, jako przedsiębiorstwa zbędne w obecnej strukturze organizacyjnej rynku mięsnego.

g) **Spółdzielnie produkcyjne** w rolnictwie zwiększyły swój stan posiadania w okresie sprawozdawczym do ok. 100 jednostek spółdzielczych i 25.000 członków fizycznych, uzyskując wszechstronną pomoc organizacyjną i gospodarczą w początkowej fazie rozwoju.

Zarządzeniem Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych ogłoszonym w Dzienniku Urzędowym Nr. 8 z dn. 21.V. 49 r. — spółdzielnie produkcyjne organizowane na zasadzie II lub III typu statutu (Rolnicze Spółdzielnie Wytwórcze lub Rolnicze Zespoły Wytwórcze) mogą uzyskać przyznanie im gruntów użytkowych wraz ze znajdującymi się na nich zabudowaniami i zakładami przemysłu rolniczego (pochodzących z resztówek po parcelacji), a położonych w pobliżu zorganizowanej spółdzielczo gromady, o ile spółdzielnie te wystąpią z odpowiednim wnioskiem do właściwego Urzędu Wojewódzkiego — Dział Rolnictwa i Reform Rolnych — który z kolei wniosek spółdzielni wraz ze swoją opinią przedłoży do zatwierdzenia ministerstwu. Przy podaniu niezbędna jest również opinia Zarządu Powiatowego Związku Spółdzielni Gminnych »Samopomoc Chłopska«, jako nadrzędnej organizacji branżowej spółdzielni produkcyjnych.

26. Handel zagraniczny. W dniu 20 maja br. podpisano umowę o wymianie towarowej między Polską a Holandią. Umowa przewiduje obrót towarowy w wysokości ca 20 mil. dol. po każdej stronie i stanowi poważne rozszerzenie dotychczasowych stosunków handlowych pomiędzy obu krajami. Głównymi artykułami naszego eksportu do Holandii są, poza węglem, szkło i ceramika szlachetna, drewno, papier oraz tekstylia, po stronie importu z Holandii — holowniki i tabor rzeczny, następnie tłuszcze, śledzie, aparaty precyzyjne, wełna, len i bawełna.

Polska zawarła również umowę o wymianie handlowej z Izraelem na okres od 20 maja br. do 31 maja 1950 r. Na mocy umowy Polska będzie eksportowała: węgiel, zboże, wyroby metalowe, rowery, maszyny włókiennicze i rolnicze, chemikalia, artykuły włókiennicze, szkło, porcelanę, papier i inne. Import z Izraelu obejmie: owoce cytrusowe, artykuły przemysłowe, jak materiały dentystyczne, specjalne chemikalia, ostrza do golenia i in.

27. Praca i ceny. Wyjątkowo duży rozmach prac budowlanych i sezonowych rolnych wpłynął dodatnio na kształtowanie się sytuacji na rynku pracy. Urzędy zatrudnienia na terenie całego kraju zapośredniczały bez trudności zgłaszających się pracowników budowlanych i rolnych. Również i w zakładach pracy o charakterze niesezonowym obserwujemy dalszy wzrost ilości zatrudnionych.

Na odcinku płac zanotować można w miesiącu sprawozdawczym ważny fakt podpisania po raz pierwszy ogólno-krajowego układu zbiorowego obejmującego pracowników zatrudnionych w sektorze prywatnym. Zasadniczą cechą zawartych układów zbiorowych w sektorze prywatnym jest całkowite zrównanie we wszelkich uprawnieniach pracowników tego sektora z uprawnieniami pracowników zatrudnionych w sektorze uspołecznionym. Nowa siatka płac przewiduje podział pracowników sektora prywatnego na 12 grup, przy czym uposażenie w najniższej grupie wynosić będzie — 8.900 zł. pensji podstawowej, w najwyższej zaś—46.800 zł.

Na rynku towarowym ceny utrzymały się na ogół na niezmienionym poziomie. Jedynie ceny niektórych artykułów żywnościowych wykazały niewielkie wahania w górę i w dół.

Tabela 22 przedstawia kształtowanie się cen artykułów żywnościowych w kwietniu i maju 1949 r.

Tabela 22 **Ceny wolnorynkowe ważniejszych artykułów spożywczych w większych miastach*)** (w złotych)

Miejscowość	Okres czasu	Chleb żytni	Mąka pszenna	Groch	Ziemniaki	Masło	Wołowina	Wieprzowina	Słonina	Kiełbasa	Jaja	Mleko	Cukier
		1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 szt.	1 litr	1 kg
Warszawa .	IV. 49	35	66	95	19	684	190	315	353	331	16	51	175
	V. „	35	66	95	20	660	190	300	350	350	16	50	175
Łódź . . .	IV. „	33	66	79	17	862	190	248	355	300	17	46	175
	V. „	33	66	80	16	660	190	247	355	355	15	46	175
Lublin. . .	IV. „	34	65	59	10	600	.	.	340	340	14	35	175
	V. „	34	65	59	10	535	.	.	340	340	12	35	175
Poznań . .	IV. „	33	65	77	10	800	190	350	350	345	16	36	175
	V. „	33	65	80	10	578	190	350	408	350	14	35	175
Katowice .	IV. „	33	65	68	10	.	217	291	360	360	19	43	175
	V. „	33	65	65	10	580	200	270	360	360	15	43	175
Kraków . .	IV. „	35	.	.	21	815	180	260	350	350	16	37	175
	V. „	35	65	.	22	693	.	.	350	350	15	35	175

*) Zródło: G. U. S.

Jak wynika z tabeli 22 ceny artykułów żywnościowych nie wykazały w maju br. większej dynamiki. Ceny artykułów mięsnych, tłuszczów i nabiału wykazały tendencję zniżkową, wzrosły natomiast ceny grochu i ziemniaków. W branży mięsnej nastąpiła zniżka cen dzięki zwiększonej podaży żywca oraz częściowo z powodu sezonowego zmniejszenia spożycia.

W branży mleczarsko-jajczarskiej sytuacja kształtowała się również korzystnie, zwłaszcza w zakresie podaży mleka i produktów pochodnych. Masło mleczarskie i śmietankowe sprzedawane było w większości okręgów bez ograniczeń. Wzrosła również podaż masła osełkowego, co wpłynęło korzystnie na obniżkę ceny tego artykułu. Podobną tendencję zanotowano w odniesieniu do jaj.

Ceny przetworów zbożowych nie uległy w maju br. żadnym zmianom, mimo zmniejszonej podaży zbóż. Ceny pozostałych artykułów żywnościowych podobnie jak pozostałe ceny artykułów przemysłowych nie wykazały w okresie sprawozdawczym zmian godnych uwagi.

Kształtowanie się wskaźników kosztów utrzymania w Warszawie*) przedstawia tabela 23.

Tabela 23

(1947 = 100)

Rodzaj wydatków	1949 r.		
	marzec	kwiecień	maj
Wskaźnik ogólny	109,5	110,9	111,8
w tym:			
Żywność	110,1	110,8	112,5
Alkohol i tytoń	121,0	136,2	136,2
Mieszkanie	129,0	131,3	131,3
Opał i światło	85,3	84,0	83,9
Odzież i obuwie	97,0	99,2	98,5
Higiena i zdrowie . . .	117,0	118,7	120,0
Wyd. kult. i ośw.. . . .	95,0	95,2	95,2
Inne	217,2	217,2	217,2

*) G. U. S.

Ruchy zwyżkowe cen artykułów żywnościowych znalazły swoje odbicie we wzroście wskaźnika w grupie »żywność«. Poza tym lekki wzrost zanotowano w grupie »higiena i zdrowie«.

28. Działalność instytucyj kredytowych. A. Finansowanie produkcji i wymiany. Rozwój kredytów udzielonych na finansowanie produkcji i wymiany przez banki, komunalne kasy oszczędności, spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe i Narodowy Bank Polski (kredyty bezpośrednie) w ostatnich trzech miesiącach przedstawia tabela 24.

Tabela 24.

Kredyty obrotowe

Stan na ultimo miesiąca	Kredyty obrotowe	
	mil. zł	%
Grudzień 1948 r..	255.027	100
Marzec 1949 r..	311.496	122
Kwiecień „	327.394	128
Maj „	329.946	129

Stan kredytów obrotowych na koniec maja br. nie obejmuje nieznacznych pozostałości kredytów udzielonych przez znajdujący się w likwidacji Bank Gospodarstwa Spółdzielczego. Kredyty komunalnych kas oszczędności zostały ostatecznie z końcem maja przejęte przez inne banki.

Ogólny stan kredytów obrotowych wzrósł w kwietniu o 2.552 mil. zł do sumy 329.946 mil. zł. Wzrost ten był o wiele słabszy niż w poprzednim miesiącu, kiedy wyniósł 15.898 mil. zł.

Tabela 25 przedstawia zmiany zadłużenia krótkoterminowego w obrębie poszczególnych grup gospodarczych.

Tabela 25.

Kredyty obrotowe według grup gospodarczych

	Stan na ultimo kwietnia 1949 r.		Zmiany w maju	Stan na ultimo maja 1949 r.	
	mil. zł	%	mil. zł	mil. zł	%
Przemysł	120.403	36,8	— 19.486	100.917	30,6
Budownictwo	747	0,2	+ 206	953	0,3
Rzemiosło	2.832	0,9	+ 658	3.490	1,1
Rolnictwo	25.915	7,9	+ 1.022	26.937	8,2
Leśnictwo	1.212	0,4	+ 460	1.672	0,5
Handel	158.943	48,5	+ 18.072	177.015	53,6
Transport i Komunikacja	7.569	2,3	+ 361	7.930	2,4
Inne	9.773	3,0	+ 1.259	11.032	3,3
Razem . .	327.394	100,0	+ 2.552	329.946	100,0

W grupie »przemysł« spadek zadłużenia był w rzeczywistości znacznie słabszy niż wynika to z tabeli, gdyż wskutek odmiennej kwalifikacji stosowanej jeszcze w kwietniu, suma 10 miliardów była do niedawna zaliczana do grupy »przemysł« i w maju dopiero została przesunięta stamtąd do grupy »handel«. Uwzględniając tę poprawkę, należy stwierdzić, że faktyczne zadłużenie przemysłu obniżyło się o 9.486 mil.

Spadek zadłużenia nastąpił w pierwszym rzędzie w dziale produkcji, głównie w ramach przemysłu węglowego, mineralnego, papierniczego i skórzanego. Przemysły te były w stanie spłacić w znacznej części swe zobowiązania wobec banków, dzięki otrzymaniu dotacji z rachunku wyrównawczego cen.

W dziale zaopatrzenia notujemy spłacanie kredytów głównie przez przemysł włókienniczy, który upłynnił w znacznym stopniu remanenty Biura Importowego, oraz przez przemysł skórzany — dzięki pozbyciu się w dużej mierze zapasów skór surowych.

Zmianom powyższym przeciwstawił się w pewnym stopniu wzrost obliga przemysłu hutniczego, co należy przypisać temu, że jeszcze do 1 maja obowiązywały niższe od obecnych ceny rozliczeniowe, nowe zaś ceny w ciągu jednego miesiąca nie zdążyły dać pożądanego efektu.

W związku z sezonowym nasileniem ruchu budowlanego wzrosło też zadłużenie przedsiębiorstw budowlanych, których większość finansowana przez BGK, zaliczana jest przez ten Bank do grupy »przemysł«.

Wzrost kredytów dla rzemiosła był wywołany głównie rozwojem obrotów Rzemieślniczej Centrali Zaopatrzenia i Zbytu, jak i z drugiej strony, nagromadzeniem się remanentów w tej Centrali w związku z chwilowym zahamowaniem zbytu.

Kredyty dla rolnictwa wzrosły w związku z sezonowymi robotami w polu i przygotowaniem do żniw tak w majątkach państwowych, jak i w prywatnych gospodarstwach rolnych.

Zadłużenie leśnictwa powiększyło się ze względów sezonowych wskutek spadku popytu na drzewo opałowe i związanego z tym wzrostu remanentów.

Zgodnie z uwagą zamieszczoną w ustępie omawiającym zadłużenie przemysłu należy przyjąć, że obligo grupy »handel« wzrosło w ciągu maja o 8.072 mil. Wzrost ten znajduje w pierwszym rzędzie uzasadnienie w stałym rozwoju handlu uspołecznionego.

Obroty handlu spółdzielczego rosną z miesiąca na miesiąc, przy czym rozszerza się również asortyment towarów sprzedawanych przez spółdzielnie.

Centrale handlowe przemysłu państwowego powiększyły swe zadłużenie głównie wskutek podwyższenia cen rozliczeniowych fabrycznych (przemysł włókienniczy i skórzany), poza tym rosły ich obroty i powiększała się sieć placówek detalicznych (Centrala Tekstylna).

Obligo przedsiębiorstw handlu zagranicznego wzrosło w wyniku dalszego rozwoju importu dóbr inwestycyjnych i eksportu cementu.

Wyjątkiem od ogólnej tendencji były Polskie Zakłady Zbożowe, które spłaciły znaczną część swych zobowiązań, przede wszystkim dzięki upłynnieniu remanentów w związku z przednówkiem.

Spadło również zadłużenie Centrali Handlowej Przemysłu Cukrowniczego, która ostatnio dostarczyła większe ilości cukru Państwowej Centrali Handlowej.

Zadłużenie grupy »transport« wzrosło o 361 mil. zł, co było głównie wywołane niedoborem środków obrotowych Polskich Kolei Państwowych.

B. Finansowanie inwestycji. Środki służące do finansowania akumulacji w majątku trwałym rozprowadzone w maju br. przez poszczególne banki dotyczyły podobnie jak w miesiącu poprzednim finansowania planów inwestycyjnych za lata 1948 i 1949 r. Zaznaczyć należy, że finansowanie planu z 1948 r. zostało definitywnie zakończone z dniem 31.5.49 r. W maju br. został przyjęty przez uchwałę Rady Ministrów wniosek przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego i ministra skarbu w sprawie dodatkowych kredytów inwestycyjnych na rok 1949.

Uchwałą tą Plan Inwestycyjny 1949 r. został rozszerzony na odcinku środków limitowanych bezzwrotnych o 27,2 mlrd. zł, zaś na odcinku środków limitowanych zwrotnych o 2,3 mlrd. zł.

Jeżeli chodzi o wykonanie planów inwestycyjnych w omawianym okresie, to ilustruje je wielkość wypłat w maju br. w poszczególnych bankach oraz ogólny stan bilansowy na ultimo kwietnia i maja. Należy pamiętać, że niżej umieszczona tabela 26 obejmuje również plany za lata ubiegłe (bez wypłaconych dotacji budżetowych z planów 1945 — 1948, nie objętych sprawozdawczością banków) oraz kredyty pozaplanowe.

Tabela 26 **Wypłaty na finansowanie inwestycji**

Grupa gospodarcza	Stan na ult. kwietnia 1949 r.		Zmiany w maju 1949 r.		Stan na ult. maja 1949 r.	
	mil. zł	%	mil. zł	%	mil. zł	%
1	2	3	4	5	6	7
Przemysł	142.342	50	+ 5.190	39	147.532	50
Transport i Komunikacja . .	69.182	24	+ 1.605	12	70.787	24
Budownictwo	32.689	12	+ 1.719	13	34.408	12
Rolnictwo	23.976	9	+ 1.393	10	25.369	9
Leśnictwo	1.112	0	+ 349	3	1.461	0
Handel	8.140	3	+ 1.065	8	9.205	3
Rzemiosło	115	0	+ 12	0	127	0
Inne	6.520	2	+ 2.096	15	8.616	2
Razem:	284.076	100	+ 13.429	100	297.505	100

Porównanie stanów wypłat na ultimo kwietnia i maja wykazuje, że nakłady inwestycyjne w maju wynoszą 13.429 mil. zł. Z sumy tej na kredyty z planu na rok 1949 przypada ca 10.000 mil., a reszta na realizację planu za rok 1948.

Jeśli liczby te porównamy z danymi miesiąca ub., to okaże się, że wzrost tempa wypłat nastąpił wyłącznie na odcinku finansowania Planu Inwestycyjnego 1949 r.

Jak wynika z tabeli 26 najsilniej powiększyły się wypłaty przeznaczone dla przemysłu (39% wzrostu), słabiej zaś dla transportu i komunikacji, budownictwa oraz rolnictwa. Natomiast, jeśli chodzi o pozostałe grupy gospodarcze, to udział ich w ogólnej sumie wzrostu jest nieznaczny.

Jako charakterystyczne dla przemysłu podać należy, że podział nakładów inwestycyjnych w obrębie tej grupy gospodarczej szczególnie wyraźnie podkreśla proces przechodzenia na inwestycje nowe. I tak na rok 1949 przewiduje się, że z ogólnej sumy nakładów inwestycyjnych 80% przypadnie na nowe inwestycje, rozbudowę i rekonstrukcję, a tylko 20% na odbudowę i kapitalne remonty.

Analogiczne zjawisko można zanotować, chociaż w zmniejszonej skali, w pozostałych grupach gospodarstwa narodowego.

Na zwiększenie rozmiarów finansowania inwestycji wpłynął również fakt usprawnienia dokumentacji technicznej, będącej podstawą uruchamiania nakładów.

Udział poszczególnych grup gospodarczych w dotychczas zrealizowanych środkach z planów inwestycyjnych i poza planami ilustruje tabela 27.

Udział grup gospodarczych w realizacji środków inwestycyjnych w maju nie zmienił się. Pierwsze miejsce zajmuje nadal przemysł—47,6%. Po nim następuje transport i komunikacja—22,1% oraz budownictwo 11,1%. Pozostałe grupy gospodarcze partycypują w ogólnym stanie kredytów z planów w bardzo nieznacznym stopniu.

Jeżeli chodzi o wykorzystanie kredytów pozaplanowych przez poszczególne grupy gospodarcze, to pierwsze miejsce zajmuje — podob-

Tabela 27 **Stan wypłat z planów i poza planem według grup gospodarczych**

Grupa gospodarcza	Razem	Z planów		Poza planami	
	stan na ult. maja 1949 r.	mil. zł	% w stosunku do ogółu zrealizowanych środków (297.505 mil.)	mil. zł	% w stosunku do ogółu zrealizowanych środków
1	2	3	4	5	6
Przemysł	147.532	141.463	47,6	6.069	2,0
Transport i Komunikacja	70.787	65.612	22,1	5.175	1,8
Budownictwo	34.408	33.141	11,1	1.267	0,4
Rolnictwo	25.369	19.270	6,5	6.099	2,1
Leśnictwo.	1.461	1.461	0,5	—	—
Handel.	9.205	8.064	2,7	1.141	0,4
Rzemiosło	127	121	0	6	0
Inne.	8.615	7.880	2,6	736	0,2
Razem:	297.505	277.012	93,1	20.493	6,9

nie jak i w poprzednim miesiącu — rolnictwo.

Liczby zawarte w powyższym zestawieniu wykazują również, że dotychczasowa akcja inwestycyjna oparta na sprawozdawczości bankowej jest w przeważającej mierze objęta planami inwestycyjnymi, gdyż wynosi 93,1% ogólnych nakładów inwestycyjnych.

Podobnie przedstawia się sprawa akcji inwestycyjnej planowej i pozaplanowej w maju. W miesiącu tym środki zrealizowane w ramach planów inwestycyjnych wyniosły 13.163 mil. zł, podczas gdy wydatki dokonane poza planem ograniczyły się do sumy 266 mil. zł, co stanowi zaledwie 3% miesięcznych wydatków inwestycyjnych.

C. Operacje bierne.

1) **Pieniądz bezgotówkowy NBP.** Ogólny stan pieniądza bezgotówkowego NBP powiększył się w maju br. o 4.615 mil. zł. Wzrosły przede wszystkim pozostałości na rachunkach żyrowych przemysłu węglowego (+5.355 mil.) i hutniczego (+ 2.266 mil.). Powiększył się również stan przelewów żyrowych w drodze — o 3.222 mil. Spadek zanotowano na rachunkach przemysłu włókienniczego (— 5.591 mil. zł) oraz instytucji kredytowych (— 2.500 mil. zł).

Tabela 28 **Pieniądz bezgotówkowy w NBP**

Stan na ultimo miesiąca	Stan r-ków żyrowych i bieżących		Stosunek obrotów bezgotówkowych do obrotów ogólnych.
	mil. zł	%	
Grudzień 1948 r.	72.008	100	94,7
Marzec 1949 r.	88.892	123	94,3
Kwiecień „	77.666	108	93,2
Maj „	82.281	114	94,4

Należy podkreślić, że udział obrotów bezgotówkowych w obrotach ogólnych wzrósł w ciągu miesiąca sprawozdawczego z 93,2 na 94,4%.

2) **Pieniądz bezgotówkowy banków.** Pieniądz bankowy wykazał w maju nieznaczny spadek (o 898 mil. do 74.108 mil.). Jednocześnie w większym stopniu uległo obniżeniu pokrycie pieniądza bankowego, spadło bowiem z 12,3% na 10,5%. W rezultacie kreowany pieniądz bankowy wzrósł nieznacznie, mianowicie o 556 mil. zł do sumy 66.364 mil. zł (tabela 29).

3) **Wkłady terminowe i lokaty.** Jak wynika z tabeli 30 większą dynamikę zanotowano jedynie w odniesieniu do lokat celowych i środków bezzwrotnych, które wzrosły w miesiącu sprawozdawczym o 10%, podczas gdy wkłady terminowe i oszczędnościowe powiększyły się zaledwie o 2%.

Tabela 29 **Pieniądz bezgotówkowy banków**

Stan na ult. m-ca	Pieniądz bankowy		Stan kasy i pozostałości na r-kach żyrowych w NBP		Kreowany pieniądz bankowy	
	mil. zł	%	mil. zł	%	mil. zł	%
Grudzień 1948 r.	75.528	100	11.395	100	64.133	100
%	100		15,0			
Marzec 1949 r.	82.109	109	14.850	130	67.259	105
%	100		18,1			
Kwiecień 1949 r.	74.906	99	9.198	81	65.708	102
%	100		12,3			
Maj 1949 r.	74.108	98	7.744	68	66.364	103
%	100		10,5			

Tabela 30 **Wkłady terminowe i lokaty**

Stan na ult. m-ca	Wkłady terminowe i oszczędnościowe		Lokaty celowe i środki bezzwrotne		Razem	
	mil. zł	%	mil. zł	%	mil. zł	%
Grudzień 1948 r.	3.076	100	171.879	100	174.955	100
Marzec 1949 r.	2.209	72	210.621	123	212.830	122
Kwiecień „ „	1.201	39	235.105	137	236.306	135
Maj „ „	1.265	41	252.354	147	253.619	145

4) **Kredyty refinansowe NBP.** Zadłużenie banków w NBP wzrosło w maju o 4.713 mil. Stopień refinansowania akcji kredytowej w NBP obniżył się jednak z 29,9% na 22,5% w związku z tym, że ogólna akcja kredytowa wzrosła relatywnie silniej niż kredyty refinansowe.

Wzrost kredytów refinansowych nastąpił głównie w dziale krótkoterminowego finansowania produkcji i wymiany (o 4.827 mil. do 87.517 mil.), kredyty udzielone przez NBP bankowi na cele nieobrotowe nieznacznie spadły — o 114 mil. do stanu 53.522 mil. zł.

Tabela 31 **Kredyty refinansowe NBP**

Stan na ult. m-ca	mil. zł	%	Stopień refinansowania akcji kred. w NBP
Grudzień 1948 r.	135.767	100,0	35,7%
Marzec 1949 r.	137.575	101,3	31,8%
Kwiecień „ „	136.326	100,4	29,9%
Maj „ „	141.039	103,9	22,5%

Ważniejsze pozycje bilansowe zagranicznych banków biletowych

(w milionach odnośnych jednostek monetarnych)

WYSZCZEGÓLNIENIE	1949 r. IV	III	II
U. S. A. **(12 banków Fed. Rez.)**			
Parytet menn. 1 $ = 0,8887 g czystego złota			
Certyfikaty złote	23.099	23.077	23.045
Walory państwowe	21.094	21.688	22.342
Dyskonto, pożyczki przem. i akcepty	303	246	251
Obieg banknotów	23.327	23.383	23.528
Wkłady banków członk.	19.076	19.118	19.617
Wkłady rządowe	984	1.482	1.423
Inne i zagraniczne wkłady	1.243	1.154	1.194
Bank Anglii			
Parytet 1 £ = 4,03 $.			
Banknoty — w obiegu	1.280	1.251	1.233
Banknoty — w dep. bankow.	20	50	67
Złote monety i sztaby	—	—	—
Długi rządowe i walory	1.299	1.299	1.299
Wkłady publiczne	17	26	9
Wkłady banków	290	294	306
Inne wkłady	92	90	93
Bank Francji			
Kurs 1 $ = 329,80 fr. fr.*)			
Złoto	52.817	52.817	52.817
Portfel walorów. pryw. i publ.	292.666	235.761	242.568
Pożyczki rządowe:			
a) za koszty okupacji	426.000	426.000	426.000
b) pożyczki tymczasowe	155.300	157.500	165.800
c) pożyczki stałe (3 poz.)	120.000	120.000	120.000
Obieg banknotów	1.047.277	1.045.054	1.024.814
Salda kred. r-ków bieżących	179.539	180.853	165.103
Bank Belgii			
Parytet 1 $ = 43,83 fr.			
Złoto	28.362	28.069	27.873
Dewizy	10.053	10.360	10.491
Prywatne pożyczki i r-ki	4.179	4.839	5.441
Pożyczki rządowe	34.991	34.991	34.991
Obieg banknotów	83.743	83.580	84.368
Prywatne r-ki bieżące	2.235	4.207	2.457
Bank Holenderski			
Parytet 1 $ = 2,65 guld.			
Złoto	445	444	444
Dewizy	302	342	335
Pożyczki i dyskonto	164	146	160
Długi rządowe i obligacje	3.300	3.300	3.300
Obieg bank. (now. i starych)	3.103	3.090	3.153
Wkłady rządowe	128	216	174

WYSZCZEGÓLNIENIE	1949 r. IV	III	II
Wkłady zablokowane	780	742	661
„ inne	85	96	95
Narodowy Bank Szwajcarski			
Kurs urzęd. 1 $ = 4,29 fr. szw.			
Złoto	5.948	5.911	5.848
Dewizy	365	316	276
Pożyczki i dyskonto	123	124	136
Banknoty w obiegu	4.298	4.326	4.291
Natychmiast płatne zobow.	1.726	1.666	1.602
Bank Szwecji			
Kurs urzęd. 1 $ = 3,60 k. sz.			
Złoto	176	176	177
Walory państw. i pożyczki Narod. Urzędu Długów	3.338	3.155	3.338
Weksle krajowe i pożyczki	157	194	210
Obieg banknotów	3.019	2.953	2.952
Wkłady państwowe	563	641	693
„ inne	302	160	336
Czechosłowacki Bank Narodowy			
Parytet 1 $ = 50 kor. czes.			
Złoto i dewizy	3.204	3.476	3.765
Dyskonto	20.507	20.557	22.560
Lombard walorów	2.471	3.001	2.772
Banknoty w obiegu	66.174	67.477	69.188
Rachunki żyrowe	660	180	452
Węgierski Bank Narodowy			
Urzędowy kurs 1 $ = 11,83 forintów (sprzedaż)			
Złoto	638	625	608
Dewizy	226	213	196
Dyskonto i walory	4	4	9
Dług rządowy	311	312	334
Obieg banknotów	2.929	2.755	2.756
Natychmiast płatne zobow.	2	3	4
Bank Finlandii			
Kurs clearin. 1 $ = 135 mkf.			
Złoto	269	269	269
Dewizy	1.208	1.755	1.685
Weksle krajowe	37.155	34.851	31.233
Walory krajowe	130	927	3.634
Banknoty w obiegu	27.741	27.407	27.353
Salda rachunków bieżących	1.415	2.130	680
Salda zagranicznych r-ków clearingowych	1.984	2.193	2.159

*) Dnia 27.IV.49 r. ustalono średni kurs dolara w wysokości 1 $ = 329,80 fr. fr.

Z BIEŻĄCYCH ZAGADNIEŃ GOSPODARCZYCH

A. M. Birman (Moskwa).

ŚRODKI OBROTOWE PRZEDSIĘBIORSTWA PRZEMYSŁOWEGO

Dnia 26. I. 1949 r. kierownicy 103 przedsiębiorstw Moskwy i obwodu moskiewskiego zwrócili się do tow. J. W. Stalina z listem, w którym wzięli na siebie zobowiązania odnośnie przyspieszenia obracalności środków obrotowych.

„Podsumowawszy możliwości — pisali moskwicze— obowiązujemy się tak postawić pracę przedsiębiorstw odnośnie wykorzystania zasobów materialnych, ażeby na każdy rubel środków obrotowych zwiększyć znacznie wydajność produkcji i przyspieszyć obracalność środków obrotowych w porównaniu z faktyczną obracalnością w r. 1948 i wyzwolić w ten sposób w 1949 r. z obrotu, dla potrzeb naszego gospodarstwa narodowego, 400 mil. rb."

Patriotyczny ruch moskwiczów, przyjęty z entuzjazmem i gorąco podtrzymany w całym kraju, oznacza nowy krok naprzód ku wzmożeniu ekonomicznej potęgi naszej wielkiej Ojczyzny, podniesienie na wyższy stopień poziomu organizacyjności i kultury gospodarowania.

Powodzenie ogólnonarodowego ruchu podniesienia rentowności w r. 1948 jaskrawo zademonstrowało wyższość socjalistycznej ekonomiki w wykorzystaniu rezerw istniejących w gospodarstwie narodowym, w podniesieniu wydajności pracy. Dalsza walka o wzrost rentowności wymaga wzmożonej uwagi na wszystkie elementy ekonomiki przedsiębiorstw, a w tej liczbie na środki obrotowe przedsiębiorstw.

Wraz ze wzrostem gospodarstwa narodowego ZSRR rosną i środki obrotowe niezbędne dla rozwiniętej socjalistycznej reprodukcji. Już przed wojną narodową środki obrotowe w gospodarstwie narodowym ZSRR przewyższały 100 mlrd. rubli. Coroczne zwiększanie środków obrotowych stanowi wielką cyfrę. Na jeden tylko 1948 r. przyrost środków obrotowych organów gospodarczych był przewidziany w wysokości 17 mlrd. rubli. Na rok 1949, w związku z dalszym wzrostem gospodarstwa narodowego, zwiększenie środków obrotowych przewidziano w kwocie 23,6 mlrd. rubli. Właściwe wykorzystanie środków obrotowych jest koniecznym warunkiem dobrej organizacji ekonomiki przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych, skutecznym czynnikiem przyspieszenia cyklu produkcji, podwyższenia tempa rozwoju gospodarstwa narodowego ZSRR. Racjonalne użycie środków obrotowych pozwala zmniejszyć ich ogólną wysokość niezbędną dla obsłużenia procesu produkcji. Według tymczasowych obliczeń przyspieszenie obracalności środków obrotowych przemysłu **o jeden dzień** daje możność oszczędności w środkach obrotowych, w sumie przekraczającej 1 mlrd. rubli.

W niniejszym wykładzie zatrzymamy się na 3 pytaniach:

1) pojęcie środków obrotowych, ich skład, struktura, obracalność;
2) organizacja środków obrotowych w przedsiębiorstwach przemysłowych;
3) zamierzenia ku udoskonaleniu użycia środków obrotowych w przedsiębiorstwach przemysłowych.

I.

Charakteryzując proces produkcji Marks pisał: „środki produkcji w każdym procesie pracy, bez względu na warunki społeczne, w jakich ma on miejsce, dzielą się zawsze na środki pracy i przedmiot pracy". [2])

Do środków pracy należą budynki przemysłowe i budowle, urządzenia, środki transportowe. Środki pracy funkcjonują w ciągu długiego czasu, obsługując wiele okresów produkcji. W procesie produkcji środki pracy stale się zużywają. Wartość ich przenosi się stopniowo na produkcję gotową. Zużycie środków pracy, zmniejszanie się ich wartości w rezultacie procesu produkcji odbija się na kosztach własnych dokonywanej produkcji przez włączenie do niej amortyzacji (wartości zużycia). Sprzedając produkcję, przedsiębiorstwa przemysłowe uzyskują i tę część wartości, jaka jest przeniesiona na produkcję przez środki pracy. Część ta pod postacią odpisów amortyzacyjnych jest przelewana w wysokości około 50% do Banku Państwa na specjalny rachunek przedsiębiorstwa dla finansowania remontu kapitalnego i w wysokości około 50% do

[1]) Przekład broszury radzieckiej p. t.: Oborotnyje sriedstwa promyszliennawo priedprijatja. Moskwa 1949 r.

[2]) K. Marks i F. Engels, Soczin. t. XVIII, str. 168.

Banku Przemysłowego dla finansowania nowego budownictwa.

W procesie pracy obok środków pracy biorą udział i przedmioty pracy, na które działają robotnicy przerabiając je i zamieniając w produkcję. Do przedmiotów pracy należą podstawowe i pomocnicze materiały, z których, lub przy pomocy których, przygotowuje się produkcja. Przedmioty pracy w danej formie naturalnej biorą udział tylko w jednym okresie produkcji; wchodzą one do składu produkcji (surowiec, półfabrykaty, farby itd. lub giną w procesie produkcji (opał, smary). Ich wartość zostaje przeniesiona na produkcję wykonaną w danym okresie wytwórczym. One znikają w postaci tej produkcji z procesu wytwórczego z tym, ażeby być zastąpionymi innymi partiami przedmiotów pracy dla następnych procesów wytwórczych.

Rozpatrywane od strony sposobu ich udziału w procesie produkcji, środki pracy wyglądają jak zafiksowany, stały element produkcji, a przedmioty pracy — jak ruchomy, płynny, przechodzący jeden okres i ponownie zmieniany element. W związku z tym środki pracy noszą nazwę funduszów podstawowych, a przedmioty pracy — funduszów obrotowych. Po wykończeniu produkcja idzie do obiegu celem sprzedaży, gdzie zamienia się w pieniądz, który może być ponownie skierowany na zakup materiałów, wypłatę zarobków i inne wydatki. Wartości będące w sferze obiegu tworzą fundusze obiegowe. Środki obrotowe wyrażają wartość funduszów obrotowych i funduszów obiegowych. W ten sposób środki obrotowe — to część wszystkich środków (funduszu zakładowego — „statutowego") przyznanych przedsiębiorstwu przez państwo dla zapewnienia ciągłości procesu produkcji.[3]) Ponieważ urzeczywistnienie ciągłości procesu produkcji obejmuje także i sprzedaż produkcji, przeto środki obrotowe obsługują również i ten ostatni proces. Wobec tego, w ogólnym ujęciu, proces obiegowy środków obrotowych może być przedstawiony jak następuje: przedsiębiorstwo wkłada środki pieniężne w surowce i inne materiały niezbędne dla przygotowania produkcji; angażując robotników i wypłacając im płacę zarobkową, przetwarza ono materiały w gotową produkcję; wykonana produkcja zostaje sprzedana i za uzyskaną gotówkę ponownie zakupuje się materiały itd. Proces produkcji trwa nieprzerwanie, obrót środków w ciągu jednego okresu wytwórczego przeistacza się w ich obrót w procesie rozwiniętej socjalistycznej produkcji. W swym ruchu nieustannym środki obrotowe przechodzą ze sfery obiegu (pieniądz) w sferę produkcji (zapasy wytwórcze, produkcja niezakończona) i ponownie w sferę obiegu (gotowa produkcja, pieniądz). Specyficzne cechy ruchu środków obrotowych w każdej sferze i czynniki określające szybkość ruchu będą rozpatrzone niżej.

Fundusze podstawowe w procesie pracy uczestniczą w pełni w każdym z wielu okresów wytwórczych tak długo, jak długo są one w stanie funkcjonować. Wysokość przyznawanych każdemu przedsiębiorstwu przemysłowemu, przy jego organizacji, funduszów podstawowych warunkuje zakreślany mu program wytwórczy. W następstwie wysokość funduszów podstawowych może wzrastać wraz ze wzrostem poziomu produkcji, ponieważ są one jednak zafiksowane, to w ciągu pewnego okresu muszą przedstawiać wysokość stałą. Inaczej rzecz się ma ze środkami obrotowymi; są one ruchome, płynne. Należy zatem pilnować stale, ażeby w każdym przedsiębiorstwie była dostateczna ilość środków obrotowych dla ciągłego realizowania procesu produkcji. Niedostateczna ich ilość może doprowadzić do braku jakiegokolwiek rodzaju podstawowych lub pomocniczych materiałów, do zahamowania tempa pracy w przedsiębiorstwie, a nawet do przerw w pracy. Tym się tłumaczy stała troska kierowników ministerstw, głównych zarządów i przedsiębiorstw o materiałowe zaopatrzenie przedsiębiorstw. Planowanie i scentralizowany rozdział wszystkich decydujących rodzajów materiałów oraz rozwinięty system organów zaopatrzenia przemysłu dają przedsiębiorstwom możność ciągłego, rytmicznego produkowania towarów. Taką możność zapewniają (obok scentralizowanych rezerw państwowych, o jakich się w tym wykładzie nie mówi) stałe zapasy materiałów w bazach organów zaopatrzenia oraz w samych przedsiębiorstwach. Utworzenie niezbędnych zapasów wartości towarowo-materiałowych — to niezbędna przesłanka właściwej organizacji procesu wytwórczego. Podniesienie się socjalistycznej ekonomiki ZSRR w okresie powojennej stalinowskiej pięciolatki znalazło swój wyraz także i w tym, że nasze przedsiębiorstwa przemysłowe miały zagwarantowane niezbędne zapasy materiałów.

Należy zwrócić jednak uwagę na ekonomiczną funkcję środków obrotowych. One zapewniają możność ciągłości procesu produkcji. Z usługo-

[3]) Poza środkami obrotowymi, danymi do dyspozycji przez państwo, przedsiębiorstwo rozporządza jeszcze niektórymi innymi środkami, przyrównanymi środkom obrotowym (przejściowe zadłużenie w płacach roboczych itd.).

wej roli większej części środków obrotowych wynika celowość możliwie największego ich zmniejszenia; czym mniej środków będzie zajętych obsługą procesu, tym więcej środków można będzie oddać funduszom podstawowym i skierować na podniesienie poziomu produkcji. Widać to szczególnie wyraźnie na przykładzie poszczególnych elementów środków obrotowych. Tak np. zapasy wytwórcze nie biorą bezpośredniego udziału w procesie produkcji, a jedynie zapewniają możność jego stałej realizacji. Na skutek tego materialne wartości,tworzące zapasy wytwórcze, wyłączone są z właściwego obrotu produkcji, są **zamrożone.** Rozumie się, że zamrożenie to jest niezbędne, pozostaje ono jednak zamrożeniem. Przyjmijmy, że w ciągu roku dla uszycia ubrań wyznaczono dodatkowo 15 mil. metrów tkaniny, przy czym na uszycie jednego ubrania idzie przeciętnie 3 metry tkaniny. Czy oznacza to, że z tkaniny tej będzie można uszyć 5 mil. ubrań? Nie, nie oznacza tego, ponieważ w każdej fabryce powinna się znajdować w zapasie pewna ilość materiałów, zapewniająca możność ciągłej pracy. Tak ma się sprawa z każdym rodzajem materiału. A więc czym mniejszy jest zapas — bez uszczerbku dla normalnej pracy przedsiębiorstwa — tym więcej materialnych wartości można skierować na zwiększenie rozmiarów produkcji. Tak samo niedopuszczalne jest nadmierne nagromadzenie innych elementów środków obrotowych, nieukończonych wyrobów, gotowej produkcji itd.

Stąd wynika jedno z najważniejszych zadań w dziedzinie organizacji środków obrotowych — **tworzenie minimalnie niezbędnych zapasów, sprowadzenie wysokości środków obrotowych w przedsiębiorstwach do niezbędnego minimum.**

Konkretny zestaw środków obrotowych w każdym przedsiębiorstwie przemysłowym zależy od tego, do jakiej gałęzi przemysłu należy dane przedsiębiorstwo i jaka jest jego produkcja. Z grubsza biorąc, środki obrotowe mogą być podzielone na 4 grupy odpowiadające środkom włożonym w zapasy wytwórcze, niezakończoną produkcję, wyroby gotowe, w środkach pieniężnych i pozycjach rozliczeniowych. Do zapasów wytwórczych należą: surowiec i materiały podstawowe, materiały pomocnicze, opakowanie, części zapasowe i narzędzia, a także niektóre inne rodzaje zapasów; do produkcji niezakończonej — wyroby, których obróbka jest nieukończona, a także wydatki związane z opakowaniem produkcji i inne, tak zwane wydatki lat przyszłych; do produkcji gotowej należą wyroby wykonane przez przedsiębiorstwo, za które jeszcze nie uzyskano gotówki; wreszcie do czwartej grupy należą środki pieniężne, będące w kasie, na koncie rozrachunkowym i w innych postaciach, a także rozliczenia i niektóre rodzaje zaliczkowych wpłat przedsiębiorstwa. Pierwsze dwie grupy obsługują sferę produkcji, dwie drugie grupy — sferę obrotu.

Rozpatrzmy każdą z tych grup bardziej szczegółowo. W grupie zapasów wytwórczych we wszystkich gałęziach przemysłu, prócz kopalnianej, duży ciężar gatunkowy zajmuje surowiec i materiały podstawowe ,tj. te materiały, z jakich na ogół składa się produkcja danego przedsiębiorstwa: skóra — w fabrykach obuwia, mięso — przy wyrobie wędlin, drzewo — w fabrykach meblowych, stal — w fabrykach budowy maszyn itd. Ponieważ te właśnie materiały stanowią podstawę wyrobów, przeto w ich zapasy oczywiście, włożono znaczną część środków przedsiębiorstw. I na odwrót, w gałęziach przemysłu kopalnianego (węglowego, torfowego, naftowego ,eksploatacji lasów), gdzie nie ma wydatków na surowiec, nie ma również znacznych zapasów tych elementów w składzie środków obrotowych.

Do materiałów pomocniczych należą materiały, jakie bądź wchodzą w skład wyrobu, ażeby nadać mu niektóre cechy specjalne (rzadko spotykane składniki w stopach, farba w tkaninach itd.), bądź używane są w procesie produkcji, ponieważ bez nich proces byłby niemożliwy (paliwo, smary itp.). Aczkolwiek każdy z materiałów pomocniczych używany jest zazwyczaj w niewielkich ilościach, to jednak zapasy ich są duże, ponieważ rodzajów materiałów jest wiele, a ponadto, ze względu na warunki zaopatrywania, przedsiębiorstwa otrzymują je w takich ilościach (wagonach, cysternach itp.), które mogą starczyć na dłuższy okres czasu.

Opakowanie i odnośne materiały (skrzynki, beczki, brezenty itd.) zaliczane zazwyczaj do środków obrotowych, w większości przedsiębiorstw przemysłowych nie stanowią poważniejszej pozycji. Jedynie w niektórych gałęziach przemysłu spożywczego ciężar gatunkowy tary jest wyższy.

Do środków obrotowych należą również narzędzia wartości do 200 rubli za jednostkę i niezależnie od wartości, wszystkie rodzaje narzędzi, służące poniżej jednego roku. W zasadzie obie te grupy obejmują prawie wszystkie narzędzia używane w przedsiębiorstwach przemysłowych. Zalicza się je do środków obrotowych dlatego, że

służą one mniej niż jeden rok. Poza tym byłoby rzeczą nadzwyczaj skomplikowaną zastosować do małocennych i szybko zużywających się narzędzi tryb finansowania, planowania i rozrachunku, używany w stosunku do funduszów podstawowych. Dlatego też wymienione grupy narzędzi zaliczone są do środków obrotowych. Nomenklatura narzędzi używanych w przedsiębiorstwach wyraża się tysiącami i dziesiątkami tysięcy jednostek. W zapasy narzędzi włożono znaczną część środków obrotowych przedsiębiorstw, w szczególności w gałęzie budowy maszyn. Do tej grupy środków obrotowych zalicza się również zazwyczaj i zapasy inwentarza, odzieży ochronnej oraz części zapasowych dla remontu urządzeń, wyrabiane w przedsiębiorstwach. Zapasy wytwórcze stanowią do 60% wszystkich środków obrotowych przedsiębiorstw przemysłowych.

Ponieważ proces wytwarzania trwa bez przerwy, przeto w przedsiębiorstwach istnieje zawsze znaczna ilość wyrobów, których obróbka jest nieukończona. W wyroby te włożono materiały i pracę, tj. włożono środki przedsiębiorstw, których z przedsiębiorstwa nie można wycofać w każdej chwili, gdyż są one niewykończone i nie można ich sprzedać. Ponieważ pewna część zasobów przedsiębiorstwa musi być zawsze ulokowana w produkcji nieukończonej, to w środkach obrotowych wyznaczone są pewne kwoty specjalnie na ten cel. Wysokość tych środków zależy przede wszystkim od czasu trwania produkcji, a w pierwszym rzędzie okresu roboczego. Jak wiadomo okresem roboczym nazywa się liczba dni pracy, związanych ze sobą bezpośrednio, jakie są potrzebne dla uzyskania gotowej produkcji w danej gałęzi przemysłu. Długotrwałość okresu roboczego waha się od kilku godzin w kopalni węgla, do roku i więcej w niektórych zakładach budowy okrętów. Zależy ona od ilości operacji, jakie muszą być w kolejności wykonane i od poziomu wydajności pracy, określającego długotrwałość każdej operacji. Wysokość środków obrotowych, niezbędnych dla przedsiębiorstwa przemysłowego, jest w prostej zależności od długotrwałości okresu roboczego i czym dłuższy jest okres roboczy, tym więcej czasu środki pozostają w sferze produkcji, tym więcej ich potrzeba dla osiągnięcia całego procesu wytwórczego.

W szeregu gałęzi przemysłów spożywczego, chemicznego i lekkiego okres roboczy jest przerywany od czasu do czasu, w których to przerwach przedmioty pracy całkowicie lub częściowo nie podlegają czynnościom robotników, ponieważ dla otrzymania produkcji niezbędne jest zaistnienie fizycznych, chemicznych i innych reakcji. Czas, w ciągu którego następują wymienione reakcje, stanowi również część czasu produkcji; on wywołuje również wydatek środków obrotowych w sferze produkcji.

Specjalnie duża jest niezakończona produkcja przy budowie okrętów i w gałęziach budowy ciężkich maszyn. I na odwrót, w przemyśle kopalnianym i niektórych gałęziach przemysłu spożywczego wartość produkcji nieukończonej nie zajmuje poważniejszego miejsca w składzie środków obrotowych.

Co się tyczy wyrobów gotowych, to chociaż proces ich obróbki jest zakończony, to jednak dopóki na konta rozliczeniowe przedsiębiorstwa nie wpłynie należność od nabywców, obieg środków przedsiębiorstwa nie jest zakończony, środki obrotowe nie są zwolnione i nie mogą być ponownie skierowane na zakup materiałów. Do wyrobów gotowych należą wyroby znajdujące się jeszcze na składzie, a także wysłane do nabywców, ale jeszcze przez nich nie opłacone. Według istniejących przepisów rozrachunkowych nabywcy pozamiejscowi winni są zapłacić przesłane im dokumenty płatnicze (o ile nie mają oni zastrzeżeń istotnych odnośnie dostawy) najpóźniej w 10 dni po ich nadejściu. Jeżeli zaś nabywcy odmawiają zapłaty (akceptacji) dokumentów płatniczych i towary pozostają u nich w odpowiedzialnym przechowaniu, to środki obrotowe przedsiębiorstw będą leżały w odnośnych wyrobach, aż do rozwiązania zagadnienia dotyczącego ich sprzedaży. Jak wiadomo proces sprzedaży produkcji w ZSRR różni się zasadniczo od procesu przeistoczenia towarów na pieniądze w krajach kapitalistycznych. W ZSRR nie ma przeciwstawności pomiędzy formą produkcji a formą przyswojenia. Planowanie poziomu i struktury produkcji, planowanie poziomu i podziału dochodu narodowego stwarzają mocną podstawę dla normalnego biegu procesu obiegu, procesu sprzedaży produkcji w ZSRR. Jednak sprzedaż produkcji to nie jest moment techniczny związany jedynie z transportem towarów, ich zapakowaniem itd. Ponieważ w ZSRR istnieją stosunki towarowo-pieniężne, to sprzedaż przez przedsiębiorstwo wyrobionej przez nie produkcji i wyzwolenie środków obrotowych jest procesem **ekonomicznym,** częścią całego procesu rozwiniętej socjalistycznej reprodukcji. Sprzedaż produkcji następuje bez wstrząsów jeżeli produkcja posiada właściwą

jakość, asortyment oraz w tych wypadkach, gdy nie jest planowana w planie narodowo-gospodarczym, ale chroniona przez umowy z nabywcami. Naruszenie tych warunków może doprowadzić do zahamowania sprzedaży i powstania znacznych remanentów gotowej produkcji, do zamrożenia w gotowej produkcji znacznych środków obrotowych. Będzie to oznaczać, że środki obrotowe zatrzymały się w sferze obiegu i nie mogą być użyte na kolejne zakupy materiałów i wypłatę płacy zarobkowej. Stąd zadłużenie wobec dostawców, Banku Państwa, budżetu państwowego i inne finansowe trudności wywierające poważny wpływ na wytwórczość.

Wreszcie środki obrotowe przedsiębiorstw zapewniają zapas gotówki w kasie, na kontach rozrachunkowych w Banku Państwa, w akredytywach. Znajdują się one i w zadłużeniu debitorów, w tej liczbie nabywców niepłacących za dostarczoną im produkcję oraz w innych pieniężno-rozliczeniowych pozycjach wywołanych wzajemnymi stosunkami przedsiębiorstw pomiędzy sobą.

Udział pozycji pieniężno-rozliczeniowych wynosi do 20% wszystkich środków obrotowych.

Struktura środków obrotowych każdego przedsiębiorstwa kształtuje się w znacznym stopniu w zależności od charakteru jego wydatków na produkcję; tam gdzie używa się wiele paliwa, tam w zasadzie, znaczna część środków włożona będzie w zapasy paliwa itd.

Jak już było wyżej powiedziane, środki obrotowe ciągle zmieniają swą formę; występują one pod postacią pieniędzy przed rozpoczęciem produkcji przy zakupie przez przedsiębiorstwo przedmiotów pracy; następnie przyjmują one postać surowca i innych materiałów; w procesie wytwarzania stanowią one produkcję niezakończoną — wartość będącej w obróbce, ale jeszcze niezakończonej produkcji; po zakończeniu procesu produkcji środki obrotowe przyjmują postać gotowej produkcji, a po jej sprzedaniu ponownie postać pieniędzy, znowu i znowu używanych na kupno przedmiotów pracy, wypłatę płacy zarobkowej i inne wydatki. W rzeczywistości, rozumie się, środki obrotowe przedsiębiorstwa przemysłowego znajdują się **jednocześnie we wszystkich** wyliczonych wyżej postaciach; podczas gdy jedna ich część znajduje się w postaci pieniędzy na koncie rozliczeniowym, druga mieści się w materiałach, trzecia — w produkcji nieukończonej itd. Czym krótszy jest okres produkcji, czym szybciej każdy rubel środków obrotowych wykonuje swój bieg okrężny, tym większy jest efekt jego zastosowania, tym więcej zań zakupi się materiałów i tym więcej się ich przerobi, tym większa będzie produkcja przedsiębiorstwa w danym roku na każdy rubel posiadanych przez nie środków obrotowych. Toteż efekt wykorzystania środków obrotowych określa się ilością ich obrotów w ciągu roku lub jak to przyjęto nazywać **obracalnością** środków obrotowych. Przykładowo określa się ją wg następującego wzoru:

$$O = \frac{C}{N}, \text{ gdzie}$$

O = ilość obrotów środków obrotowych w ciągu roku,

C = koszty własne sprzedawanej produkcji,

N = faktyczny średni stan środków obrotowych obsługujących proces produkcji w ciągu roku.

Jeżeli przedsiębiorstwo sprzedawało w ciągu roku produkcji za 20 mil. rb., korzystając ze środków obrotowych w sumie 5 mil. rb., to współczynnik obracalności = 20 : 5 = 4; środki obrotowe wykonały w ciągu roku 4 obroty, każdy rubel środków obrotowych czterokrotnie w ciągu roku był w postoci pieniądza, materiałów, produkcji niezakończonej, produkcji gotowej.

Gdzie znajduje się ekonomiczna istota przyspieszenia obracalności?

Wyjaśniamy to na prostym przykładzie. Przyjmiemy, że sklep mleczarski sprzedaje w ciągu roku towarów na sumę 365 tys. rb., równomiernie po 1000 rb. dziennie. Ile on potrzebuje środków obrotowych? W pierwszym dniu sklep nabędzie towarów za 1000 rb. Do wieczora towar będzie sprzedany, a pieniądze wydane na zakup mleka, powrócą w postaci utargu. Za te pieniądze sklep zakupi towar w następnym dniu, do wieczora ponownie je utarguje itd. Tak więc, roczny obrót w wysokości 365 tys. rb. będzie obsłużony zaledwie jednym tysiącem rubli. Dlaczego to było możliwe? Ponieważ każdy rubel dokonał w ciągu roku 365 obrotów.

Powrócimy do przedsiębiorstwa powołanego wyżej jako przykład. Powinno ono zrealizować w ciągu roku produkcję na 20 mil. rb. W tym celu musi ono zakupić wszelkiego rodzaju materiały, wypłacić płacę zarobkową i dokonać inne wydatki łącznie za 20 mil. rb. Wydatki te jednak nie muszą być dokonane od razu. Z początku zakupi się pewną ilość materiałów, przyjmijmy, w wysokości miesięcznego zapotrzebowania. W miarę rozchodowania materiałów i płacy zarobkowej i ich przeistoczenia w produkcję gotową przedsiębiorstwo ponownie zakupi materiały itd. Jaką

więc ilość środków obrotowych winno posiadać stale przedsiębiorstwo? Zależy to od szybkości obracalności środków obrotowych, od tego, ile razy w ciągu roku będzie można wykorzystać każdy rubel środków obrotowych dla kupna nowych partii materiałów, wypłaty płacy zarobkowej i dokonania innych wydatków. Jeżeli środki obrotowe wykonują w danym przedsiębiorstwie 4 obroty na rok, to dla zapewnienia sprzedąży w wysokości 20 mil. rb. należy ich posiadać w sumie za 5 mil. rb. Gdyby środki obrotowe wykonywały nie 4 a 5 obrotów w ciągu roku, przedsiębiorstwu wystarczyłoby nie 5 a 4 mil. rb. ($\frac{20}{5} = 4$), przy 6 obrotach potrzebowałoby tylko: $\frac{20}{6} = 3{,}3$ mil. rb. itd. Tę samą myśl można wyrazić również w sposób następujący: dlaczego przedsiębiorstwo sprzedając w ciągu roku produkcji za 20 mil. rb. mogło się obejść środkami obrotowymi jedynie w wysokości 5 mil. rb.? Ponieważ każdy rubel środków obrotowych dokonał w ciągu roku 4 obroty.

Widoczne jest tutaj ekonomiczne znaczenie przyspieszenia obracalności środków obrotowych. Gwałtowne tempo rozszerzonej socjalistycznej reprodukcji wymaga co roku wielkich wkładów nie tylko w podstawowe, ale i w obrotowe środki. Roczny przyrost środków obrotowych wynosi w gospodarstwie narodowym naszego kraju przeciętnie 20 mlrd. rb. Wysokość przyrostu zależy od 2 czynników: od tempa zwiększenia produkcji we wszystkich gałęziach i od obracalności. Przyjmijmy, że przytoczone wyżej przedsiębiorstwo będzie musiało w roku przyszłym sprzedać produkcji nie za 20, a za 24 mil. rb. Czy powinny i o ile wzrosnąć jego środki obrotowe? Jeżeli obracalność pozostanie bez zmiany, to środki obrotowe powinny wzrosnąć o 1 mil. rb., z 5 do 6 mil. rb. $\left(\frac{24}{4} - \frac{20}{4}\right)$. Zwiększywszy obracalność z 4 do 5 razy w roku, przedsiębiorstwo nie tylko nie będzie potrzebować przyrostu środków obiegowych, ale może zmniejszyć posiadane środki o 0,2 mil. rb. $\left(\frac{24}{5} - \frac{20}{5}\right)$. W rezultacie, znaczenie ekonomiczne przyspieszenia obracalności środków obrotowych polega na tym, że pozwala ono przeprowadzić proces rozszerzonej socjalistycznej reprodukcji przy nakładzie minimalnych środków obrotowych, pozwala na podwyższenie tempa socjalistycznego budownictwa przy danych zasobach narodowo-gospodarczych. Wytrwała walka o przyspieszenie obracalności wartości towarowo-materialnych ma decydujące znaczenie dla obniżenia kosztów własnych produkcji i podniesienia rentowności w całej gospodarce narodowej.

„W tym wskaźniku pracy przedsiębiorstw wyraźnie odbija się wzrost kultury wytwórczości, poziom techniki, technologii, jakość organizacji i zarządu przedsiębiorstwem, stan planowej i finansowo - ekonomicznej działalności zakładów i farbyk". [4]).

Konkretne przykłady wyswobodzenia środków obrotowych w konsekwencji przyspieszenia ich obracalności cytowane są w piśmie 103 moskiewskich przedsiębiorstw do tow. J. W. Stalina. Fabryka samochodów im. Stalina przyspieszywszy obracalność środków o 9 dni zobowiązała się wyswobodzić 30 mil. rb., kombinat „Węgiel Moskiewski" zobowiązał się przyspieszyć obracalność środków o 6 dni i wyswobodzić 12 mil. rubli itd.

Już pierwsze kroki na drodze przyspieszenia obracalności środków obrotowych wykazały, że pracownicy Moskwy i obwodu moskiewskiego zamierzają nie tylko wykonać swe zobowiązania, ale nawet je przekroczyć. Kierowane przez organizacje partyjne kolektywy Moskwy i obwodu, zdecydowały wyswobodzić w 1949 r., łącznie przez cały przemysł moskiewski, 1 mlrd. 300 mil. rubli.

Nowy patriotyczny wyczyn moskwiczów spotkał się z szerokim poparciem w całym kraju. Wyswobodzenie środków obrotowych oznacza, że materialne wartości na znaczne sumy mogą być skierowane na osiągnięcie dodatkowej produkcji.

Przyspieszenie obracalności środków — to najważniejsze zadanie gospodarczej i finansowej pracy w przedsiębiorstwach przemysłowych. Nie można samymi środkami administracyjnymi zmniejszyć sumy środków obrotowych potrzebnych przedsiębiorstwu; mogłoby to być groźne dla pracy normalnej i doprowadzić do przestojów. Należy koniecznie zapewnić ekonomicznie i organizacyjnie skrócenie okresu produkcji i obiegu i przyspieszyć obracalność środków. Wówczas ich zmniejszenie nie tylko nie przyniesie szkody przedsiębiorstwu, ale przyniesie mu nawet dużą korzyść. Nie należy zapominać, że przyspieszenie obracalności o jeden dzień wyswobodzi ponad miliard rubli. (W związku z tym wielkie znaczenie posiada przewidziane w budżecie państwo-

[4]) Od pracowników przemysłu Moskwy i obwodu moskiewskiego do Przewodniczącego Rady Ministrów ZSRR tow. Stalina. — „Prawda" z dnia 9. 3. 1949 r.

wym na r. 1949 przyspieszenie obracalności o 3% w stosunku do normatywu 1948 r.).

Wspominaliśmy już, że obracalność oznacza się jak stosunek kosztów własnych sprzedawanej produkcji do przeciętnej sumy środków obrotowych obsługujących proces produkcji i obiegu. Stosunek ten może być wyrażony:

a) w wykonanej produkcji przypadającej na 1 rubel środków obrotowych w ciągu roku:

$$20 : 5 = 4;$$

b) w ilości środków obrotowych przypadających w ciągu roku na 1 rubel produkcji:

$$5 : 20 = 0{,}25;$$

c) w ilości dni, na jakie posiada się zapas środków obrotowych; jeżeli środki obrotowe wykonały w ciągu roku, np. 4 obroty, znaczy to, że za każdym razem przebywały one w postaci zapasów w przeciągu ćwierci roku, tj. w ciągu 90 dni.

Ekonomicznie wszystkie te sposoby wyrażania się oznaczają naturalnie to samo. W praktyce posiłkują się każdym z nich w zależności od tego, pod jakim kątem widzenia rozpatrywane jest zagadnienie; jeżeli jest mowa o długotrwałości okresu produkcji mówi się o ilości obrotów środków obrotowych; jeśli chodzi o efekt użycia środków obrotowych bierze się pod uwagę stosunek sumy środków obrotowych do kosztów własnych produkcji; wreszcie, jeżeli chodzi o zapasy konkretnych materiałów (surowca, paliwa, gotowej produkcji i in.), to zazwyczaj wyraża się je w dniach.

Czynniki, jakimi określa się obracalność są liczne i różne w stosunku do poszczególnych elementów środków obrotowych. Wielkość zapasów podstawowych i pomocniczych materiałów zależy od poziomu i asortymentu produkcji, odległości od dostawców, systemu współdziałania i in. Wielkość produkcji gotowej zależy od asortymentu produkcji, trybu jej zbycia itd. „Na równi z kosztami własnymi produkcji, obracalność cechuje całą organizację wytwórczości, jakość pracy przedsiębiorstw. Świadczy o tym dobitnie fakt, że mówiąc o obracalności środków obrotowych, uczestnicy konferencji (narada pracowników przemysłu moskiewskiego) poruszali zagadnienia technologii, organizacji i kierownictwa produkcją, przyswojenia metody taśmowej, mechanizacji procesów pracy, skrócenia cyklu produkcji, udoskonalenia zaopatrzenia, finansowania, zbytu itd.". (Mowa t. Popowa na naradzie pracowników moskiewskiego przemysłu) [5]). Czynniki określające obracalność będą omówione bardziej szczegółowo w trzecim rozdziale wykładu, po zapoznaniu się z zasadami **organizacji** środków obrotowych w przedsiębiorstwach przemysłowych.

II.

W dziedzinie organizacji środków obrotowych przedsiębiorstwa przemysłowe winny być podzielone przede wszystkim na przedsiębiorstwa o charakterze sezonowym i na przedsiębiorstwa o stałym, niesezonowym charakterze produkcji. Do pierwszych należą eksploatacja torfowisk, lasów, rybołówstwo i przetwórstwo ryb, przedsiębiorstwa przerabiające produkty rolne (cukrownie, oczyszczalnie bawełny) i in. Do drugich — fabryki budowy maszyn, metalurgiczne, konfekcji, obuwia itd.

Przedsiębiorstwa sezonowe cechuje wielka nierównomierność poziomu produkcji w różnych okresach roku. Na odwrót, w przedsiębiorstwach o charakterze niesezonowym produkcji, wielkość jej ma z reguły charakter stale podnoszącej się krzywej obrazującej zwiększenie się tempa wytwarzania. Przytoczyliśmy, jako przykład, przedsiębiorstwo z produkcją roczną wynoszącą 20 mil. rb. Oto jak może przykładowo rozdzielić się ta produkcja w ciągu roku (w mil. rb.):

	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	Ogółem rocznie
W przeds. sezonowych	5	1	2	12	20
W przeds. niesezonowych	4,4	4,7	5,1	5,8	20

Różnica w przebiegu procesu produkcji w ciągu roku nie może się nie odbić na zasadach organizacji środków obrotowych. W gałęziach niesezonowych mogą środki obrotowe wzrastać stopniowo z kwartału na kwartał. Inaczej ma się sprawa w gałęziach sezonowych. Odpowiednio do naszego przykładu przedsiębiorstwo gałęzi sezonowej będzie potrzebowało w I kwartale środków obrotowych, dla zapewnienia wykonania programu, w wysokości 5 mil. rb. W II kwartale przygniatająca większość środków obrotowych będzie zbędna, ponieważ program zmniejszył się pięciokrotnie, w III kwartale podwaja się ona w porównaniu z II, a w IV wzrasta ponownie sześciokrotnie. Oczywiście, organizacja środków obrotowych w takich gałęziach musi być **niezwykle**

[5]) „Prawda" z 9. III. 1949 r.

giętka; winna ona przewidywać możność przypływów i odpływów środków obrotowych w ciągu roku. Przypływy i odpływy mogą mieć miejsce również w przedsiębiorstwach niesezonowych gałęzi przemysłu, lecz w znacznie mniejszych rozmiarach. Kombinat metalurgiczny może mieć na jesieni zwiększone zapotrzebowanie na paliwo, rudy itp. i na to będą mu potrzebne dodatkowe środki obrotowe. W lecie te zapasy będą sprowadzone do zwykłych norm i dodatkowe środki obrotowe nie będą więcej potrzebne. Kombinat papierniczy, stojący nad rzeką, będzie w okresie nawigacji gromadzić surowiec i w tym okresie również będą mu potrzebne dodatkowe środki obrotowe. Można by przytoczyć dużo takich przykładów. Wniosek jest taki: **zapotrzebowanie środków obrotowych nie jest wielkością stałą, jej rozmiar waha się w ciągu roku w zależności od wahań poziomu produkcji oraz szeregu innych przyczyn.** Jeżeli przyznać przedsiębiorstwu środki obrotowe, wychodząc z jego maksymalnych potrzeb, to część środków w poszczególnych okresach roku okaże się zbędna i będzie unieruchomiona w danym przedsiębiorstwie. Jeżeli przyznać przedsiębiorstwu tylko sztywne minimum środków obrotowych, znajdzie się ono w trudnym położeniu w okresie rozwoju produkcji lub w potrzebie utworzenia zapasów sezonowych. Oczywiście środki obrotowe należy podzielić na 2 części: jedna minimalna powinna być w stałej dyspozycji przedsiębiorstwa, drugą należy dodać przedsiębiorstwu czasowo i odbierać, gdy minie potrzeba. **Tak też są zorganizowane środki obrotowe.** Dzielą się one na **własne** środki obrotowe, które zawsze pozostają w przedsiębiorstwie i na **pożyczone**, otrzymywane w Banku Państwa na okres niezbędny, w trybie pożyczek krótkoterminowych. Stosunek wzajemny pomiędzy własnymi i pożyczonymi środkami obrotowymi jest rozmaity w różnych gałęziach przemysłu; w gałęziach sezonowych przeważają pożyczone środki obrotowe, ponieważ amplituda wahań pomiędzy najwyższym i najniższym poziomem produkcji w ciągu roku jest bardzo duża; w gałęziach niesezonowych przeważają własne środki obrotowe.

Rozpatrzymy oddzielnie organizację własnych i pożyczonych środków obrotowych. Jak już było powiedziane, własne środki obrotowe winny zaspokoić stałe potrzeby przedsiębiorstw. Przyjmijmy, że przedsiębiorstwo zużywa 100 tys. ton stali kwartalnie, czyli dziennie zużywa 1,1 ton stali. Należy ustalić, na ile dni winno mieć przedsiębiorstwo zapas stały materiału w danym wypadku stali. Wartość tego minimalnego, niezbędnego zapasu nazywa się **normatywem,** a jego ustalenie **normowaniem własnych środków obrotowych.** Niestety, nie posiadamy dotychczas jedynej, przez wszystkich uznanej metodologii normowania środków obrotowych. Toteż zaznajomimy jedynie czytelnika z metodami, używanymi najczęściej.

W surowcu i materiałach podstawowych stały zapas powinien przewidzieć stan materiałów: w drodze do dostawcy, w procesie przyjmowania i analizy technicznej (tam gdzie jest ona stosowana), w magazynach w postaci bieżącego zapasu ,a także pewną ilość gwarancyjnego, zabezpieczającego zapasu na wypadek krótkoterminowych przerw w zaopatrzeniu i innych nieprzewidzianych okoliczności.

Normatyw surowców i materiałów podstawowych będzie wyglądał, przykładowo, jak następuje:

Rodzaje materiałów	Rozchód kwart. (tys. rb.)	Rozchód dzienny (tys. rb.)	Zapasy w dniach					Normatyw w tys. rb. (3 × 8)
			w drodze	przyjmowanie i analiza	zapas bieżący	zapas gwarancyjny	ogółem (4+5+6+7)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Rozchód kwartalny (w gałęziach sezonowych należy brać kwartał minimalny, w pozostałych gałęziach — IV kwartał planowanego roku) otrzymujemy z preliminarza wydatków na produkcję, rozchód dzienny — przez podział kwartalnego zapotrzebowania przez ilość dni w kwartale. Czas przebywania materiałów w drodze ustala się przez praktykę, w trybie porównania daty wysyłki i nadejścia materiałów. W tych wypadkach, gdy dostawców i rodzajów materiałów jest dużo, należy przyjmować **przeciętny** czas przebywania materiałów w drodze. Należy tu jednak uwzględnić jedną ważną okoliczność związaną z trybem rozrachunków za dostawy. Przyjmijmy, że dnia 1. X. została wysłana do przedsiębiorstwa stal, która nadeszła 28. X. Czy oznacza to, że normatyw na transport będzie

równy 27 dniom. Nie! Rzecz polega na tym, że akceptacja dokumentów płatniczych nastąpi nie 1. X., tj. w dniu wysyłki, a znacznie później. Przyjmijmy, że dostawca wysłał dokumenty płatnicze 1. X. Do nabywcy nadejdą one 6—7 października ,a zostaną przez niego zaakceptowane (w myśl obowiązujących warunków rozliczeniowych) w ciągu 3 dni, tj. 9 — 10 października. Dopiero od tej chwili, tj. od momentu, gdy materiały zostały objęte bilansem przedsiębiorstwa oraz do momentu w jakim się znajdują w magazynie, nabywcy potrzebny będzie normatyw środków obrotowych na materiały w drodze. Dlaczego? Dlatego, że 9—10 października, w naszym przykładzie, przedsiębiorstwo wzięło na siebie zobowiązanie zapłacenia wartości materialnych, jakie są w drodze i nie mogą być na razie użyte w procesie produkcji. Jeżeli na ten cel nie przewidzieć specjalnych środków, to przedsiębiorstwo nie może rozliczyć się terminowo z dostawcami, względnie zmuszone będzie zmniejszyć odpowiednio zapasy magazynowe, co może stać się groźne dla ciągłości procesu produkcji. Normatyw na przyjęcie (odbiór) i analizę ustala się wychodząc z najbardziej racjonalnej organizacji tych prac. Największe spory pracowników teoretycznych i praktycznych wywołuje zagadnienie wysokości **bieżących** zapasów. Wielkość tych zapasów zależy przede wszystkim od częstotliwości dostaw. Czym dostawy są częstsze, czym mniejsze są przerwy między nimi, tym mniejsze mogą być bieżące zapasy i odwrotnie. Istota sporu polega na tym, jakie powinny być bieżące zapasy w **momencie nadejścia** kolejnej partii materiałów. Przyjmijmy, że materiały nadchodzą każdego 13 i 28-go dnia w miesiącu. Jaki powinien być normatyw w tym wypadku. W literaturze można spotkać 3 odpowiedzi na to pytanie:

a) normatyw powinien być równy interwałowi pomiędzy kolejnymi dostawami, tj. w danym wypadku 15 dniom;

b) normatyw powinien być cokolwiek większy od 15 dni, gdyż w przeciwnym razie w momencie nadejścia kolejnej partii zapasy bieżące równałyby się zeru;

c) normatyw powinien być mniejszy od interwalu względnie równy połowie interwalu, ponieważ 15-to dniowe zapasy będą w pełni tylko w dniu dostawy, następnie będą zmniejszać się stopniowo, aż do zera; pozostanie środków obrotowych w wysokości 15 dni oznacza zamrożenie części środków obrotowych.

Słuszna wydaje się nam odpowiedź trzecia. Jednak dla każdego poszczególnego przedsiębiorstwa normatyw powinien być ustalony na podstawie konkretnego przestudiowania warunków jego pracy i zaopatrzenia. Inaczej należy rozwiązać zagadnienie w stosunku do przedsiębiorstw znajdujących się w pobliżu źródeł produkcji danych materiałów lub w centrum dróg komunikacyjnych, a inaczej — dla przedsiębiorstw położonych daleko lub produkujących artykuły specjalnej wagi dla gospodarstwa narodowego. We wszystkich wypadkach należy mieć na oku **obie** strony postawionego zagadnienia; nie dopuszczać do zamrożenia środków obrotowych a jednocześnie nie narażać na niebezpieczeństwo normalnej pracy przedsiębiorstw. Duże znaczenie posiada oczywiście wzajemny stosunek pomiędzy stanem danych materiałów w kraju i zapotrzebowaniem na nie.

Co się tyczy zapasów gwarancyjnych, to mają one zabezpieczyć przedsiębiorstwo od przypadkowych przerw w wykonaniu planu dostaw. Ich wysokość zależy wobec tego od regularności transportów i akuratności dostawców. Zazwyczaj są to zapasy niewielkie i stanowią w dniach pewną część czasu przebiegu ładunków od dostawców do odbiorców.

Suma poszczególnych normatywów daje normatyw ogólny w dniach (rubr. 8); pomnożywszy go przez wartość jednodniowego rozchodu materiałów (rubr. 3) otrzymamy normatyw w wartościowym wyrażeniu według surowca i podstawowych materiałów (rubr. 9).

Jeżeli **materiały pomocnicze** posiadają znaczny ciężar gatunkowy w preliminarzu wydatków na produkcję, wówczas ustalenie dla nich normatywów przeprowadza się tak samo, jak i dla materiałów podstawowych. W pozostałych wypadkach normatywy według materiałów pomocniczych ustala się w pewnym stosunku procentowym do materiałów podstawowych. Trzeba mieć na widoku, że zapasy w **dniach** odnośnie wielu materiałów pomocniczych mogą być większe niż materiałów podstawowych; zużycie tych materiałów ma miejsce w niewielkich ilościach (czasami w litrach, kilogramach, metrach itd.) na jednostkę wyrobu, a dostawa ich, z powodu warunków zaopatrzenia, jak to już było powiedziane, ma miejsce, często w dużych ilościach (wagonach, cysternach itd.). Z drugiej strony, wśród materiałów pomocniczych najczęściej zdarzają się zapasy leżące latami całymi w przedsiębiorstwach bez ruchu, dawno już nie używane z po-

wodu zmiany struktury produkowanych wyrobów lub procesu produkcji.

Bardziej skomplikowane jest ustanowienie normatywów dla **niezakończonej produkcji**. Długotrwałość okresu produkcji, ilość tworzących ją operacji, interwale pomiędzy kolejnymi operacjami — wszystko to różne jest nie tylko w różnych gałęziach przemysłu, ale zmienia się w każdym przedsiębiorstwie z każdym udoskonaleniem procesu produkcji. Stąd wielka różnorodność metod normowania środków obrotowych wyrażających wartość niezakończonej produkcji. W najbardziej ogólnym ujęciu ustalenie normatywu na produkcję nieukończoną można objaśnić jak następuje.

Normatyw zależy od ogólnej sumy wydatków wypadających na 1 dzień, długości okresu produkcji i przeciętnych kosztów własnych produkcji niezakończonej. Koszt własny produkcji niezakończonej (w procencie do kosztu własnego gotowego wyrobu) różny jest w różnych oddziałach, najmniejszy w oddziałach zakupu i największy w montażowych. W produkcję niezakończoną, przy pozostałych jednakowych warunkach, wkłada się tym więcej środków im dłuższy jest okres produkcji i im wyższy jest koszt własny produkcji niezakończonej (w procentach kosztów własnych produkcji gotowej). Dlatego też normatyw produkcji niezakończonej określa się najczęściej według formuły: $N = \frac{C.\ P.\ K.}{D}$,

gdzie C — kwartalny preliminarz wydatków na produkcję,
P — długość cyklu produkcji w dniach,
K — współczynnik kosztów własnych produkcji niezakończonej w procentach kosztu własnego produkcji gotowej,
D — ilość dni w kwartale.

Normatyw dla gotowej produkcji powinien być minimalny, gotowa produkcja powinna być bez zwłoki wysłana do odbiorców. W niektórych gałęziach przemysłu (lekki, niektóre gałęzie przemysłu spożywczego, budowy maszyn) konieczne jest jednak uprzednie przygotowanie partii towaru (selekcja) względnie dokompletowanie częściami zapasowymi, aparaturą. Przy ustalaniu normatywu należy dać minimalny czas na selekcję, opakowanie i załadowanie towarów, a także na przygotowanie dokumentów. Po załadowaniu towarów aż do momentu wpływu należności, w przedsiębiorstwie występuje próżnia w środkach obrotowych; została ukończona jedna partia i ażeby przystąpić do nowej produkcji, przedsiębiorstwo musi ponownie zakupić surowiec, paliwo i inne **przedmioty** pracy. Ono jednak nie otrzymało zwrotu wydatków, ponieważ nabywca dopiero po jakimś czasie zapłaci za produkcję. Na okres czasu pomiędzy wysyłką gotowego towaru i wpływem zań gotówki przedsiębiorstwu potrzebne są środki obrotowe w sumie równej kosztom własnym wysłanej produkcji i wydatkom transportowym. Jednak własnych środków obrotowych przedsiębiorstwom na ten cel nie dają. W celu wzmożenia kontroli przy pomocy rubla nad załadowaniem produkcji, wystawieniem dokumentów płatniczych i wzajemnymi rozrachunkami przedsiębiorstw, przewidziane są na ten cel środki z kredytu. Bank Państwa wydaje przedsiębiorstwom, po załadowaniu produkcji, pożyczkę na okres czasu aż do wpływu należności od nabywcy.

Narzędzia, inwentarz i odzież ochronna normuje się zazwyczaj, bądź jako określony zapas na jednego robotnika, bądź w określonym procencie od kosztu własnego **sprzedawanej** produkcji. Oba te sposoby wymagają dalszego opracowania, one nie zawsze pozwalają ustalić właściwie potrzebę stałego zapasu narzędzi, specjalnie w budownictwie maszynowym i innych gałęziach, w których co roku używa się dużą ilość nowych wyrobów i w których technologia ulega częstym i poważnym zmianom.

Normatyw dla części zapasowych ustala się zazwyczaj w pewnym procencie funduszów podstawowych, na których remont pójdą te części zapasowe. Normatyw wydatków lat następnych przewiduje się w wysokości różnicy pomiędzy wydatkami i spisaniem (skreśleniem) w ciągu roku.

Suma normatywów poszczególnych elementów środków obrotowych daje **ogólny normatyw** dla danego przedsiębiorstwa na następny rok lub kwartał. Porównując otrzymany normatyw z aktualnym (czynnym) otrzymują przyrost lub zmniejszenie sumy środków obrotowych w planowanym okresie. Ponieważ zakres pracy przedsiębiorstwa wzrasta z roku na rok, to nawet uwzględniając przyspieszenie obracalności, typowy będzie **przyrost** środków obrotowych. Niezbędne na to środki winny być tworzone z zysków przedsiębiorstwa i innych jego wewnętrznych zasobów. Jeśli ich będzie za mało, to przyrost środków obrotowych jest finansowany z budżetu państwowego. Niezbędna suma przyrostu środków obrotowych i źródła jego powstawania przewiduje się w planie finansowym (bilans dochodów i wydatków) przedsiębiorstwa.

* * *

Nawet schematyczny wykład podstaw organizacji własnych środków obrotowych wykazuje, że naukowe normowanie własnych środków obrotowych wymaga wspólnej pracy technologów, ekonomistów, finansistów, pracowników organów zaopatrzenia i zbytu. **Ustalenie normatywów winno być w każdym przedsiębiorstwie najbardziej konkretne.** Należy określić rozchód, czas (długotrwałość) dostaw i częstotliwość dostaw dla każdego rodzaju materiałów (a stosuje się ich dziesiątki i setki nazw, rodzajów, wymiarów itd.), czas cyklu produkcji każdego rodzaju towaru (a bywają ich dziesiątki i setki), zapotrzebowanie wszelkiego rodzaju narzędzi i instrumentów (a jest ich w przedsiębiorstwie — tysiące). Jedynie normatywy opracowane w zastosowaniu do konkretnych warunków produkcji, mogą w całej pełni okazać wpływ na ekonomikę przedsiębiorstwa. W przeciwnym razie będą one martwymi cyframi, znanymi buchalterowi, finansiście ewentualnie jeszcze dwum, trzem pracownikom w przedsiębiorstwie.

Nie wystarcza jednak raz jeden opracować normatywy własnych środków obrotowych. Należy je systematycznie korygować, uwzględniając zmianę poziomu i struktury programu produkcji, procesu technologicznego, rozwój stachanowskich metod pracy, racjonalizację zbytu i obliczeń. Wzrost wytwórczości pracy, przejście na taśmową lub wieloseryjną metodę pracy, a nawet tylko poważne zwiększenie partii wyrobów przyspieszają proces wytwarzania i wielokrotnie zmniejszają produkcję nieukończoną. Przejście na pracę wieloobrabiarkową, udoskonalenie wyposażenia technicznego mogą wywołać pewne zwiększenie zapasu narzędzi, będzie jednak temu towarzyszyć przyspieszenie cyklu wytwarzania i wyswobodzenie środków. Tak, np. w jednej z fabryk wyrabiających instrumenty precyzyjne, zastosowanie specjalnych obrabiarek obniżyło nakład pracy przy produkcji szeregu detali więcej niż czterokrotnie; ilość robotników wyrabiających te detale spadła z 44 do 8, a również zmniejszyła się bardzo produkcja niezakończona.

Tak jak wszelkie normy, normatywy środków obrotowych winny być systematycznie odnawiane, zapewniając przyspieszenie obracalności środków obrotowych. Należy zauważyć, że w wielu jeszcze przedsiębiorstwach przemysłowych normowanie środków obrotowych jest niezadowalające. W szeregu przedsiębiorstw posiłkują się normatywami ustalonymi przed wojną, aczkolwiek w ubiegłych latach ekonomika i technologia doznały szeregu zmian. Bardzo są rozpowszechnione t. zw. „faktyczne" normatywy, tj. gdy zamiast rzeczywistego normowania środków obrotowych korzysta się z danych buchalteryjnych o faktycznym stanie środków obrotowych, zwiększając je lub zmniejszając „na oko", bez istotnego uzasadnienia.

W niektórych przedsiębiorstwach pracownicy finansowi i planowania uchylili się od opracowania normatywów własnych środków obrotowych i w rezultacie obowiązują tam nieskorygowane normatywy nadesłane przez trust lub zarząd centralny, nie zawsze odpowiadające warunkom pracy przedsiębiorstwa. Tym się tłumaczy istnienie gdzieniegdzie „miękkich" normatywów, wówczas gdy w obrocie jest nadmiar środków obrotowych.

Wszystko to wymaga zorganizowania poważnej pracy nad ustaleniem normatywów własnych środków obrotowych. Należy przyznać, że istniejące normatywy środków obrotowych są przestarzałe i nie odpowiadają współczesnemu technicznemu wyposażeniu przedsiębiorstw i kulturze wytwórczości. Nadszedł czas opracowania nowych normatywów środków obrotowych odpowiednio do zmienionych warunków, (koreferat przewodniczącego Komisji Budżetowej Rady Związku) [1].

* * *

W procesie produkcji i jej sprzedaży przedsiębiorstwa przemysłowe jak już było powiedziane, korzystają także z kredytowanych środków obrotowych, otrzymywanych jako pożyczki z Banku Państwa ZSRR. Bank Państwa udziela pożyczek na stworzenie sezonowych zapasów materiałów i paliwa, na czas przesyłki dokumentów płatniczych za wysłaną produkcję do momentu zapłacenia jej przez nabywcę, na sezonowe lub czasowe nagromadzenie gotowej produkcji w tych wypadkach, gdy to się okaże niezbędne. Przedsiębiorstwo może również otrzymywać pożyczki na tzw. „potrzeby przejściowe", gdy zapotrzebowanie środków dodatkowych wywołane jest przyczynami w planie nie przewidzianymi, (przekroczenie planu, czasowe zahamowanie, bez winy przedsiębiorstwa, wysyłki gotowej produkcji itp.).

Bank Państwa udziela pożyczek na ściśle wyznaczone cele nabywania, mianowicie tego rodzaju wartości materialnych, jakie są konieczne dla

---

[1]) „Prawda" 12/3 — 1949 r.

wykonania planu. Również surowo jest reglamentowany czas pożyczki; winna być ona zwrócona w okresie czasu (miesiąc, kwartał itd.), przewidzianym w planie. Te zasady udzielania pożyczek — charakter celowy, terminowość, obowiązek zwrotu — zapewniają kontrolę przy pomocy rubla nad biegiem produkcji. Ażeby pożyczkę zwrócić w terminie, przedsiębiorstwo winno opracować grafik wykończenia produkcji i jej załadowania (wysyłki), wykonać produkcję należnej jakości i asortymentu. Za uzyskane pożyczki przedsiębiorstwo płaci Bankowi Państwa procenty, które wchodzą do kosztów własnych produkcji i podnoszą je. Konieczność płacenia procentów pobudza przedsiębiorstwo do sprowadzania pożyczek do minimum i zwracania uzyskanych możliwie najrychlej. W ten sposób kredyt Banku Państwa prowadzi do oszczędzania środków obrotowych w gospodarstwie narodowym. Kontrola Banku Państwa przy udzielaniu pożyczek polega także na pilnowaniu warunków przechowywania kredytowanych wartości materialnych. Poza tym Bank Państwa kredytuje tylko te przedsiębiorstwa, jakie utrzymują swe środki obrotowe w granicach normatywu. Groźba utracenia kredytu bankowego również pobudza kierowników przedsiębiorstw do starań o sprawność gospodarczą oraz o zachowanie środków obrotowych. W wielu gałęziach przemysłu (tekstylnej, spożywczej, leśnej, eksploatacji torfowisk i in.) kredyty Banku Państwa stanowią w okresie 5—6 miesięcy w ciągu roku podstawową część ich środków. W tych gałęziach kontrola przy pomocy rubla w drodze kredytu bankowego okazała się pozytywna. Co się zaś tyczy przemysłów węglowego, naftowego, metalurgicznego, budowy maszyn i niektórych innych gałęzi, to kredyty Banku Państwa są tu nieznaczne i kontrola Banku Państwa jest mniej wydatna. Celem jej wzmocnienia stosuje się stopniowo, tak zwane **kredytowanie według obrotu**; część środków obrotowych zostaje przedsiębiorstwom odebrana i zastąpiona przez kredyt bankowy. Przyjmijmy, że na każde 10 tysięcy rubli wydatków, przedsiębiorstwo wnosi tylko 6 tysięcy rubli własnych środków, **pozostałą sumę** daje Bank Państwa w trybie kredytowania wg obrotu. Konieczność regularnych wpłat ze strony przedsiębiorstwa swej części środków skierowuje bezwzględnie uwagę kierowników przedsiębiorstwa na stan jego środków obrotowych, a równocześnie wzmaga kontrolę Banku Państwa nad pracą przedsiębiorstwa.

* * *

Właściwa organizacja środków obrotowych nie kończy się jednak na normowaniu i uzyskiwaniu w banku pożyczek. Najważniejsze to — racjonalne użycie środków obrotowych i wywieranie przy ich pomocy wpływu na przyspieszenie procesu produkcji i sprzedaży, na podniesienie rentowności. Przede wszystkim należy zlikwidować istniejące w wielu przedsiębiorstwach **ponadnormatywne** zapasy materiałów, narzędzi, gotowej produkcji i innych wartości.

Przedsiębiorstwa przemysłowe oparte są jak wiadomo, na zasadzie rozrachunku gospodarczego. Jedną z tych zasad jest udzielanie przedsiębiorstwom możności **manipulowania** wyznaczonymi im środkami obrotowymi przy całkowitym zachowaniu planowej i finansowej dyscypliny. Normatywy ustala się dla każdego rodzaju materiałów. Jednak przedsiębiorstwo może nabyć jednych materiałów więcej, a innych mniej, o ile to, w danym momencie potrzebne jest dla wykonania planu. Prawo manipulowania środkami obrotowymi daje możność kierownikom przedsiębiorstw przejawiać szeroko rozumną inicjatywę w organizacji działalności gospodarczej. Z drugiej jednak strony powstaje możność nadmiernych zakupów pewnych materiałów, możność czynienia zapasów materiałów, narzędzi, inwentarza, ważnych dla innych przedsiębiorstw, co jest naruszeniem zasad rozrachunku gospodarczego.

W szeregu przedsiębiorstw znajdują się w dużych ilościach wartości materialne powyżej ustalonego dla nich normatywu i kredytu Banku Państwa. W skali całego gospodarstwa narodowego takie zapasy ponadnormatywne stanowią znaczną pozycję. Nie mając źródeł na opłacenie tych nadmiernych zapasów, przedsiębiorstwa nie płacą za nie dostawcom, stawiając ich w ten sposób w trudną sytuację finansową, same pozbawiają się kredytu bankowego, często zadłużają się w Banku Państwa i Banku Przemysłowym. Tak np. moskiewska fabryka „Dynamo" w ciągu 1947 r. znajdowała się w ciężkiej sytuacji finansowej, nie zwracała w terminie pożyczek Bankowi Państwa, wstrzymywała zapłatę za otrzymane towary (i zapłaciła za to 300 tysięcy rubli kar), a wszystko dlatego, że „nagromadziła" pozaplanowe remanenty materiałów i gotowej produkcji wartości ponad 10 mil. rubli. Przędzalnia im. Kalinina przedterminowo wykonała plan 1948 r. i uzyskała oszczędności powyżej zaplanowanych w sumie ponad 7,5 mil. rubli. Jednak jej sytuacja

finansowa w ciągu całego roku była ciężka; przeterminowane zadłużenie dochodziło do 4— 5 mil. rubli. Podstawowa przyczyna — to ponadnormatywne zapasy tkanin gremplowanych, barwników, paliwa, opakowań. A w tej jednej tylko fabryce każdy nadmierny jednodniowy zapas materiałów zamraża powyżej 1 mil. rubli. Zapasy ponadnormatywne nie tylko oznaczają zamrożenie pewnej części środków obrotowych i zahamowanie tempa rozszerzonej socjalistycznej reprodukcji, stają się ponadto, jedną z przyczyn naruszenia dyscypliny płatniczej i powstawania nielegalnego wzajemnego zadłużenia organów gospodarczych. Walka o mobilizację zasobów przemysłu dla zwiększenia akumulacji i umocnienie dyscypliny płatniczej wchłania w siebie, jako część składową, walkę o likwidację ponadnormatywnych zapasów wartości towarowo-materialnych w przedsiębiorstwach.

Kierownicy przedsiębiorstw, orgnizacji partyjnych i pracownicy finansowi przy udziale społeczności, a w pierwszym rzędzie organizacji młodzieży komunistycznej i związków zawodowych winni zorganizować staranną kontrolę w naturze znajdujących się w magazynach i oddziałach zapasów podstawowych i pomocniczych materiałów, półfabrykatów, inwentarza, narzędzi, odzieży ochronnej i innych materiałowych wartości i zapewnić terminową sprzedaż niepotrzebnych lub będących w nadmiarze materiałów. Należy uświadomić sobie szkodę, jaką powodują dla gospodarstwa społecznego „aktywni" pracownicy zaopatrzeniowi, gromadzący na zapas materiały niezbędnie potrzebne innym przedsiębiorstwom i hamujący w ten sposób rozwój naszego socjalistycznego przemysłu.

Na jak największe rozpowszechnienie zasługuje inicjatywa związku zawodowego fabryki imienia Woroszyłowa, który uchwalił przeprowadzić wszechstronną kontrolę gospodarki magazynowej, w celu ujawnienia i zlikwidowania zbędnych towarów. Na podstawie decyzji Kolegium Ministerstwa Budowy Maszyn Rolniczych ZSRR podobne przeglądy były przeprowadzone we wszystkich przedsiębiorstwach MBMR.

Racjonalna organizacja środków obrotowych wymaga także przestrzegania, ażeby nie zaszły one na kapitalne budownictwo, ażeby nie było zadłużeń nabywców i innych dłużników. Moskiewska fabryka narzędzi, która ukończyła przedterminowo plan 1948 roku z zyskiem ponad plan w wysokości 3 mil. rubli systematycznie cierpiała na trudności finansowe na skutek ulokowania części środków obrotowych w debetowym zadłużeniu. Fabryka posiadała około 300 „chronicznych" dłużników.

Wielkie znaczenie środków obrotowych dla pracy przedsiębiorstwa, odpowiedzialność wobec państwa za ich zachowanie i powiększenie wymagają, ażeby środki obrotowe były zawsze punktem centralnym uwagi kierowników partyjnych i zawodowych organizacji przedsiębiorstw. Każdy plan technicznych i ekonomicznych udoskonaleń powinien obejmować również zamierzenia odnośnie lepszego wykorzystania środków obrotowych, przyspieszenia ich obracalności.

Jakież to zamierzenia?

III.

Przyznanie przedsiębiorstwom w r. 1931 własnych środków obrotowych obciążyło je wielką odpowiedzialnością za zachowanie i wykorzystanie przekazanej im części majątku ogólnonarodowego. CKWKP(b) i SNK ZSRR w wezwaniu z 21 października 1931 r. mówiły: „Wprowadzenie ustawy o własnych środkach obrotowych włożyło na organa gospodarcze bezpośrednią odpowiedzialność za najwydajniejsze wykorzystanie przyznanych im środków obrotowych, ich zachowanie i uzupełnienie". Opracowując środki dla wykonania planu 1949 roku i kreśląc drogę dalszego podniesienia rentowności, kolektywy przedsiębiorstw zwracają baczną uwagę na przyspieszenie obracalności środków obrotowych.

Jakie są drogi przyspieszenia obracalności? Jakie czynniki wpływają na szybkość obiegu środków obrotowych?

Drogi te i czynniki są różne w różnych gałęziach przemysłu przede wszystkim z powodu specjalnej struktury środków obrotowych. Tak więc udział podstawowych materiałów we wszystkich środkach obrotowych wynosi: 2% w przemyśle obróbki drzewa, 17% w czarnej metalurgii, 25% w średnim przemyśle budowy maszyn. Części zapasowe, narzędzia i inwentarz wynoszą: 14% w przemyśle włókienniczym i 53% w węglowym. Produkcja niezakończona — 1% w przemyśle węglowym i 50% w przemyśle budowy ciężkich maszyn itd.

Szybkość obiegu środków włożonych w materiały zależy od organizacji zaopatrzenia; w produkcję niezakończoną — od organizacji produkcji; w pozycje pieniężno-rozliczeniowe — od organizacji rozrachunków itd.

Istniejące dane wskazują, że przed wojną środki włożone w zapasy wytwórcze obiegały w ciągu roku: w ciężkim przemyśle — 7, w lekkim — 9,3,

w spożywczym — 9,9, w leśnym — 8,8 raza. Wewnątrz grupy zapasów wytwórczych środki włożone w surowce i materiały podstawowe obracały się znacznie prędzej, niż środki włożone w materiały pomocnicze. Tak np. w przemyśle przerabiającym ropę naftową środki włożone w materiały podstawowe obracały się w ciągu roku więcej niż 20-krotnie, a pomocnicze mniej niż 2 razy, w średnim budownictwie maszynowym odpowiednio więcej niż 5 i mniej niż 3 razy itd. Również nie z jednakową szybkością obracały się środki włożone w produkcję niezakończoną: od 68 obrotów w przemyśle spożywczym do 4,4 obrotu w budowie ciężkich maszyn.

Zamierzenia ku polepszeniu wykorzystania środków obrotowych powinny wyjść z pełnego wykorzystania wyższości naszego planowego, socjalistycznego, ekonomicznego systemu nad systemem kapitalistycznym.

W krajach kapitalistycznych nieuniknione jest nieracjonalne wykorzystanie środków obrotowych (zarówno jak i podstawowych). Przedsiębiorstwo kapitalistyczne w pogoni za zamówieniami nadmiernie rozszerza asortyment i strukturę produkcji w celach spekulacyjnych. Wywołuje to nagromadzenie znacznej ilości materiałów pomocniczych, narzędzi, przyrządów. Specjalnie duże są jak wiadomo zapasy gotowej produkcji. Nieracjonalne rozmieszczenie wielu przedsiębiorstw wywołuje bardzo odległe, często w przeciwnych kierunkach, przewozy surowców i półfabrykatów. Nie mówimy już o latach kryzysów i depresji, gdy wielka ilość dóbr materialnych leży bez ruchu, psuje się i wprost jest niszczona przez kapitalistów. Trzeba mieć wreszcie w pamięci, że nie mniej, niż połowa środków obrotowych przedsiębiorstw kapitalistycznych włożona jest nie w wartości towarowo-materialne, a w weksle i inne zobowiązania nabywców, akcje, obligacje itp.

Socjalistyczny system gospodarczy w ZSRR posiada ogromną wyższość w każdym kierunku, a więc także i w dziedzinie wykorzystania środków obrotowych. Przygniatająca część środków przedsiębiorstw przemysłowych ulokowana jest w wartościach towarowo-materialnych. Planowanie produkcji pozwala na ograniczenie asortymentów i typowych wymiarów produkcji do granic koniecznych. Racjonalne rozmieszczenie nowowznoszonych budynków, poszukiwania przeprowadzane w starych centrach przemysłowych, planowy, naukowo uzasadniony system współpracy przedsiębiorstw pozwalają zlikwidować doszczętnie, dalekie, w obu kierunkach, przewozy. Wreszcie, centralny system zaopatrzenia przedsiębiorstw i zbytu gotowej produkcji pozwala przedsiębiorstwom gospodarować minimalnymi zapasami materiałów, opału i gotowej produkcji. Nie mówimy już o tym, że bezustannie realizowany proces rozszerzonej socjalistycznej reprodukcji w ZSRR stwarza podstawową przesłankę dla szybkiej obracalności środków obrotowych.

Według danych, przytoczonych przez docenta S. L. Mechanika, kapitalistyczne przedsiębiorstwa Stan. Zjedn. Ameryki zmuszone są na każdy dolar włożony w środki podstawowe, odprowadzać więcej, niż 1,5 dolara na środki obrotowe, podczas gdy w przemyśle ZSRR na każdy rubel środków podstawowych wypada mniej niż 70 kopiejek środków obrotowych. Wykorzystując wyższość socjalistycznej ekonomiki, wiele przedsiębiorstw osiągnęło duże powodzenie w wykorzystaniu środków obrotowych. Oto jak np. przyspieszono obracalność środków w moskiewskiej fabryce „Kaliber“:

	Lata				
	1940	1946	1947	1948 plan	1948 fakt. wykonanie w III kw.
Produkcja towarowa w rublach na 1 rb. środków obrotowych	1,7	2,1	2,6	3,0	3,4

Takim sposobem w ciągu 8 lat obracalność przyspieszona została dwukrotnie. Przyspieszenie obracalności pozwoliło fabryce w 1948 r., przy wzroście produkcji (w ciągu 9 miesięcy) o 46% zadowolić się zwiększeniem własnych środków obrotowych w wysokości zaledwie 15%. Na rok 1949 fabryka przewiduje wzrost produkcji o 30% przy zwiększeniu środków obrotowych o 4,4%. W porównaniu z poziomem przedwojennym fabryka zużyje środków obrotowych mniej o 21 mil. rubli. Podobnych przykładów jest dużo.

Wśród środków mających współdziałać w przyspieszeniu obracalności środków obrotowych należy postawić na pierwszym miejscu **skrócenie okresu roboczego, zmniejszenie czasu wytwarzania.** Podniesienie wydajności pracy przez podniesienie kwalifikacji robotników, lepsze wykorzystanie urządzeń, zastosowanie bardziej doskonałej technologii, skrócenie czasu samodzielnego wpływu sił natury na przedmioty pracy przez zastosowanie najnowszych zdobyczy nauki i techniki — takie są drogi rozwiązania tego za-

dania. Rozumie się, sposoby skrócenia okresu wytwarzania — to temat oddzielny wymagający specjalnego opracowania. Tutaj ograniczymy się jedynie do przytoczenia doświadczeń niektórych czołowych przedsiębiorstw naszego kraju.

Skrócenie okresu wytwarzania — to najbardziej skomplikowany, ale i najbardziej wydajny ze wszystkich sposobów lepszego wykorzystania środków obrotowych. Dlatego też tutaj, w pierwszym rzędzie, skierowana jest uwaga organizacji partyjnych, działaczy gospodarczych, całej społeczności. Nie ma w naszym kraju ani jednego przedsiębiorstwa, gdzie nie byłyby opracowywane napięte bolszewickie plany skrócenia cyklu wytwarzania. Fabryka pomp im. Kalinina i wiele innych przedsiębiorstw, obalając zdecydowanie konserwatyzm niektórych robotników i wszelkiego rodzaju powoływanie się na „specyficzność", wprowadzają taśmową metodę produkcji. W samych tylko przedsiębiorstwach Ministerstwa Budowy Maszyn i Przyrządów ma być w tym roku zorganizowanych ponad sto nowych urządzeń taśmowych. 90 nowych urządzeń taśmowych będzie skonstruowanych w fabrykach obrabiarek i przyrządów precyzyjnych. Przykładem wydajności metody taśmowej jest fabryka „Kaliber", gdzie na skutek zastosowania taśmowej metody okres produkcji cyrkli skrócił się prawie sześciokrotnie, mikrometrów czterokrotnie itd.

Opracowując sposoby lepszego wykorzystania środków ulokowanych **w surowcach, podstawowych i pomocniczych materiałach**, kierownicy przedsiębiorstw powinni się przede wszystkim postarać **o zastosowanie średnioprogresywnych norm zużycia materiałów**, o oszczędzanie materiałów, o możność zamiany kosztownego surowca— tańszym, bez szkody dla jakości towaru. Potanienie wyrobów w konsekwencji podobnych posunięć będzie oznaczać, że dany wyrób został wyprodukowany przy mniejszym zużyciu środków na surowiec i materiały, lub, co jest równoznaczne, że na każdy rubel wyprodukowanego towaru wypada mniej środków obrotowych. O istniejących w tej dziedzinie możliwościach świadczy wiele faktów z działalności przedsiębiorstw przemysłowych. Moskiewska fabryka „Kauczuk" zapoznawszy się z technologią, zobowiązała się zmniejszyć o 25 — 30% rozchód tkanin bandażowych przy wyrobie węży. W Uralskiej fabryce maszyn w szeregu wyrobów zamiast odlewów stalowych i konstrukcji metalowych zaczęto stosować tańszą, specjalnie preparowaną surówkę. Powtórne użycie drzewa do stemplowania szybów kopalnianych w Zagłębiu Donieckim wyswobodziło wiele milionów rubli itd.

Duży efekt daje użycie **miejscowych** materiałów, zamiast przywożonych z daleka, względnie choćby przybliżenie odbiorców do dostawców. Używanie materiałów dowożonych z daleka wywołuje nie tylko dodatkowe wydatki na przewóz, ale i wyłączenie materiałów z procesu produkcji w czasie, gdy znajdowały się one w transporcie. Normatyw czasu przebywania materiałów w drodze stanowi pokaźną wielkość w ogólnym normatywie materiałów i zmniejszenie go jest bardzo ważne. Fabryka im. Włodzimierza Iljicza zorganizowała u siebie produkcję części izolacyjnych, które dotychczas sprowadzane były z innych przedsiębiorstw. To posunięcie wyzwoli 200 tys. rubli. W tejże fabryce można dwukrotnie zmniejszyć normatyw materiałów będących w drodze, przez przyłączenie przedsiębiorstwa do południowych fabryk metalurgicznych, zamiast do uralskich. O 24 dni można zmniejszyć zapasy stali kalibrowanej w fabryce samochodów im. Stalina, jeżeli pobierać ją z fabryki „Sierp i Młot", a nie z Magnitogorskiego Kombinatu itd. W tej dziedzinie dużo mogą zrobić nie tylko pracownicy przedsiębiorstw ale i central, ministerstw, organów planowania i zaopatrzenia przy planowaniu i realizowaniu zaopatrzenia przedsiębiorstwa.

Następnym czynnikiem, określającym szybkość obrotu materiałów, jest **organizacja załadowania i wyładowania.** Przetrzymywanie materiałów przy wyładowaniu wywołuje zatrzymanie wagonów i barek i podrożenie transportu wskutek płacenia kar. Równocześnie mechanizacji i organizacji prac załadunkowo-rozładunkowych nie można, w szeregu przedsiębiorstw, uznać za wystarczające.

Najważniejszą część zapasów materiałów stanowią bieżące zapasy magazynowe. Dla ich zmniejszenia duże znaczenie posiadają częstsze dostawy, skrócenie interwalu pomiędzy kolejnymi dostawami, komplementarność dostaw. Utworzenie w rejonach przemysłowych wielkich baz, skąd przedsiębiorstwa mogłyby czerpać przyznane im przydziały, pozwala na wydatne zmniejszenie zapasów w samych przedsiębiorstwach, a rozlokowanie baz w pobliżu przedsiębiorstw gwarantuje pewność dostaw i pozwala na zmniejszenie gwarancyjnych (ubezpieczających) zapasów.

W referacie o 31-ej rocznicy Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej tow. W. M. Mołotow zatrzymał się specjalnie na ogromnym znaczeniu sprawy organizacji materiałowego za-

opatrzenia: „Od właściwej organizacji zagadnienia zaopatrzenia materiałowego, utworzenia niezbędnych rezerw materiałowych i oszczędnego użycia zapasów państwowych zależy w znacznym stopniu tempo podniesienia naszej gospodarki. Przy obecnym wielkim rozmachu wytwórczości i budownictwa dokładna organizacja zaopatrzenia i kontrola przestrzegania ustalonych norm rozchodu zasobów materiałowych ma dla państwa znaczenie najważniejsze".

Jakeśmy to już powiedzieli, przyspieszenie obracalności środków ulokowanych w materiałach, wymaga likwidacji ponadnormatywnych zapasów materiałów.

Duże znaczenie posiada prędka wysyłka gotowej produkcji. Mechanizacja opakowania i ładowania, wystawianie rachunków we właściwym czasie, ścisłe ustalenie wzajemnych stosunków z nabywcą, wysoka jakość produkcji i odpowiadający zatwierdzonemu planowi asortyment — oto niektóre z posunięć pozwalających na przyspieszenie obrotu środków włożonych w gotową produkcję. Szczęśliwą inicjatywę powziął kolektyw fabryki samochodów im. W. M. Mołotowa w Gorkim, który przystąpił do wysyłania gotowej produkcji bezpośrednimi marszrutami. Według niedokończonych obliczeń, przeprowadzenie tej innowacji daje fabryce rocznie około miliona rubli oszczędności i znacznie przyspiesza obrót środków.

W sprawie przyspieszenia rozrachunków pomiędzy organami gospodarczymi ważną rolę powinen odegrać dalszy rozwój tzw. biur wzajemnych rozrachunków. Przez B. Wz. R. m. Moskwy w ciągu 1948 r. przeszły rozliczenia pomiędzy 1300 przedsiębiorstwami i organizacjami w sumie przekraczającej 43 mlrd. rubli.

Ażeby zamierzenia odnośnie przyspieszenia obracalności środków dały poważny narodowo-gospodarczy rezultat, należy koniecznie rozwinąć współzawodnictwo o lepsze wykorzystanie środków obrotowych, przyciągnąć miliony ludzi pracy. „Wszyscy robotnicy, inżynierowie, technicy i pracownicy, — powiedział tow. G. M. Popow na konferencji pracowników moskiewskiego przemysłu, — powinni wciągnąć się do walki o przyspieszenie obracalności środków obrotowych, tylko pod tym warunkiem uzyskamy niezbędne rezerwy i dojdziemy do pożądanych rezultatów. Poważne miejsce w rozwiązaniu zadania przyspieszenia obracalności środków obrotowych powinna zająć nasza nauka ekonomiczna. Pracownicy naukowi instytutów ekonomicznych powinni pomagać działaczom gospodarczym wnikać głębiej w ekonomikę przedsiębiorstwa i bardziej ujawniać wewnętrzne rezerwy przedsiębiorstw".

Specjalnego znaczenia nabiera **propaganda wiedzy ekonomicznej,** doprowadzenie jej do szerokich mas pracowników przemysłu w zrozumiałej, popularnej formie.

*
* *

Ubiegły rok był rokiem ogólnego wzrostu ekonomiki socjalistycznej. Główne zainteresowanie kierowników przedsiębiorstw oraz partyjnych młodzieżowo-komunistycznych i związkowych organizacji ześrodkowane było na zagadnieniach technologii, ekonomiki i organizacji wytwórczości. Pod kierownictwem organizacji partyjnych kolektywy przedsiębiorstw z honorem wykonały zobowiązania przyjęte w pismach adresowanych do Wielkiego Stalina. Bohaterska praca robotników, pracowników kolektywnych gospodarstw rolnych i inteligencji radzieckiej dała naszej Ojczyźnie dodatkowe ilości węgla i nafty, metali i materiałów budowlanych, maszyn oraz towarów spożywczych, włókienniczych i innych. Wzrost wydajności pracy i obniżenie kosztów własnych produkcji przemysłowej doprowadziły do powstania ponad 6 mlrd. rubli ponadplanowej akumulacji. Wzmogły się w ten sposób zasoby finansowe ZSRR. W roku 1948 dwukrotnie wzrosła zdolność nabywcza rubla radzieckiego, a więcej niż dwukrotnie wzrosła realna płaca zarobkowa ludzi pracy. Zniżka cen, przeprowadzona na mocy rozporządzenia Rady Ministrów ZSRR i CKWKP(b) z 1 marca 1949 r., jeszcze bardziej podniosła poziom dobrobytu ludzi pracy w naszym kraju i wywołała nowy wzrost socjalistycznego współzawodnictwa. W roku 1949 wiele przedsiębiorstw, które przedterminowo wykonają plan pięcioletni, będą produkować ponad plan, wiele innych wykona i przekroczy plan pięcioletni. Dla wszystkich przedsiębiorstw rok 1949 będzie rokiem powodzenia w ich pracy. Podnosząc dyscyplinę pracy i poziom organizacyjny, ludzie pracy naszego kraju osiągną nowe, jeszcze większe powodzenie w dziedzinie wykorzystania urządzeń i materiałów oddanych przez państwo do ich dyspozycji, w umocnieniu rozrachunku gospodarczego i wpojeniu bolszewickiego systemu oszczędzania na wszystkich odcinkach gospodarstwa narodowego, w rozwiązaniu najważniejszego zadania postawionego z inicjatywy towarzysza Stalina — zlikwidowania zasadniczo, w tym roku, systemu państwowych dotacji dla przemysłu i transportu.

Wielką rolę w rozwiązaniu wymienionych zadań odegra ruch patriotyczny o przyspieszenie obracalności środków obrotowych. Ruch ten powstał w Moskwie nieprzypadkowo. Moskiewska organizacja partyjna uczy systematycznie i z uporem gospodarcze i partyjne kadry, ekonomiki i zagadnień finansowych, wychowuje w nich dynamiczność bolszewicką w stawianiu i rozwiązywaniu nowych zadań. Przyspieszenie obracalności środków obrotowych nie może być osiągnięte przez poszczególne posunięcia na tym lub innym odcinku. Ono wymaga ogólnej wysokiej kultury organizacji i kierowania przedsiębiorstwami. Fakt, że ruch stał się od razu masowy i ogólny, powaga wziętych przez przedsiębiorstwa zobowiązań i pomyślne ich wykonanie świadczą o tym dobitnie, że nasz przemysł socjalistyczny dosięgnął wysokiego poziomu kultury ekonomicznej, że dysponuje on wszystkimi niezbędnymi przesłankami dla znacznego ulepszenia wykorzystania zasobów przekazanych mu przez państwo. Nie ulega żadnej wątpliwości, że pod kierownictwem partyjnych organizacji kolektywy przedsiębiorstw wypełnią i przekroczą swe zobowiązania i wniosą w ten sposób nowy wkład do wzmożenia potęgi naszej wielkiej Ojczyzny.

DZIAŁ ARTYKUŁOWY

Mgr A. Cegielski

PLAN KASOWY

Wstęp. W artykule tym poświęcimy uwagę wyłącznie technice planowania kasowego. Teoretyczne rozważania nad istotą planu i znaczeniem jego w systemie gospodarki uspołecznionej były już dwukrotnie przeprowadzane na łamach „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego", a mianowicie w artykule A. Cegielskiego p. t. „Zagadnienie emisji w planowaniu finansowym [1]), oraz w artykule P. Sulmickiego p. t. „Istota planu kredytowego i kasowego" [2]).

Zagadnienie planowania kasowego w naszym systemie planów finansowych jest zupełnie nowe i sposób rozwiązania technicznej strony planu, jaki podajemy niżej, należy do pierwszych prac koncepcyjnych z tego zakresu. Bezsprzecznie ustalenie metody technicznej organizacji planowania kasowego należy do rzeczy bardzo trudnych. Z jednej strony istnieje całkowity brak doświadczenia, a z drugiej strony struktura gospodarki, gdzie obok sektora uspołecznionego pracuje sektor kapitalistyczny i drobnotowarowy, a następnie fakt różnorodności systemu bankowego i różnorodności aparatów kasowych, pogłębiają istniejące trudności w bardzo poważnym stopniu.

Plan kasowy, a ściśle w pierwszym etapie sprawozdawczość z obrotów gotówkowych, zostaną już wkrótce wprowadzone w życie. Trudno jest w tej chwili określić, jakie poprawki i ulepszenia techniczne w podanym niżej systemie zostaną do tego czasu wprowadzone. Uważamy, że raczej dopiero praktyka będzie mogła wykazać, jakie z bardzo licznych elementów powiązanych w planie nie grają w sposób zupełnie właściwy, ewentualnie jakie luki posiada opracowany system planowania kasowego.

Trzeba również pamiętać, że plan kasowy jest pierwszym planem operatywnym i budowa jego jest specjalnie do tego dostosowana. Ponadto z uwagi na to, że treścią planu jest ogólny płatniczy i przekazowy obrót środkami pieniężnymi gotówkowymi, musi dotyczyć on wszystkich dziedzin gospodarowania narodowego, zarówno o charakterze produktywnym jak i nieproduktywnym. Stąd też należy się liczyć, że plan kasowy spotka się w praktyce z istniejącymi jeszcze różnymi sposobami dokonywania zapłat i z różnymi systemami odprowadzania nadwyżek kasowych i zasilania kasowego i dlatego też w pierwszym okresie będzie miał bardzo poważne trudności do przezwyciężenia.

I.

Ogólny schemat organizacyjny.

Uwagi ogólne. Sposób rozwiązania techniki planowania kasowego jest uzależniony od szeregu czynników. Nie będziemy omawiać tutaj wszystkich czynników jakie miały wpływ na budowę schematów organizacyjnych i ograniczymy się do podkreślenia najważniejszych. Już na samym wstępie wspomnieliśmy o dwóch zasadniczych czynnikach: o strukturze gospodarki naro-

[1]) Wiadomości NBP Nr 10 z 1948 r.
[2]) Wiadomości NBP Nr 1 z 1949 r.

dowej i o strukturze istniejącego systemu bankowego. W pierwszym wypadku trzeba było wyraźnie ustalić stosunek planu kasowego do gospodarki nieuspołecznionej. W wyniku rozważań nad celowością i technicznymi możliwościami przeprowadzenia planowania w sektorze nieuspołecznionym systemem oddolnym doszliśmy do wniosku, że sprawę tę należy rozwiązać w sposób inny niż w sektorze uspołecznionym, a mianowicie przy pomocy szacunku obrotów gotówkowych, dokonywanego przez aparat bankowy. Uzyskujemy w ten sposób wielkość obrotów ogólnych i w przekroju regionalnym na rachunkach bankowych sektora nieuspołecznionego. Nie będziemy mogli jednak dokonać rzeczowego podziału rozchodów i przychodów w tym sektorze. Fakt ten bezsprzecznie skomplikuje ogólnoekonomiczną analizę planu, a w pewnym stopniu i opracowanie wytycznych dla planów ogólnogospodarczych. Analizę planu kasowego w tym wypadku trzeba będzie uzupełnić specjalnymi dodatkowymi badaniami materiałów sprawozdawczych z obrotów gospodarczych sektora kapitalistycznego i drobnotowarowego.

W drugim wypadku w związku z różnorodną strukturą systemu bankowego, trzeba było stworzyć w schemacie organizacyjnym planowania kasowego dodatkowe ogniwa wiążące poszczególne części planu.

I wreszcie trzeci czynnik, który ma bez wątpienia największy wpływ na sposób technicznego rozwiązania planu, to wielkość i jakość zadań jakie plan ma spełnić. Skala wielkości i znaczenia tych zadań może być bardzo duża. Zadania te mogą ograniczać się do pewnych ogólnych i nie wiążących nikogo danych z obrotu gotówkowego, ujętych w formę planu, lub też mogą polegać na ścisłym powiązaniu w różnych przekrojach (regionalnie, centralnie, według grup gospodarczych) całego szeregu elementów odzwierciedlających gospodarkę pieniądzem gotówkowym i przebieg procesów gospodarczych z tym pieniądzem związanych. W tym drugim wypadku plan kasowy z uwagi na konieczność budowy systemem oddolnym, posiada pełne ramy planu operatywnego i może służyć jednocześnie jako czynnik kontrolny i badawczy bilansu dochodów pieniężnych konsumenta.

Schemat organizacyjny planowania kasowego, jaki niżej przedstawiamy powstał w wyniku ścierania się dwóch sprzecznych tendencji. Z jednej strony fakt istniejącego już dużego obciążenia zarówno aparatów bankowych jak i aparatów jednostek gospodarczych i administracji publicznej wszelkiego rodzaju pracami statystycznymi i planistycznymi, dobrze jeszcze nie rozpracowanymi, nakazywał zakres planowania kasowego i sprawozdawczości możliwie ograniczyć. Z drugiej strony potrzeba planu i to planu operatywnego oraz chęć stworzenia dobrego instrumentu, który by sprostał wyżej wymienionym zadaniom, nie pozwalały na zbyt wielkie uproszczenia. W rezultacie przeprowadzanych długich rozważań nad tym, jakie elementy muszą być planem objęte jako minimum niezbędnych danych i jaka jest najprostsza metoda organizacji planowania kasowego, przy uwzględnieniu istniejącej struktury gospodarki i systemu bankowego i wreszcie kierując się doświadczeniem i wytycznymi planowania kasowego Gosbanku, jakie mogliśmy poznać na podstawie literatury ekonomicznej ZSRR, zbudowaliśmy następującą metodę planowania. Zastrzegamy przy tym powtórnie, że przed wprowadzeniem planu w życie będą prawdopodobnie dokonane jeszcze pewne zmiany, a ponadto podkreślamy specjalnie fakt, że dopiero praktyka w wykonaniu i analiza osiągniętych wyników mogą najlepiej ustalić co nie zostało jeszcze przewidziane i jakich należy dokonać poprawek oraz zmian w opracowanej metodzie planu kasowego.

Elementy objęte planem. Budowa schematów planu kasowego została dokonana w sposób taki, ażeby objąć i powiązać następujące elementy:

A) Stan kasy uczestników planowania kasowego. Przy czym uczestnikami planowania kasowego będą wszystkie przedsiębiorstwa i zakłady gospodarki uspołecznionej oraz instytucje, władze i urzędy, które posiadają w bankach rachunki żyrowe lub bieżące. Jednostek gospodarki kapitalistycznej i drobnotowarowej nie zalicza się do uczestników planowania, a gotówkowe obroty ich z bankiem są planowane przez bank przy pomocy szacunku.

B) Przychody i rozchody gotówkowe uczestników planowania kasowego z podziałem rodzajowym niezbędnym dla ekonomicznej analizy planu.

Przychody:

1) Z utargu towarowego (handel i wyżywienie),
2) Z usług komunikacji lądowej, wodnej i powietrznej,
3) Z usług komunikacji miejskiej,
4) Z usług przedsiębiorstw widowiskowych,
5) Z usług przedsiębiorstw użyteczności publicznej,
6) Z usług poczty, telefonu i telegrafu,

7) Z opłat i składek ubezpieczeniowych,
8 Z podatków i opłat administracji publicznej,
9) Z pożyczek publicznych,
10) Z tytułu odprowadzanych do banków nadwyżek spółdzielni kredytowych,
11) Z tytułu wpłacanych nadwyżek poczty,
12) Z tytułu wpłat gotówki do banków celem zapisania na rachunek uczestnika planowania,
13) Z tytułu obsługi bankowej gospodarki nieuspołecznionej i ludności:
a) wpłaty do zapisania na rachunki bieżące,
b) wpłaty na przekazy bankowe,
c) zwrot pożyczek,
d) wpłaty oszczędnościowe i na fundusze,
14) Przychody różne z działalności ubocznej.

Rozchody:
1) Wydatki osobowe:
a) płace,
b) nagrody i premie,
c) emerytury, renty, zasiłki,
d) zapłata za usługi.
2) Podróże służbowe,
3) Zakup artykułów rolnych i żywnościowych,
4) Zakup artykułów przemysłowych,
5) Wypłata odszkodowań rzeczowych i osobowych,
6) Odprowadzenie nadwyżek do banku przy pomocy poczty,
7) Zasiłki dla spółdzielni kredytowych,
8) Zasiłki dla urzędów pocztowych,
9) Obsługa bankowa gospodarki nieuspołecznionej i ludności:
a) wypłaty z rachunków bieżących,
b) wypłaty z przekazów,
c) wypłaty z pożyczek,
d) wypłaty oszczędności i z funduszów.
10) Rozchody różne z działalności ubocznej.

C) Wpłaty do banku i pobrane kwoty z banku przez uczestników planowania kasowego.

Wszystkie wielkości wyszczególnione wyżej, a mianowicie stan kasy, przychody i rozchody z podziałem rodzajowym oraz wpłaty i pobierane kwoty z banku przez uczestników planowania kasowego, zostały ujęte w przekroju ogólnym i regionalnym, a następnie dodatkowo według grup gospodarczych również w ujęciu ogólnym i regionalnym. Grup gospodarczych przewiduje się 12: 1) Przemysł i budownictwo, 2) Rolnictwo leśnictwo i rybołówstwo, 3) Handel, 4) Komunikacja, 5) Łączność, 6) Zakłady usługowe, 7) Banki, 8) Administracja Państwa, 9) Administracja samorządu, 10) Instytucje ubezpieczeniowe, 11) Instytucje społeczne, 12) Inne instytucje.

II.

Charakterystyka i budowa schematów. Wszystkie schematy, jakie zostały opracowane dla planowania kasowego możemy podzielić na 3 zasadnicze części: 1) Schematy dla poszczególnych najniższych komórek planujących, tj. „wnioski kasowe" uczestników planowania. 2) Schematy dla oddziałów banków, wiążące w jedną całość wnioski kasowe uczestników (klientów danego oddziału) t.zw. wnioski kasowe oddziałów banków. 3) Schematy dla oddziału Narodowego Banku Polskiego wiążące zarówno wnioski kasowe uczestników planowania (klientów oddziału NBP), jak i wnioski oddziałów banków rozliczających się gotówkowo z danym oddziałem NBP. Schemat ten nazywa się wnioskiem kasowym oddziału NBP i po zatwierdzeniu staje się planem kasowym okręgu oddziału NBP.

Budowa wszystkich schematów jest identyczna, opiera się na tym samym układzie i różnice polegają tylko na tym, że im wyższy szczebel planowania, tym więcej schemat musi zawierać pozycji o charakterze zbiorczym. Poniżej podajemy typowy układ dla wszystkich wniosków na szczeblu uczestnika planowania.

Układ tak jest prosty, że nie wymaga najmniejszych wyjaśnień. Plan kwartału bieżącego oraz wykonanie jego za 2 miesiące podaje się specjalnie, w celu skonfrontowania z kwartałem planowanym.

Wnioski kasowe na wszystkich szczeblach planowania są uzupełniane załącznikami, w których dzieli się przychody i rozchody na typowe rodzaje wyszczególnione wyżej w pierwszym rozdziale artykułu. Ponieważ nie ma takich jednostek czy to gospodarczych czy to administracyjnych które by miały wszystkie rodzaje przychodów i rozchodów, a nawet zarysowują się wyraźne grupy posiadające tego samego rodzaju obroty gotówkowe, uważaliśmy za wskazane, dla lepszej przejrzystości i oszczędności, rozbić zał. do wn. kas. na 4 części: A, B, C, D.

Wzór A — jest przeznaczony dla jednostek administracji publicznej, wzór B — dla urzędów pocztowo-telegraficznych, wzór C — dla banków (dla ich własnych obrotów z tytułu działalności gospodarczej oraz dla szacunku obrotów z sektorem nieuspołecznionym), wzór D — dla wszystkich jednostek gospodarczych i instytucji.

Układ załącznika jest podobny do układu samego wniosku kasowego przedstawionego już wyżej. Dla lepszej orientacji podajemy jeden wzór, a mianowicie wzór A (Przychody i Rozchody).

Nazwa uczestnika planu .... **Wz. kas. Nr 1**

Siedziba .... (dotyczy wszystkich uczestników)

Jedn. org. nadrz. ....

Wniosek kasowy uczestnika planowania

za okres od .... do ....

L. p.	Wyszczególnienie	Kwartał bieżący		Kwartał planowany			
		Plan	Wykonanie za 2 mies.	Kwartał	Miesiące[1]		
		tys. zł.	tys. zł	tys. zł	tys. zł	tys. zł	tys. zł
1	2	3	4	5	6	7	8
A	P r z y c h ó d						
1	Stan kasy na pocz. okresu						
2	Przychody						
	%	100			—	—	—
3	Pobrano z banku						
4	Razem (1 — 3)						
B	R o z c h ó d						
1	Stan kasy na kon. okresu						
2	Rozchody						
	%	100			—	—	—
3	Wpłaty do banku						
4	Razem (1 — 3)						

Nazwa uczestnika planu .... Załączn. do wniosku kas. uczestn. planu

Siedziba .... **Wz. kas. Nr 2 — A**

(Administracja publiczna)

O b r o t y k a s o w e

za okres od .... do ....

L. p.	Wyszczególnienie	Kwartał bieżący			Kwartał		Kwartał planowany					
		Plan	Wykonanie za 2 mies.				Miesiące[1]					
		tys. zł	tys. zł	(4 : 3) × 100	tys. zł (8+10+12)	(6 : 3) × 100	tys. zł	(8 : 6) × 100	tys. zł	(10 : 6) × 100	tys. zł	(12 : 6) × 100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
A	P r z y c h ó d											
1	Podatki i opłaty adm. publicznej											
2	Pożyczki publiczne											
3	Przychody z usług o charakterze użyt. publ.											
4	Przychody różne z dział. ubocznej											
5	Razem (1 — 4)											
B	R o z c h ó d											
1	Wydatki osobowe											
	a) płace											
	b) nagrody											
	c) emerytury i zasiłki											
	d) zapłata za usługi											
2	Podróże służbowe											
3	Zakup artykułów rolnych i żywn.											
4	„ „ przemysłowych											
5	Rozchody różne z działalności ubocznej											
6	Odprowadzenie nadwyżek przy pomocy poczty											
7	Razem (1 — 6)											

[1]) Podać nazwy miesięcy planowanego kwartału.

Dwie pozycje wymagają może dodatkowych omówień a raczej wyjaśnień, dlaczego zostały umieszczone w formularzu przeznaczonym dla administracji publicznej. Pozycjami tymi są: „Przychody z usług o charakterze użyteczności publicznej" i „Zakup artykułów rolnych i żywnościowych". Co do pierwszej pozycji to bezsprzecznie nie jest ona typowa dla jednostek administracji publicznej. Z uwagi jednak na to, że jednostkom tym podlegają kasowo różne jednostki budżetowe, które mogą mieć pewne wpływy gotówkowe kwalifikujące się jako przychody z usług o charakterze użyteczności publicznej (np. szkoły, wyższe uczelnie), należało pozycję tę typową dla wzoru D umieścić i we wzorze A. Należy tutaj wyraźnie podkreślić, że jednostki administracji publicznej ujmują we wnioskach kasowych nie tylko własne przychody i rozchody i własny stan kasy, ale również przychody i rozchody oraz stan kasy jednostek budżetowych podległych im kasowo. Po uwzględnieniu tych wszystkich pozycji jednostki administracji publicznej dopiero planują wielkość wpłat do banku i pobieranych kwot z banku. Przy czym jeśli zaistnieje fakt odprowadzenia gotówki do banku przy pomocy poczty, lub przy pomocy innego banku, wówczas należy operację taką klasyfikować jako rozchód i kwotę odprowadzonej gotówki umieścić również w załączniku w odpowiedniej pozycji. Fakt ten w pierwszej chwili może wydawać się nielogiczny, jednak w ten sposób unikniemy wykazywania dwukrotnie tych samych nadwyżek, gdyż każda kwota odprowadzona na rachunek do banku przy pomocy poczty lub innego banku, musi siłą rzeczy być doliczona do nadwyżek poczty lub innego banku w ostatecznym rozrachunku gotówkowym tych instytucji z NBP.

Odnośnie drugiej pozycji „Zakup artykułów rolnych i żywnościowych" należy stwierdzić, że pozycja ta również nie jest typowa dla wzoru A (Administracja publiczna). Umieszczając ją jednak we wspomnianym schemacie mieliśmy na myśli zakupy gotówkowe czynione dla stołówek prowadzonych przez jednostki budżetowe, a nawet i przez same jednostki administracji publicznej. Z czasem gdy stołówki zostaną całkowicie przejęte przez odpowiednie spółdzielnie, pozycja ta we wzorze A będzie najzupełniej zbędna.

Jeśli chodzi o dalsze wzory załączników do wniosków kasowych, a mianowicie wzory B, C, D, to nie będziemy ich ilustrować tabelką, gdyż układ ich jest taki sam jak wzoru A, ograniczymy się do omówienia niektórych pozycji klasyfikujących przychody i rozchody gotówkowe. Chodzi nam szczególnie o właściwą interpretację tych pozycji.

Wzór B przeznaczony jest dla organów łączności (urzędów pocztowo - telegraficznych). Obroty gotówkowe poczty dzielą się na obroty z własnej działalności eksploatacyjno-gospodarczej oraz na obroty z tytułu pośredniczenia w przekazywaniu gotówki Obroty drugiego rodzaju są bardzo duże i dotyczą zarówno sektora uspołecznionego (uczestników planowania), jak i nieuspołecznionego sektora, za który funkcję planowania pełni właściwy aparat bankowy, jak i wreszcie ludności. Oroty te ponadto powstają z najrozmaitszych przyczyn. Czy to z tytułu dokonywania zapłaty za usługi (radio) lub uiszczania się z podatków i opłat (podatek gruntowy, lokalowy), czy to z tytułu wpłaty na SFO, fundusz mieszkaniowy, lub z tytułu przekazywania nadwyżki na właściwe konto w banku, czy też wreszcie z racji ruchu przekazowego gotówki konsumentów.

Dokładna analiza ekonomiczna procesów gospodarczych związanych z obrotem płatniczym gotówkowym, wymaga planowania i dokładnej sprawozdawczości z wszystkich powyższych obrotów gotówkowych poczty. Wszak pozycje wpływów z usług, podatków, utargu byłyby zupełnie zniekształcone, gdyby pominąć klasyfikację obrotów gotówkowych poczty.

Z uwagi jednak na to, że plan kasowy jako plan operatywny jest dokonywany systemem oddolnym i w dodatku musi być robiony w terminach bardzo krótkich, ażeby nie stracić swojej operatywności i znaczenia, a z drugiej strony biorąc pod uwagę fakt, że urzędy pocztowe nie mają ani odpowiedniej rachunkowości ani też odpowiedniego aparatu osobowego, ażeby klasyfikować obroty i dokonywać planowania, należało sprawę na odcinku poczty rozwiązać zupełnie inaczej.

Bardzo podobna sytuacja zarysowała się na odcinku Polskich Kolei Państwowych oraz przedsiębiorstwa Państwowa Komunikacja Samochodowa (form. D). Kasy zbiorcze PKP i PKS tak samo jak i zbiorcze urzędy pocztowe, musiałyby planem i sprawozdawczością objąć dane z całego szeregu kas i urzędów rozsianych w terenie. Kasy te nie prowadzą jednak pełnej rachunkowości, pełnią jedynie funkcje płatników i aparat ich tak samo jak i aparat urzędów pocztowych nie byłby w stanie dokonać tego.

Rozwiązanie zagadnienia może być dwojakie. W pierwszym wypadku załącznik do wniosku ka-

sowego dla powyższych jednostek musiałby być zbudowany w sposób bardzo prosty, to znaczy bez podziału rodzajowego przychodów i rozchodów, tak żeby mógł być wypełniany. Dane dodatkowe należałoby wówczas uzyskiwać centralnie, a ponadto komórki oddolne poczty, PKP i PKS musiałyby być odpowiednio instruowane przez swoje nadrzędne jednostki i musiałyby otrzymywać wytyczne dla planowania.

Drugie rozwiązanie polegałoby na planowaniu przez aparaty dyrekcji okręgowych, wyposażone zarówno w odpowiednie materiały jak i personel. Trudność bardzo poważna polegałaby jednak na tym, że plany te musiałyby uwzględniać ruch gotówki w poszczególnych rejonach oddziałów NBP, zamykając się niedoborem lub nadwyżką obrotu z danym oddziałem NBP. Jest to jeden z warunków operatywności planu.

Jaka z powyższych metod będzie zastosowana, trudno jest w tej chwili przewidzieć.

Załącznik do wniosku kasowego wzór C przeznaczony jest dla banków i obejmuje następujące pozycje: 1) wydatki i ewentualnie drobne wpływy banków z tytułu ich działalności gospodarczej, 2) przychody i rozchody z tytułu obsługi gospodarki nieuspołecznionej i ludności z rozbiciem na 4 pozycje podane w pierwszym rozdziale, 3) nadwyżki i niedobory z tytułu obrotów gotówkowych ze spółdzielniami kredytowymi.

Dwa pierwsze punkty nie wymagają już wyjaśnień. Natomiast trzeci punkt należy szczegółowo omówić. Ze względów technicznych jesteśmy zmuszeni zrezygnować z uchwycenia obrotów klientów spółdzielni kredytowych. Zdajemy sobie doskonale sprawę, że jest to dosyć poważna luka, którą trzeba będzie wypełnić dodatkowymi badaniami. W planie kasowym zagadnienie obrotów spółdzielni kredytowych rozwiązujemy w sposób bardzo uproszczony, a mianowicie przez zwyczajny szacunek nadwyżki lub niedoboru z tytułu rozrachunku gotówkowego spółdzielni kredytowej z bankiem, w którym spółdzielnia posiada swój rachunek. Rzecz naturalna, że spółdzielnia kredytowa winna zasilać się w gotówkę lub odprowadzać własny nadmiar poprzez jeden rachunek bankowy. W wypadku, gdy warunki lokalne zmuszają spółdzielnię kredytową do korzystania z rachunku pomocniczego np. w PKO, wówczas winno być ograniczone prawo dyspozycji z tego rachunku. Kwoty zebrane na rachunku pomocniczym powinny być przelewane na konto do właściwego banku.

Sprawa jednotorowości w rozrachunku gotówkowym jest zasadą na jakiej zbudowany jest plan kasowy. Zasada ta musi obowiązywać wszystkich uczestników planowania kasowego. Wprawdzie znane są nam wypadki, że jednostki gospodarcze z uwagi na warunki lokalne posiadają rachunek pomocniczy w innym banku z prawem dyspozycji. W tych wyjątkowych wypadkach jednostki te będą musiały składać swoje odrębne wnioski kasowe z załącznikami do każdego z banków, przy czym bank właściwy, kontrolujący, będzie otrzymywał kopię wniosku składanego do banku „pomocniczego".

Ostatni wzór załącznika do wniosku kasowego, wzór D, jest przewidziany dla wszystkich jednostek gospodarczych sektora uspołecznionego, oraz dla instytucji. Podział przychodów i rozchodów w tym wzorze nie wymaga specjalnych wyjaśnień. Przypominamy przy tym, że ogólny podział przychodów i rozchodów został już wykazany i że w omówionych czterech wzorach załączników nie ma pozycji takiej, która by nie była objęta wspomnianym podziałem.

Przejdziemy z kolei do omówienia schematów zbiorczych dla oddziałów banków i oddziałów NBP.

Konstrukcja tych schematów jest taka sama, jak przedstawionego wyżej wniosku kasowego uczestników (tab. 1). Podany jest plan na kwartał bieżący z wykonaniem za dwa miesiące oraz kwartał planowany z podziałem na poszczególne miesiące. Treść pozycji jest również podobna, a w każdym bądź razie nie zawiera nowych elementów. Ilość pozycji jest jednak nieco większa, gdyż są to schematy zbiorcze.

Omówimy kolejno treść tych schematów przy pomocy ilustracji cyfrowej, wypełniając, rzecz naturalna, przykładowo jedną tylko z kolumn pionowych, np. „plan kwartału bieżącego".

Zakładamy, że wnioski kasowe uczestników planowania (tab. 1) w oddziale banku dały po zsumowaniu następujące wyniki:

	w tys. zł
Stan kasy na początku okresu . . .	600
Przychody	100.000
Pobrane kwoty z banku	70.000
Razem:	170.700
Stan kasy na koniec okresu	700
Rozchody	80.000
Wpłaty do banku	90.000
Razem:	170.700

Czytając powyższe cyfry należy pamiętać, że zasadniczo suma przychodów i wpłat do banku powinna pokrywać się, gdyż uczestnicy są obowiązani wpłacać do banku cały swój przychód gotówkowy, a następnie czerpać z banku gotówkę na niezbędne gotówkowe wypłaty. W danym wypadku przychód uczestników danego oddziału banku wynosi 100 mil., a wpłaty tylko 90 mil. Różnicę w kwocie 10 mil. mogły spowodować następujące okoliczności:

1) odprowadzenie przez niektórych uczestników gotówki przy pomocy poczty lub innego banku, co jak już podawaliśmy winno być wykazane w rozchodach i wyszczególnione w odpowiedniej pozycji załącznika klasyfikującego rozchody,
2) drobne wydatki gotówkowe (wykazane w rozchodach i wyszczególnione w załączniku) w czasie utargu.

W dalszym ciągu stwierdzamy, że rozchody wyniosły 80 mil. a różnica pomiędzy utargiem i odprowadzeniem wyniosła 10 mil. uczestnicy powinni zatem pobrać z banku tylko 70 mil., podczas gdy pobrana kwota z banku wyniosła 70,1 mil. O powyższą różnicę powiększył się stan kasy uczestników.

Do bardzo ważnych funkcji oddziału banku, poza normalną kontrolą rzeczową rozchodów i przychodów gotówkowych, wyszczególnionych w załączniku do wniosku, będzie stałe czuwanie nad wszystkimi okolicznościami, które powodują rozpiętość między wielkością wpływów gotówkowych uczestników, a kwotą wpłat do banku.

Na podstawie omówionych zbiorczych pozycji wniosków kasowych uczestników, następujący będzie przedstawiał się wniosek kasowy oddziału banku.

Wniosek kasowy oddziału banku

Przychód

	w tys. zł
Stan kasy na początku okresu:	
1) uczestników planowania	600
2) kasy własnej banku	900
Przychody uczestników planowania . .	100.000
Wpłaty uczestników planowania . . .	90.000
Salda wyrównawcze:	
1) bank — uczestnikom planowania .	—
2) NBP — bankowi	—
Razem:	191.500

Rozchód

	w tys. zł
Stan kasy na koniec okresu:	
1) uczestników planowania	700
2) kasy własnej banku	1.000
Rozchody uczestników planowania . .	80.000
Pobrane kwoty z banku przez uczestn.	70.100
Salda wyrównawcze:	
1) uczestnicy planowania — bankowi	19.900
2) bank — NBP	19.800
Razem:	191.500

Charakterystyczną cechą układu wniosku kasowego oddziału banku jest to, że zawiera on dwojakiego rodzaju elementy: elementy dotyczące uczestników i elementy dotyczące banku, dlatego też zbilansowanie następuje dopiero po uwzględnieniu dwóch sald wyrównawczych.

W uzupełnieniu przeprowadzonej już częściowo analizy wniosku, a mianowicie analizy elementów dotyczących uczestników, omówimy obecnie pozostałe elementy.

Widoczne jest, że oddział banku w wyniku swoich obrotów gotówkowych z rynkiem uzyska od niego 19,9 mil., przy czym z kwoty tej powiększy stan własnych rezerw kasowych o 0,1 mil. do kwoty pełnego miliona, a resztę tj. 19,8 mil. planuje odprowadzić do oddziału NBP.

Nie należy zapominać tutaj, że obroty gotówkowe oddziału banku z sektorem nieuspołecznionych są już objęte tym wnioskiem. Obroty te znajdowały się już w zbiorczym zestawieniu uczestników planowania, gdzie oddział banku sam w danym wypadku jako uczestnik planowania, sporządził wniosek kasowy. Wniosek ten tym się tylko różnił od wniosku właściwych uczestników, że nie zawierał pozycji „stan kasy". Pozycji tej nie mógł zawierać, albowiem stan kasy własnej oddziału banku jest dopiero uwzględniany w omówionym wyżej schemacie.

Powyższy wniosek kasowy będzie uzupełniony załącznikiem obejmującym rodzajowy podział przychodów i rozchodów uczestników planowania. Wykonanie takiego załącznika przez oddział banku, będzie praktycznie polegało na zsumowaniu odpowiednich pozycji z załączników do wniosków złożonych przez uczestników. Załącznik taki będzie ponadto zestawiony według podanych już wyżej grup gospodarczych. Grup takich jest dwanaście, jednak oddział banku z uwagi na podział kompetencji, może obejmować swoją działalnością zaledwie kilka.

Z kolei przejdziemy do omówienia ostatnich schematów, a mianowicie schematów zbiorczych dla oddziału NBP. Schematy te są dosyć skomplikowane, muszą bowiem wiązać pośrednie ogniwo planowania, jakim jest wniosek kasowy oddziału banku. Trudność ta wiąże się ściśle z naszym różnorodnym systemem bankowym.

W celu sporządzenia wniosku kasowego oddziału NBP, należy przed tym sporządzić zestawienie kasowe obejmujące bezpośrednią działalność oddziału, to znaczy wnioski kasowe uczestników planowania (bezpośrednich klientów oddziału) oraz saldo rozrachunku gotówkowego NBP z oddziałami banków.

Zakładamy, że niżej podane liczby w schemacie zestawienia stanowią sumę poszczególnych pozycji wniosków kasowych uczestników oraz ogólne saldo rozrachunku kasowego z oddziałami banków, przy czym jako ogólne saldo tego rozrachunku przyjmujemy dla ułatwienia znane nam saldo z omówionego wyżej wniosku kasowego oddziału banku, w kwocie 19,8 mil. na korzyść NBP.

Zestawienie kasowe oddziału NBP.

Przychód:	**w tys. zł.**
Stan kasy na początku okresu uczestników planowania (NBP)	2.000
Przychody uczestników planowania (NBP)	300.000
Wpłaty uczestników planowania (NBP)	280.000
Wpłata nadwyżek banków	19.800
Salda wyrównawcze:	
1) NBP — uczestnikom planowania	100.000
2) Skarbiec — NBP	80.200
Razem:	782.000

Rozchód:	
Stan kasy na koniec okresu uczestników planowania (NBP)	2.000
Rozchody uczestników planowania (NBP)	400.000
Pobrane kwoty przez uczestników planowania (NBP)	380.000
Niedobory banków	—
Salda wyrównawcze:	
1) uczestnicy planowania — NBP	—
2) NBP — Skarbcowi	—
Razem:	782.000

Ażeby dojść do odpowiednich sald wyrównawczych należy postąpić w sposób następujący: 1) porównać sumę wpłat uczestników planowania oraz sumę pobranych przez nich kwot. Różnicę między tymi pozycjami wpisać odpowiednio w saldach wyrównawczych albo w pozycji „NBP — uczestnikom“ albo „uczestnicy — NBP“. W naszym przykładzie widoczne jest, że przychody gotówkowe uczestników planowania rozliczających się bezpośrednio z NBP były mniejsze o 100 mil. od rozchodów, odpowiednio wpłaty do NBP były mniejsze od pobranych sum również o 100 mil. (ponieważ kasa pozostała bez zmian) i kwotą tą należało wyrównać stronę „przychodu“ zaznaczając tym samym, że NBP wypłacił uczestnikom w ogólnym rozrachunku więcej niż pobrał od nich; 2) Zsumować stronę „przychodu“ i „rozchodu“ łącznie z powyższym saldem wyrównawczym i różnicą między wielkością kwot wyrównać stronę mniejszą. W przykładzie naszym „rozchód“ wynosił łącznie 782 mil., a „przychód“ łącznie z saldem wyrównawczym „NBP — uczestnikom planowania“ kwotę 701,8 mil. Różnicę w wysokości 80,2 mil. należy wpisać po stronie przychodu w pozycji „Skarbiec — NBP“. Powyższe saldo wyrównawcze określa wzrost obiegu banknotów, na skutek ogólnych operacji gotówkowych danego oddziału NBP.

Po sporządzeniu takiego zestawienia kasowego oddział NBP sporządza wniosek kasowy. Sporządzenie takiego wniosku polega już na zwykłym połączeniu na odpowiednim schemacie wniosków kasowych oddziałów banków oraz własnego zestawienia kasowego. Wniosek taki odzwierciedla całość operacji gotówkowych danego okręgu bankowego, zawiera różne elementy i dlatego zbilansowanie wniosku wymaga 4 sald wyrównawczych. Salda powyższe stanowią bardzo cenne wskazówki i dane z obrotów gotówkowych bankowego okręgu.

Podajemy poniżej wzór wniosku kasowego oddziału NBP ilustrowany cyfrowo, zakładamy przy tym, że liczby wniosku kasowego oddziału banku, przedstawionego już wyżej, stanowią ogólną sumę pozycji wniosków kasowych wszystkich oddziałów banków rozliczających się gotówkowe z danym oddziałem NBP.

Wniosek kasowy oddziału NBP.

	w tys. zł.
Przychód:	
Stan kasy na początku okresu:	
1) uczestników planowania (klientów banków)	600
2) uczestników planowania (klientów NBP)	2.000
3) kasy własnej banków	900
Przychody:	
1) uczestników planowania (klientów banków)	100.000
2) uczestników planowania (klientów NBP)	300.000
Wpłaty:	
1) uczestników planowania (klientów banków)	90.000
2) uczestników planowania (klientów NBP)	280.000
3) nadwyżek banków	19.800
Salda wyrównawcze:	
1) banki — uczestnikom planowania	—
2) NBP — uczestnikom planowania	100.000
3) NBP — bankom	—
4) Skarbiec — NBP	80.200
Razem:	973.500
Rozchód:	
Stan kasy na koniec okresu:	
1) uczestników planowania (klientów banków)	700
2) uczestników planowania (klientów NBP)	2.000
3) kasy własnej banków	1.000
Rozchody:	
1) uczestników planowania (klientów banków)	80.000
2) uczestników planowania (klientów NBP)	400.000
Podjęte kwoty:	
1) przez uczestników planow. (klientów banków)	70.100
2) przez uczestników planow. (klientów NBP)	380.000
3) niedobory banków	—
Salda wyrównawcze:	
1) uczestnicy planowania — bankom	19.900
2) uczestnicy planowania — NBP	—
3) banki — NBP	19.800
4) NBP — Skarbcowi	—
Razem:	973.500

Wszystkie pozycje powyższego wniosku zostały już omówione przy analizie jego składowych części, a mianowicie wniosku kasowego oddziału banku i zestawienia kasowego oddziału NBP. Uzupełnieniem wniosku jest załącznik z rodzajowym podziałem pozycji „przychody“ i „rozchody“. Załącznik taki jest budowany w przekroju ogólnym i według grup gospodarczych.

Opracowanie załącznika, podobnie jak w oddziale banku, polega na zsumowaniu pozycji o takim samym charakterze, z załączników do wniosków uczestników planowania i z załączników do wniosku oddziału banku.

W osobnym artykule omówimy sprawę organizacji sprawozdawczości z wykonywania planu. Zagadnienia tego nie omawiamy obecnie, ponieważ w technice sprawozdawczości można zastosować dwie zupełnie odmienne metody i wybór metody nie został jeszcze dokonany.

W oddzielnym artykule przeprowadzimy również charakterystykę materiałów i danych cyfrowych uzyskiwanych przy pomocy planowania kasowego i sprawozdawczości, a ponadto omówimy sposób planowania zasadniczych pozycji, rodzaj i zakres prac analitycznych, oraz sposób wykorzystywania danych planu kasowego i sprawozdawczości z wykonania jego w celu kontroli i oddziaływania na przebieg procesów gospodarczych.

I. Chodak

BILANS DOCHODÓW LUDNOŚCI ORAZ PODAŻY TOWARÓW I USŁUG

W ramach prac Komisji Głównej dla opracowania metod sporządzania planu na r. 1950 opracowana została przez PKPG (Departament Koordynacji) metodologia zestawiania bilansu dochodów ludności oraz podaży towarów i usług. Odnośny bilans ma za zadanie wykryć na podstawie zestawień poszczególnych planów ewentualny brak równowagi na odcinku konsumenta[1]) i tym samym wskazać kierunek korektywy, jaka musi być przeprowadzona przy ostatecznej koordynacji planu gospodarczego. W ten sposób pomyślany bilans stanowi materiał mający poważne znaczenie przy planowaniu płac i cen oraz przy ustalaniu proporcji między akumulacją i spożyciem. Bilans taki opracowany w przekroju terenowym wskazuje ponadto właściwy kierunek zbytu masy towarowej.

PKPG przedstawiła dwie metody sporządzania bilansu dochodów ludności oraz podaży towarów i usług: metodę »regionalną«, zajmującą się zestawianiem bilansu w przekroju wojewódzkim oraz metodę »centralną«. W niniejszej notatce ograniczę się do przedstawienia zasad metody »centralnej«, która polega na powiązaniu bilansu dochodów i podaży z dochodem narodowym i jego podziałem.

Dochód narodowy danego roku (uzupełniony nadwyżką importu nad eksportem) odpowiada wartości ogółu dóbr i usług materialnych, które w tym czasie zostają spożyte względnie zakumulowane. Ogół dóbr i usług materialnych rozdzielony zostaje między:

ludność oraz
gospodarkę centralną.

Jako gospodarkę centralną rozumie się przy tym zespół podmiotów wchodzących w skład centralnego systemu finansowego. Należą więc do niej:

1) administracja państwowa, samorządowa i spółdzielcza oraz podległe jej niewydzielone instytucje i zakłady produkcji niematerialnej, jak szpitale, szkoły, uzdrowiska, Radio Polskie itd.
2) przedsiębiorstwa uspołecznione produkujące usługi niematerialne, jak np. Monopol Loteryjny, Film Polski itp.
3) instytucje publiczno-prawne,
4) akcja socjalna.
Wymienione wyżej podmioty wchodzą do gospodarki centralnej w zakresie budżetu bieżącego, inwestycji oraz przyrostu środków obrotowych i zapasów.
5) uspołecznione przedsiębiorstwa produkcji materialnej — w zakresie akumulacji majątku oraz działalności pozaoperacyjnej.

Tytułem uprawniającym do spożycia i akumulacji, a więc do korzystania z materialnej postaci dochodu narodowego są środki pieniężne uzyskane do dyspozycji w wyniku wtórnego podziału dochodu narodowego.

Łączna suma środków pieniężnych uzyskanych ostatecznie (po potrąceniu wszelkich transferów) do dyspozycji przez ludność i gospodarkę centralną odpowiada łącznej wartości spożycia i akumulacji, stanowiąc tym samym dochód narodowy $\pm$ saldo obrotów towarowych z zagranicą.

O ile dla ludności i gospodarki centralnej łącznie, środki pieniężne i środki materialne muszą się więc z reguły pokrywać, to dla każdego podmiotu oddzielnie może między tymi wielkościami powstać dysproporcja. Np. na skutek silnego ruchu inwestycyjnego w gospodarce uspołecznionej łączna wartość spożycia i akumulacji gospodarki centralnej może przekroczyć sumę środków pieniężnych uzyskanych przez nią w wyniku podziału dochodu narodowego. Ta nadwyżka spożycia i akumulacji gospodarki centralnej ponad dysponowane przez nią środki pieniężne uzyskane w wyniku wtórnego podziału dochodu narodowego równa się wielkości niedoboru środków materialnych przeznaczonych dla ludności, w stosunku do dysponowanych przez ludność środków pieniężnych.

Jeśli od środków pieniężnych dysponowanych przez ludność odejmiemy wydatki jej na akumulację rzeczową, a od sumy środków materialnych dla ludności — analogiczną kwotę akumulacji, okaże się, że niedobór środków pieniężnych gospodarki centralnej odpowiada również dysproporcji między siłą nabywczą lu-

[1]) Chodzi tu o równowagę między globalną siłą nabywczą a podażą. Odnośnie równowagi dla poszczególnych grup towarowych powinno się przeprowadzić specjalne badania analityczne.

dności skierowaną na zakup towarów i usług materialnych a ich podażą.

Jak widzimy, bilans w omawianym ujęciu sprowadzony został do zestawienia siły nabywczej ludności, skierowanej na zakup towarów i usług materialnych oraz podaży towarów i usług materialnych. Dochody ludności nie obejmują więc dochodów z usług niematerialnych a również po stronie zaoferowanych wartości nie uwzględnione są niematerialne usługi sektora uspołecznionego i prywatnego.

Wydatki ludności na usługi niematerialne gospodarki uspołecznionej potraktowane zostały jako transfery ludności na rzecz gospodarki centralnej w procesie wtórnego podziału dochodu narodowego, w związku z czym środki pieniężne ludności otrzymane ostatecznie do dyspozycji są już o te kwoty pomniejszone. Jako transfery, obciążające ludność w procesie wtórnego podziału dochodu narodowego, uwzględnione zostały również wszelkie obciążenia na rzecz gospodarki centralnej związane z usługami niematerialnymi sektora prywatnego, jak podatki, składki ubezpieczeniowe za pracowników najemnych itp. Jeśli chodzi natomiast o nieuwzględnienie zarówno w dochodach jak i w podaży usług niematerialnych sektora prywatnego (świadczonych na rzecz ludności[2]), to fakt ten, podyktowany troską o zachowanie przejrzystości teoretycznego zagadnienia, nie zniekształca obrazu rzeczywistej proporcji między dochodami ludności a podażą towarów i usług.

Dochody ludności płynące z usług niematerialnych świadczonych dla ludności są niczym innym jak transferem wewnętrznym, który nie powiększa ogólnej puli dysponowanych przez ludność środków będących tytułem do spożycia dóbr i usług materialnych. Ludność, która bądź w procesie pierwotnego podziału dochodu narodowego, bądź z kas gospodarki centralnej w procesie wtórnego podziału uzyskała tytuł do korzystania z dóbr i usług materialnych w postaci środków pieniężnych, odstępuje część tego tytułu ludności zatrudnionej w usługach niematerialnych, w zamian za świadczone przez nią usługi[3]). Również ludność zatrudniona w usługach niematerialnych może między sobą wymieniać uzyskane przez siebie tytuły do spożycia dóbr materialnych. Robotnik uczestniczący w pierwotnym podziale dochodu narodowego względnie urzędnik zatrudniony w administracji centralnej może część swego wynagrodzenia przekazać lekarzowi, ten część swych dochodów — swojej asystentce opłacającej ze swej strony pracownicę domową, która z kolei opłaca usługi fryzjera korzystającego z usług wyżej wzmiankowanego lekarza.

Ten długi i często skomplikowany łańcuch transferów związanych z wymianą usług niematerialnych między ludnością nie wpływa jednak na powiększenie ogólnej sumy środków uprawniających ludność do korzystania z dóbr i usług materialnych. Przeciwnie, nie należy zapominać o tym, że ze świadczeniem usług niematerialnych związany jest proces redystrybucji, polegający na obowiązku płacenia podatków, składek i innych obciążeń na rzecz gospodarki centralnej. Nie tylko więc nie wpływają usługi niematerialne na powiększenie sumy tytułów ludności do udziału w dochodzie narodowym, lecz ją nawet zmniejszają, powodując transfer części tytułu na rzecz gospodarki centralnej.

Transfer ten, jak wzmiankowano o tym wyżej, zostaje uwzględniony w procesie wtórnego podziału dochodu narodowego.

Nieuwzględnienie w bilansie dochodów i podaży usług niematerialnych sektora prywatnego podyktowane zostało względami natury teoretycznej. Należy jednak podkreślić, że uzupełnienie obydwóch stron bilansu równoważącymi się kwotami: po stronie dochodów — sumą dochodów z usług niematerialnych, po stronie podaży — wartością usług niematerialnych, będące wprawdzie bez znaczenia dla wyników bilansowych, jest wysoce pożądane, rozszerza bowiem obraz struktury podziału dochodu narodowego między poszczególne klasy i warstwy ludności.

Ogólny szkic metody zestawiania bilansu dochodów ludności oraz podaży dóbr i usług zobrazowany jest na załączonym schemacie. Załączony jest również wykaz poszczególnych elementów pierwotnego i wtórnego podziału dochodu narodowego.

---

[2]) Wydatki gospodarki centralnej na usługi niematerialne sektora prywatnego potraktowane są jako transfery gospodarki centralnej na rzecz ludności w procesie wtórnego podziału dochodu narodowego.

[3]) Wydatki materialne związane z wykonywaniem usług niematerialnych potraktowane są jako spożycie konsumcyjne.

SCHEMAT PODZIAŁU DOCHODU NARODOWEGO MIĘDZY GOSPODARKĘ CENTRALNĄ A LUDNOŚĆ

A. Rozdział środków pieniężnych

Wyszczególnienie	Gospodarka centralna	Ludność	Razem	
1	2	3	4	5
1. Udział w dochodzie narodowym w wyniku pierwotnego podziału				(dochód narodowy)*
2. Transfery ludności na rzecz gospodarki centralnej w procesie wtórnego podziału dochodu narodowego	+	−		
3. Transfery gospodarki centralnej na rzecz ludności w procesie wtórnego podziału dochodu narodowego	−	+		
4. Saldo wpływów i obciążeń	±	±		
5. Udział w dochodzie narodowym w wyniku wtórnego podziału dochodu narodowego (suma p. 1 + 4) . .				(dochód narodowy)*
6. Saldo obrotów towarowych z zagranicą	±		±	
7. Suma środków pieniężnych do dyspozycji w wyniku wtórnego podziału dochodu narodowego (suma p. 5 i 6)				(dochód narodowy* ± saldo obrotów towarow. z zagranicą)

B. Rozdział środków materialnych

Wyszczególnienie	Razem	Spożycie nieprodukcyjne	Akumulacja	
			inwestycje	wzrost zapasów
1	2	3	4	5
1. Dochód narodowy*) ± saldo obrotów towarowych z zagranicą				
w tym:				
2. Udział gospodarki centralnej				
3. Udział ludności (różnica między p. 2 i 1)				

C. Zestawienie środków pieniężnych uzyskanych do dyspozycji w wyniku wtórnego podziału dochodu narodowego oraz udziału w środkach materialnych

Wyszczególnienie	Środki pieniężne do dyspozycji w wyniku wtórnego podziału dochodu	Środki materialne	Dysproporcja między dysponowanymi środkami pieniężnymi a udziałem w środkach materialnych (różnica między kol. 2 i 3
1	2	3	4
1. Dochód narodowy*) ± saldo obrotów towarowych z zagranicą			×
w tym:			
2. Udział gospodarki centralnej			±
3. Udział ludności			±
			= =

*) Dochód narodowy przyjęto bez potrącenia zużycia produkcyjnego majątku trwałego:

WYKAZ ELEMENTÓW PODZIAŁU DOCHODU NARODOWEGO MIĘDZY GOSPODARKĘ CENTRALNĄ A LUDNOŚĆ

(Objaśnienie do tablicy A schematu)

I. Udział w dochodzie narodowym w wyniku pierwotnego podziału:

A. Gospodarki centralnej.

1. Zysk z działalności eksploatacyjnej uspołecznionych przedsiębiorstw produkcji materialnej.
2. Odpisy amortyzacyjne produkcyjnego majątku trwałego w uspołecznionych przedsiębiorstwach produkcji materialnej (odpisy amortyzacyjne uwzględnione są w związku z przyjęciem dochodu narodowego bez potrącenia zużycia produkcyjnego majątku trwałego).
3. Wszelkie podatki i opłaty na rzecz Skarbu i Samorządu (oprócz podatku dochodowego) należne od przedsiębiorstw produkcji materialnej (uspołecznionych i prywatnych) z tytułu działalności eksploatacyjnej.
4. Składki ubezpieczeniowe za pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach produkcji materialnej (uspołecznionych i prywatnych).
5. Odpisy przedsiębiorstw produkcji materialnej na Fundusz Akcji Socjalnej.
6. Składki za ubezpieczenia rzeczowe i osobowe należne od przedsiębiorstw produkcji materialnej (uspołecznionych i prywatnych).
7. Część kosztów obsługi kredytów, poniesionych przez przedsiębiorstwa produkcji materialnej.
8. Czynsze dzierżawne należne gospodarce centralnej od przedsiębiorstw produkcji materialnej.
9. Subwencje przedsiębiorstw produkcji materialnej na rzecz instytucji społecznych.

B. Ludności.

1. Wynagrodzenie pieniężne brutto pracowników najemnych zatrudnionych w produkcji materialnej.
2. Świadczenia w naturze dla pracowników zatrudnionych w produkcji materialnej.
3. Emerytury, renty, zapomogi, stypendia wypłacone przez przedsiębiorstwa produkcji materialnej z funduszów własnych.
4. Zyski i dochody właścicieli prywatnych zakładów produkcji materialnej (również właścicieli gospodarstw rolnych).
5. Odpisy amortyzacyjne produkcyjnego majątku trwałego w prywatnych przedsiębiorstwach produkcji materialnej.

II. Transfery ludności na rzecz gospodarki centralnej w procesie wtórnego podziału dochodu

A. Obciążenia ustawowe.

1. Podatek od wynagrodzeń (od wszystkich pracowników najemnych).
2. Podatek dochodowy od sektora prywatnego.
3. Podatek gruntowy od prywatnych gospodarstw rolnych.
4. Wpłaty na SFO od pracowników najemnych
5. Wpłaty na SFO samodzielnych w gospodarce drobnotowarowej i kapitalistycznej.
6. Podatek obrotowy należny od gospodarki prywatnej z tytułu działalności nie będącej produkcją materialną.
7. Składki ubezpieczeń społecznych za pracowników najemnych zatrudnionych w działach gospodarki prywatnej, nie będących produkcją materialną.

B. Opłaty ludności na rzecz gospodarki centralnej za usługi (niematerialne).

1. Sumy wydatkowane na zakup biletów do kin, teatrów i na inne widowiska.
2. Sumy wydatkowane na zakup losów loterii państwowej.
3. Opłaty za usługi służby zdrowia.
4. Opłaty za usługi szkolnictwa.
5. Opłaty za najem i dzierżawę.
6. Różne opłaty administracyjne.
7. Składki dla związków zawodowych.
8. Składki dla innych instytucji publiczno-prawnych.
9. Opłaty za pobyt na wczasach.
10. Inne świadczenia za usługi gospodarki centralnej.

C. Transfery na rzecz gospodarki centralnej z tytułu spłaty zobowiązań.

1. Spłata kredytów bankowych.
2. Spłata mienia poniemieckiego.

D. Składniki samodzielnej akumulacji ludności, postawione czasowo do dyspozycji gospodarce centralnej.

1. Wkłady członkowskie w spółdzielniach.
2. Oszczędności bankowe.
3. Pożyczki publiczne.

III. Obciążenia gospodarki centralnej na rzecz ludności

A. Wynagrodzenia pieniężne oraz świadczenia w naturze dla pracowników zatrudnionych:

1. w uspołecznionych przedsiębiorstwach usług niematerialnych (również w działalności pozaoperacyjnej przedsiębiorstw produkcji materialnej),
2. w administracji państwowej, samorządowej i spółdzielczej oraz podległych jej zakładach niewydzielonych,
3. w instytucjach publiczno-prawnych,
4. w akcji socjalnej.

B. Różne świadczenia pieniężne dla ludności.

1. Emerytury, renty i inne wypłaty z tytułu ubezpieczeń społecznych.
2. Dodatki rodzinne.
3. Zapomogi.
4. Odszkodowania z tytułu ubezpieczeń rzeczowych i osobowych.
5. Stypendia i nagrody.
6. Wygrane loteryjne.
7. Odsetki od oszczędności bankowych.

C. Transfery.

1. Kredyty dla ludności i gospodarki prywatnej.
2. Spłata długów skarbowych.
3. Pieniężne przesyłki z zagranicy wypłacane ludności w walucie krajowej.

Nakładem „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego“ ukazały się następujące wydawnictwa i są do nabycia we wszystkich księgarniach.

I

Dr M. R. WYCZAŁKOWSKI

INSTYTUCJE GOSPODARCZE NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

1946 r. Str. 64

II

Dr JÓZEF ŚWIDROWSKI

ISTOTA I SPOSOBY DOKONYWANIA ZAPŁAT MIĘDZYNARODOWYCH

1947 r. Str. 146

III

Dr KAZIMIERZ SECOMSKI

PODSTAWY POLITYKI INWESTYCYJNEJ

1947 r. Cz. I, II, i III.

IV

TADEUSZ DIETRICH

ELEMENTY POLITYKI FINANSOWEJ POLSKI WSPÓŁCZESNEJ

1947 r. Str. 71

V

W. BATYRIEW, M. USOSKIN

SYSTEM BANKOWY Z. S. R. R.

1949 r. Str. 160

Prenumerata kwartalna zł 300.—. Wpłaty przekazami pocztowymi, lub w instytucjach bankowych na rachunek żyrowy **„Wiadomości Narodowego Banku Polskiego“** w Wydziale Zagranicznym N. B. P. w Warszawie Nr 2 oraz w Urzędach Pocztowych na P. K. O. na konto „Wiadomości N. B. P.“ Warszawa Nr 1 — 6753. W treści przekazu pocztowego, bankowego lub na P. K. O. należy podać: „Wiadomości N. B. P.“ prenumerata oraz nazwisko i adres prenumeratora.

Wydawca: **Narodowy Bank Polski**

Redakcja i Administracja: **Narodowy Bank Polski**, Wydział Ekonomiczny, Warszawa, Fredry 6.

Drukarnia Narodowego Banku Polskiego Nakład 2.600 — wym. 61 × 86, kl. V. 70 gr. Zam. 606. Nr B. - 83510